

Іван Боднарук

МІЖ ДВОМА СВІТАМИ

Вибрані статті про українських
письменників

Упорядкував В.Оліфіренко

Редактор В.Білецький

Донецьк - 1996

Український Культурологічний Центр

ББК 83.3 (2=Укр.) 6-8

Б - 75

Боднарук Іван

Між двома світами. Вибрані статті про українських письменників (Укладач В.Оліфіренко. - Донецьк: Український Культурологічний Центр, Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т.Г.Шевченка, 1996. - 100 с.)

До збірника вибраних статей знаного в Сполучених Штатах Америки журналіста і письменника Івана Боднарука увійшли нариси про відомих і маловідомих українських письменників, які жили в Україні і в діаспорі.

Розраховано на учнів та вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів і викладачів вищих навчальних закладів, на всіх, кого цікавлять проблеми розвитку української літератури у ХХ-му столітті.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Письменником, есеїстом, журналістом постає перед читачем із своєї піввікової публіцистичної спадщини Іван Боднарук. Його перу належать сотні статей в україномовній періодиці Заходу. Це розповіді про нелегке життя українців на чужині, про культурні здобутки нашого народу в Україні та поза її межами. Автор, живучи з другої половини 40-х років в еміграції на Заході, вів своєрідний журналістський календар пам'ятних дат видатних синів і дочок українського народу. Він розповідав українському читачеві про поетів, прозаїків, художників і композиторів. Ці матеріали написані з глибоким знанням справи, їхня патріотична спрямованість протягом десятків років підтримувала життєвий дух українського громадянства у багатьох країнах світу.

Непростим був життєвий шлях Івана Боднарука - вчителя, письменника і журналіста. Народився він 8-го грудня 1903 року в селі Білявинці, біля Бучача в Західній Україні, в родині священника отця Лазора і Іванни (з Кміцикевичів) Боднаруків. Гімназію закінчив в Бучачі, а диплом магістра філософії одержав у Львівському університеті 1928 року зі слов'янської філології (українська і польська мови). Після дворічної практики в державній і приватній гімназіях в Стрию здав професорський іспит у Варшавському університеті 1931 року. Далі продовжував вчителювати в Стрию в учительській дівочій гімназії та в гімназії для хлопців. Крім того, працював у музеї "Верховина" та був активним членом багатьох громадських організацій.

У другій половині 40-х років опиняється на еміграції в Німеччині, де працював директором неповної середньої школи в українському таборі переміщених осіб в Бургдорфі, біля Ганноверу. Крім цілоденної праці в школі, був культурно-освітнім референтом у таборі, керував вечірніми курсами для неписьменних, що мали виїжджати до Англії та Канади.

У 1948 році І.Боднарук разом з дружиною (теж вчитель) Леонтією та синами Ростиславом і Богданом виїжджають до Бразилії. В місті Прудентополі (штат Парана) працював вчителем у Малій семінарії оо. Василян (отці Василяни - чернецька організація) та допомагав у редагуванні газети "Праця" і календарів-альманахів тощо. В цей час він підготував і видав для школярів-українців "Буквар" і "Другу читанку". В 1950 році окремою книжкою вийшли його спогади про митрополита А.Шептицького під назвою "Великий Чернець і Народолюбець". В 1955 році разом із сім'єю перебрався на помешкання до міста Курітиба, де, крім педагогічної діяльності, брав участь у громадській роботі.

До США переїхав з родиною в 1960 році і оселився в місті Чікаго. Тут працював у школі українознавства і в видавництві Миколи Денисюка, в Українському Національному Музеї, викладав у Народному університеті та брав активну участь в релігійно-громадському житті української громади як член об'єднань "Обнова" й "Учительська громада". В 1963 році переїхав до Детройта, де працював вчителем української мови у Вищій школі оо. Василян ("гайскул") та в школі українознавства.

Тут упорядкував пропам'ятну книгу парафії Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці.

Протягом своєї педагогічної і громадської діяльності І.Боднарук активно виступав на сторінках українських періодичних видань країн Заходу. Його статті, замітки з'являлись у таких часописах США, як: "Свобода", "Америка", "Церковний Вісник", "Нова зоря", "Жіночий світ", "Дзвони", "Дітройські новини" та "Квітучі береги". В Аргентині він друкувався в "Нашому кличі" та в "Українському слові", в Англії - у "Визвольному Шляху" та в "Українській думці", в Німеччині йому охоче надавали сторінки в "Шляху перемоги".

Його статті запалювали серця українців до збереження рідної мови і культури, захищали українські громади від асиміляційних впливів, байдужості і сірої буденщини. В 1974 році І.Боднарук виходить на пенсію і переїздить разом з дружиною до сина Богдана в околиці Чикаго. Але і тут по довгих роках важкої і виснажливої праці не спочиває, а далі працює на ідею відродження української культури в еміграції. Це - робота в Українському Національному музеї, а також його улюблена журналістика. Помер І.Боднарук 31 грудня 1990 року.

З усієї розмаїтості творчої спадщини І.Боднарука як журналіста читачам пропонуються статті про відомих і маловідомих українських письменників, з якими автор мав можливість зустрічатись або жити в один час. Ці діячі - його сучасники. І судить він їх з позицій свого часу, з позицій людини вільного світу, патріота своєї Батьківщини. Статті-нариси пропонованого збірника розкривають певні аспекти творчої своєрідності таких

письменників діаспори, як Василь Барка, Віра Вовк, Анатоль Галан, Андрій Гарасевич, Григорій Голян, Галина Журба, Роман Завадович, Мирослав Ірчан, Олекса Кобець, Григорій Косинка, Роман Купчинський, Олександр Кошиць, Юрій Липа, Євген Маланюк, Микита Мандрика, Олександр Непринський-Грановський, Євген Олесницький, Михайло Островерха, Федір Одрач, Василь Пачовський, Микола Понділок, Улас Самчук, Яр Славутич, Олена Теліга, Спиридон Черкасенко, Грицько Чупринка, Осип Шпитель. Пише І.Боднарук і про сучасників - письменників, які жили в Україні за радянських часів: про Костя Буревія, Олексу Влизька, Юрія Смолича, та про європейських письменників Авраама Шифріна і Юлія Марголіна.

Укладач вважає за потрібне залишити без змін граматичну будову, стиль та орфографію статей І.Боднарука, як такі, що відповідають прийнятим в українській діаспорі нормам українського правопису. До малозрозумілих слів подаються примітки.

Збірник вибраних статей І.Боднарука стане в пригоді вчителям і учням загальноосвітніх шкіл, студентам і викладачам вузів, а також широкому колу читачів в Україні і за її межами.

Вадим Оліфіренко, укладач

ВІД РЕДАКТОРА

Ідея цієї книги народилася в Чікаго. Будучи в 1995 році на XIV щорічній конференції з української проблематики в Іллінойському університеті (Урбана-Шампейн) я прийняв запрошення давніх друзів Донецького Товариства української мови Віри та Богдана Боднарук зустрітися з українськими громадами Чікаго. Тиждень під зичливою опікою подружжя Боднарук я з захопленням знайомився з цим великим промисловим і культурним центром Америки, українським містечком, українськими школами, церквами, музеєм української культури. Ось тут я вперше й усвідомив той великий доробок Івана Боднарука - культурного і громадського діяча, публіциста, літературного критика. Вдома ж пані Віра і пан Богдан дали змогу допізна сидіти над архівом вже покинувшого цей світ пана Івана. За короткий час важко було щось поступово опрацювати, розкласифікувати, але було зрозуміло одне - потрібна ретельна робота над архівом, бо велика праця І.Боднарука може бути вельми корисною в сучасній Україні. Попередньо пан Богдан вже домовився з донецьким краєзнавцем Петром Лавривим (який був учнем І.Боднарука) про роботу над архівом, я від свого боку обіцяв до неї підключити відповідних фахівців Українського Культурологічного Центру в Донецьку. З тим, взявши частину архіву з собою, прибув в Україну, в Донецьк.

За роботу над архівом І.Боднарука взявся крім П.Лаврива директор програми "Народознавство", доцент, кандидат педагогічних наук Вадим Оліфіренко і після декількох місяців копіткої праці, дискусій, обговорень контури книги, яка б показала точку зору американського критика, письменника і публіциста Івана Боднарука на творчість і місце в

суспільстві його видатних сучасників, вже виокреслилася. Вирішили назвати її "Між двома світами", зорієнтувавши не тільки на науковців, але й вчителів, викладачів, студентів і аспірантів.

Далі залишилися технічні питання - виготовлення комп'ютер-макету, що взяв на себе Український Культурологічний Центр, організація видання книги.

І ось праця І.Боднарука приходить до читача. Сподіваємось, що вона разом з багатьма працями наших земляків з-за океану, допоможе нам, сьогоднішнім українцям в Україні, зрозуміти і відкрити для себе великий український народ, що волею долі живе і діє між багатьма світами.

доктор Володимир Білецький

ВАСИЛЬ БАРКА І СТИМУЛИ ЙОГО ТВОРЧОСТИ

Ще у вересні минулого року відзначили громадяни оселі УНС І "Верховина", де постійно проживає В.Барка, його 70-річчя з дня народження. Об'єднання Українських Письменників в еміграції "Слово" шанувало окремими сходами визначного поета, письменника й есеїста. Після чого відзначили великого поета й прозаїка 2-ї еміграції деякі інші міста нашого скупчення. Він відомий широко також як критик на еміграції, літературознавець і релігійний мислитель. Побіч багатьох інших він очолює ділянку прози, виступаючи іноді під ім'ям Василь Очерет. У час ювілейних святкувань рішено

видати його найбільшу поему "Свідок". Ініціатива видати цей найбільший твір Барки вийшла від мешканців українського села в Глен Спей в жовтні 1978 року. На бенкеті з приводу ювілею великого письменника склали на фонд видання 4 з половиною тисячі доларів.

Народився В.Барка 1908 року на Лівобережжі² в родині хлібороба Костянтина. Закінчивши педагогічний технікум, деякий час учителював у шахтарській школі на Донбасі. Опісля закінчив філософічний факультет і аспірантуру на Північному Кавказі. В 1940 році захистив у Москві дисертацію про стиль "Божественної Комедії" Данте та викладав курс західноєвропейської історії літератури на філологічному факультеті в одному з університетів. Від 1943 року до 1950 року перебував у Німеччині, а тепер живе в Америці.

Барка є дуже плідний письменник. Його поетична й письменницька творчість дуже багата. Написав понад 30 літературних творів, не враховуючи багатьох статей, розсіяних по різних журналах і часописах. Його статті здебільша мають характер публіцистично-літературно-релігійний. Розпочав літературну діяльність віршами, з яких багато видав у збірках: "Шляхи" (Харків, 1930), "Цехи" (Харків, 1932), "Псалом голубиноного поля" (Нью-Йорк, 1958), "Лірник" (1968). Дав 2 романи великої мистецької вартости: "Рай" (Джерзі-Ситі - Нью-Йорк, 1953) і "Жовтий Князь" (Мюнхен - Нью-Йорк, 1963). В них зобразив трагедію українського народу в 30-х роках нашого сторіччя. "Жовтий князь" має появитися у французькому перекладі. Як сказано в повідомленні Ділового Комітету, який

збирає гроші на видання найбільшого твору Барки, поема-роман "Свідок" "у вертикально-земній площині змальовує трагічні події в Україні потягом доби двох воєн, а вертикально-донебесно підноситься на крилах християнської віри до "Творця". Над цим твором працював письменник 25 років і має він вийти в 4 томах. Матиме "Свідок" 48 тисяч рядків, тобто 4 томи по 500 сторінок. Щоб його видати, треба понад 25 тисяч доларів.

З есеїв Барки треба згадати "Жайворонкові джерела" (Нью-Йорк, 1956) і "Вершник неба" (Нью-Йорк, 1965). Гідні уваги є Барчина філософська книга "Пісня про невидиме сонце" і літературознавчі праці "Хліборобський Орфей, або клярнетизм" (Мюнхен-Нью-Йорк, 1961) та "Правда Кобзаря" (Нью-Йорк, 1961). В творі "Апостоли" (1946) помічаємо відгомін ранніх українських символістів. В 1947 році появився "Білий світ", а в Лягнаймі³ почав автор писати твір "Океан", що закінчив уже у ЗСА⁴.

Не далеко відбігнемо від правди, коли скажемо, що в поезії Барки перетопилися всі літературні напрями. Коли побачила світ збірка Барчиних поезій, критики в "Літературній газеті" закинули авторові "клясово-ворожі впливи". Його релігійні твори належать до найкращих у релігійній поезії нашої літератури. У творах "Апостоли" і "Білий світ" помітний вплив Шевченка, особливо в 2-ій частині "Білого світу". В них автор звертається теж до джерел народної творчості, ідучи за прикладом раннього Тичини. Крім того, щедрою рукою черпав він із чужих джерел, особливо з поезії італійського Ренесансу й бароккової творчості. В книзі "Океан" зустрічаємо теж техніку французьких символістів. Багаті змістом є порівняння Барки, наприклад,

джмелів називає він "шукачами гудучими", вітри для нього це "скрипалі несамовиті", а трави високі, "як пісня птиці вночі". Барка відзначається своїм слівництвом і будовою речень. Навіть ступенює ті прикметники, що їх не можна в загальному ступенювати, наприклад, найгранатніший дім. Звичайна приставка в нього нерідко появляється на незвичайному місці, тому стрічаємо в нього такі вислови: "Всюди неземля. Є невіт і нежиття на нїм". Подібним засобом користується американський поет Каммінга. Впливи синтакси Барки і його вживання здрибнїлих слів бачимо в деяких віршах Ірини Шуварської.

Барка - це один із найбільших сучасних поетів Заходу. Його твори вирізняються великою оригінальністю форми і глибокою християнською релігійністю, або, як каже Юрій Лаврінєнко, "отою всеприсутністю Христа". Барка - це наскрізь християнський поет. Коли він що-небудь пояснює, то завжди виходить із науки Христа. На своєму ювілейному бенкеті сказав він у своєму слові: "Вища воля небесна торкається вирішально до кожного в світі, і до присутніх тут. Коли ми всі, після несамовитих вирів війни, терзань з репатріаційного часу, нужди, небезпек,- опинилися тут, на американській землі, і маємо все, чого бажає і потребує душа людини: повноти харчів, одягу, забезпечення, доми, книги, церкви, громадське життя, - все у щедрих дарах, це ж і є дія руки Спасителя".

Барка відомий теж як прозаїк нової християнської повісті та унікального стилю. Він вдумливий есеїст і літературний критик.

Для ілюстрації стилю й мови Барки цитую
нижче деякі рядки з його віршів.

Хай грудка ґрунту рідного впиває піт:
крихка, сира та млиста, без окрас,
вона любіша, ніж весельчатий
дорогоцвіт вершин коротких!
Ми в печальний час
Її знаходимо дрижачими перстами
на грудях під чужими сорочками,
і тиснемо до рани серця

...

("Вітчизна")

Моляться соняшники.
Грім на хмарі Біблію читає...
Тополя пошепки:
страшний, як твій плач, Ісаїє!
Моляться соняшники.
Голод. Мати немовля вбиває...
Тополя закричала:
Ой, який Мій рай, Ісаїє!
("Білий світ", 1947)

Чікаго, 1979

КОСТЬ БУРЕВІЙ (ЕДВАРД СТРИХА)

*У процесі боротьби з культом особи, яку повів
Хрущов після смерті Сталіна, проголошено
посмертну "реабілітацію" низки знищених Москвою
письменників. Ця акція охопила теж Костя*

Буревія, розстріляного в грудні 1934 року. Отже, Москва потвердила факт фізичного знищення Буревія, довгі роки вперто заперечуваний офіційними совецькими партійними та урядовими колами та "прогресистами" Америки й Канади. Буревій, один з найталановитіших поетів і письменників української підсоветської літератури 20-30 років, відзначився багатогранною діяльністю. Був відомим діячем соціал-революційної партії, членом Центральної Ради театрознавцем, публіцистом, літературним критиком, прозаїком, драматургом, пародистом і автором кількох монографій з історії театру й малярства. Писав у "Новій Генерації" під псевдонімом Едварда Стріхи.

Народився в бідній селянській сім'ї у Великій Меженці в Південній Вороніжчині 2 червня 1888 року. Скінчив чотири класи сільської школи, подальшу освіту здобув самотужки, здебільшого в тюрмі й на каторзі. Його товариші недолі, студенти, засланці, побачивши в нього велику охоту до науки й небуденний талант, проробили з ним гімназійний курс і таким чином дали йому змогу здати матуру¹ в Петербурзі після заслання. Ввесь час по тюрмах і на засланні дуже багато читав. За дореволюційних часів був активним учасником загально-російського руху й боровся проти царського самодержавства за соціальну справедливість. В 1903 - 1922 роках був діяльним членом партії соціалістів-революціонерів і якийсь час належав до Центрального Комітету партії. В 1907 році брав участь в атентаті² на вороніжського губернатора. В петербурзькій тюрмі познайомився із співробітником "Правди" Миколою Скрипником. Над Єнісеєм у східному Сибірі зустрівся з

Бурцевим і майбутнім "президентом" Советської України Григорієм Петровським. Останній допоміг йому сісти на корабель і втекти. Як каже В.Лаврінєнко, життя підпільника "дало Буревієві 68 царських і 1 більшевицьку тюрму, туберкульозу й десятки операцій кістки". За тим же автором, друге життя Буревія (1923 - 1934) "Це життя видатного діяча Розстріляного Відродження. Воно дало йому нові злидні й переслідування, але повернуло йому його Україну". Як соціаліст-революціонер, мусив Буревій часто змінювати пашпорт, мешкання і прізвище.

В роки громадської війни став Буревій одним із провідників протисовєтського повстання на Волзі. З 1922 року відійшов від безпосередньої партійно - політичної роботи і зайнявся літературною та науковою працею. Ще на засланні вчив польську і французьку мови, а після другого заслання вчився на вищих комерційних курсах у Петербурзі. Потім викладав історію театру у Драматичній Студії в Москві.

В 1923 році був уперше арештований органами ЧК. В 1929 році посвятив усі свої сили на культурну українсько-російську боротьбу в Харкові. Тоді виявив себе першорядним знавцем і критиком театру, літератури й мистецтва. Комуністом ніколи не був, бо й не могла ним бути людина, яку ще за її життя Большая Советская Енциклопедія називала колишнім членом Центральної Ради та людиною, що в своїй політичній діяльності ставилась вороже до советської влади. В 1934 році арештовано його вдруге і розстріляно 18 грудня. Як інші підсудні, вирок смерти прийняв по-геройськи.

Як сказано вище, Буревій друкувався здебільшого в "Новій Генерації" Михайла Семенка. Поміщував свої питання також в інших журналах і видавництвах, як "Авангард", "Літературний Ярмарок", "Пролітфронт" тощо. "Червоний Шлях" з 1925 року помістив уривок із його роману "Хами". Вперше звернув на себе увагу Буревій в Україні своєю книжкою "Європа чи Росія? Шляхи розвитку сучасної літератури" (Москва, 1926), у якій закинув Хвильовому, що він ідеалізує Європу й недооцінює московську літературу. Книжка зустрілася з гострою відповіддю Хвильового, яка переконала Буревія, і від тоді він став одним із найзавзятіших прихильників Хвильового. В 1928 році закінчив Буревій свою історичну драму "Павло Полуботок", де відображена вікова боротьба між Україною і Москвою. Хоч Полуботок не пішов за Мазепу, цар Петро I всеж таки кинув його в тюрму, бо він бажав бути рівноправним союзником Москви. Наказаний гетьман помер у тюрмі, проклинаючи московське віроломство словами, які повинні лягти в основу нашої політики супроти Москви: "О! Я тепер добре знаю, що воля міститься на кінці шаблюки!". Ця п'ятиактова історичка драма була написана саме тоді, коли розгорілася широка дискусія навколо гасла Хвильового "Геть від Москви!". Зайво говорити, яку сильну підтримку дав Буревій своєю драмою Хвильовому. Взявши за фабулу хвилюючу драматичну сторінку української історії, автор переконливо довів, що всяка співпраця України з Москвою не можлива. Ув'язнений у Петропавлівській фортеці, зламаний важкою хворобою, але незламний у своїх поглядах, Полуботок відкидає всі підступні пропозиції царя

покаяться і перейти до нього на службу. Потрясаюче враження роблять слова гетьмана-в'язня: "Ти нагадав мені про Україну, царю, а мені сьогодні снилось, неначе прийшов з драгунами і наказав їм рубати соняшники... Драгуни рубають, а з соняшників кров іде!..."

Нам здається, що з усіх віршів Буревія-Стріхи найкраще відбиває його сатиричний тон і критичне ставлення до советської пролетарської літератури вірш "Ррреволюція", тому цитуємо нижче в цілості:

Ррреволюцію
писати
З трррьома ррри - ррри!
Щоб гурррикан
ррревів з
еррреба
й рревли вітррри!
Возьміть ви слово вітер,
одкиньте ер,
і стане царський Вітте,
що вже давно помер.
Тепер зробіть те саме
зі словом революція й
одразу ж бридко стане:
солodka еволюція...
Ррреволюція
писати
тррреба
З трррьома ррри - ррри!
Щоб гурррикан
ррревів з
еррреба
й рревли вітррри!

Проживаючи в Москві, Буревій зорганізував осередки української культури, видавництво "Село і місто" й театральну студію, зв'язану з театром "Березіль". Для того ж театру написав він ревії³ "Опортунія", "Чотири Чемберлени" та інші, що відзначалися оригінальністю та дотепністю. Писав теж рецензії на театральні вистави та монографії про визначних сучасних майстрів сцени, зокрема про відомого актора Амвросія Бучму.

"Українське слово", 26 березня 1965 р.

НАДХНЕНИЙ РОМАНТИК МОРЯ

Не багато в нас поетів, що любили й оспівували море. З новіших хіба згадати Юрія Яновського, Гео Шкурупія, Олексу Влизька та ще декількох. Але з них усіх найбільше присвятив місця морській тематиці Влизько, розстіляний військовим судом 30 років тому¹. Це справжній романтик моря, закоханий у його красу й силу. Влизько не випадково оспівував море. Він своїми "морськими" віршами хотів пригадати своєму народові велике значення моря та бажав вивести Україну на широкі морські шляхи світу. У своїй творчості, яка характеризується шуканням нових засобів і бадьорим романтизмом, поет, оспівуючи морську стихію, ставить нам перед очі сильних людей із їхніми пристрастями й пригодами. Як яскравий представник породи людей української нації, Влизько, найвизначніший мариніст нової доби, був

свідомий того, що "життя ще довго треба брати і нести серце на одчай". І чи треба дивуватися, що останнім твором надхненного романтика моря була збірка морських віршів "П'яний корабель" з віршем "Рейд" у центрі (Харків, 1933)?

Чудові є морські вірші Влизька, а серед них "Іронічна увертюра" і "Морський бурецьвіт" чи не найкращі. У поезіях з морською тематикою Влизько виявив себе найліпше. Такі його морські вірші, як "Матроси" чи "Іронічна увертюра" будуть завжди окрасою найкращих щкільних хрестоматій і читанок. Як талановитий співець моря, Влизько захоплюється безмежністю і величністю моря та його титанічною силою. Він славить міцних духом людей, а таких якраз породжує море. Він закоханий у мандрівках і пригодах, бо вони гартують волю людини. Ентузіазм, життєрадісність і гаряча любов до людей і світа - ось речі, які червоною ниткою снуються крізь усі твори Влизька, нашого визначного романтика моря.

До кращих віршів у морській збірці "П'яний корабель" належать "Дев'ятий вал" і "В порті стоять кораблі". Але крім вищезгаданої збірки, яку характеризують мужня романтика моря і моряцький відважний фаталізм, мають ще й інші збірки Влизька вірші з морською тематикою. Тут слід особливо згадати збірку "Живу, працюю". З неї цитую вірш "Туман":

І тут, і там вітрила волохаті,-
Суцільний дим од моря до небес,
і тільки іноді прорвуться з плес
далеких сонць проміння кострубаті,

І зірвуть млу, де піняться прибої,
та крутять хвилі виром карусель,
а десь летить сп'янілий корабель
між двох морів,- і під, і над тобою...
...І знову, знову. Сторогатим чортом
охрестить все похмурий капітан
і вдарить в дим, одчайно, мов таран,
сирени тон над портом.

А оце останні дві строфи з вірша "Порт" тієї ж збірки:

Люблю твоє лице, і ці послулі стяги,
І скромний орнамент бетонових аркад,
... а десь, такі ж, як ти, цвітуть архіпелаги, -
романтика моя залізних естокад.
Химерно!? Правда? Так!? Яку ж ліпити
норму
на серце молоде - зрадливу оболонь!?
Привіт тобі, привіт... і бурі, бурі, шторму!
У нас з тобою все... За тишею вогонь!

У збірці "Живу, працюю" є теж морські вірші "Рейд", "Матроси" і "Рейс". Останній має форму сонета. Ось його зміст:

Регочуть і свистять на палубі матроси
(Штурмує у баккорт важкий зелений вал),
а берег золотий зникає у провал...
Команда: Поворот! - Кріпіти троси!

За хмарами пахтять багряні папіроси,
У сказі шестерень реве машини шал.
За вдарами у киль, мов бомба... Інтервал...

На палубі свистять за працею матроси...

Вода, вода й вода, та хвилі океану...
У рубці капітан - схилився на карту рвану:
О важко, важко як у чорну пільму йти!

Як би не завести на скелю чи на камінь...
І карта, наче пух, кружляє під руками й
обвалами вали гарпунять, у борти.

До найкращіх збірок Влизькової поезії належить перша книжка віршів 19 - літнього юнака "За всіх скажу" (Київ, Книгоспілка, 1927). З інших слід згадати "Книгу балад" (1930), книжку віршів із поїздки до Німеччини "Ох Дойтшлянд!" (1930), збірку агітаційних віршів у стилі В.Маяковського "Моє ударне" (1931) та збірку "Рейс". Остання вийшла в Києві 1930 року у видавництві "Пролетарська правда" нечуваним для поезії того часу тиражем 33 тисячі примірників. В одній із збірок поет сказав про себе і свої твори так:

Я іду ясний дорогами,
Серце вимивши вогнем,
І на поминки з убогими
Не гукають вже мене!

В "Літературі і мистецтві" 1931 року гаркий прозовий репортаж Влизька з поїздки до Німеччини "Поїзди йдуть на Берлін".

Ціле своє життя тужив Влизько за великим і незнаним. В одному із своїх віршів він каже:

"Ще треба нам нових Шевченків.

Ще треба нам нових Франків." -

свідомий того, що пробудження українського народу до державного життя не можуть зобразити малі таланти.

Хоч Влизько належав до комсомолу, він не міг захоплюватися советською владою, яка перетворила країну в пекло з примусовими переселеннями, депортаціями й концтаборами. Виголювання українського села Сталіном глибоко зранило його душу. Галан² у "Буднях советського журналіста" розказує, що Влизько повернувся з села сильно схвильований і сказав: "Були на селах? Бачили, що робиться?... Кращих господарів знищили, а решту загнали в кошару й їсти не дають. Читали Панчову "Маму, що мусить умерти?" Зануда він, хоч і добрий письменник. Морду йому б набити тією новелею. Я комсомолец, але хай вони йдуть під три чорти з таким соціалізмом. Паскудство!"

Влизько був глухонімий, тому розмовляв з Галаном пишучи. Списані клаптики паперу він старанно дер, ще й припалював цигаркою в попельниці. Кінчаючи прикру розмову, він заявив, що повертається до Києва "писати історичну поему, а про сучасність хай пишуть інші...". Тому А.Галан так його характеризує: "Юна, чиста, світла душа! Він теж належав до тих, кого не можна було купити "за панство велике, за лакімство нещасне".

Від Влазька вимагали советські критики, щоб органічно засвоїв собі психологію пролетарської класи. Поет борсався, пробував "іти нога в ногу" і виписав собі присуд смерті в баладі "про короткозоре Ельдорадо" ствердженням:

Бо власна земля - холодна й німа,
Бо власна земля - як завжди - тюрма.
А краще - усюди, де нас нема.

Советський читач, коли читав це вірш, знав, про яку землю думав автор. Але зрозуміло його також жорстоке НКВД. Писав тут Влизько про гідальгів - чекістів, що виводять людей, яким набрид "рай" на своїй землі, на плянтації рабської праці, утихомирюючи розчарованих просто й одверто погрозою:

Стоп!
Ельдорадо тут! Кожний з вас холоп!
А хто тікатиме, - куля в лоб!

Думку, висловлену тут, поглиблює поет у закінченні твору:

І подумали люди: - Це тут. Ба ні,-
Ми несли Ельдорадо на своїй спині.

Героїчний ентузіазм молодого романтика Влизька не міг миритися з сірими буднями советської дійсності. Він засуджує тих, що мовчать, бо бояться більшовицької Москви. Ті самі вимоги, що до себе, він ставить до всіх поетів, вимагаючи від них героїзму та невтомної праці:

Нам треба пісні - бурі,грому.
Нам треба бомбами слова!
Ні слова - хто там! - про утому,
У кого скніє голова!
Нам треба кожного солдатом

На наші будні і фронти!
Поете, - в бій! Доволі ждати!
Громами пісню рознеси!

У Влизька бачимо молодече завзяття і бадьорість. У своєму чудовому творі "Дев'ята симфонія" він собі бажає "надлюдської любови", щоб могли охопити нею весь світ і здобути щастя "своїм синам, онукам і нащадкам далеких днів". Про цей чудовий твір писав колись критик і поет Яків Савченко: "Я не знаю нічого кращого в українській поезії останнього десятиріччя щодо такої шляхетности думок, такого міцного й суцільного патосного піднесення і, нарешті, такої широти й людяности мислення. Це тим паче вражає, що Влизькові... всього 19 років". Влизько був завжди оптиміст. Він любив життя, хоч доля важко його скривдила, відібравши йому слух і мову. Вірив у краще майбутнє свого народу, красу життя бачив у любові ближнього й праці для народу. Знаменний з того боку оцей його вірш:

Гей, ти серце, сонячно гаряче,
Гей, ти серце - сонцем золоте!
Від колиски невгамовна вдача
Оселилась з нами і росте!
Понесем же серце, голі й босі
На одчай головоньку свою!...
...Скоро, скоро прийде золота осінь
І повисне тишею в гаю...
Мабуть, так накреслено дороги
Та стежки зазорені мої, -
Щоб лягали вічно попід ноги

Влизько пробував своїх сил також як маляр, здебільшого в оформленні книжки. Цікава є його обкладинка до збірки поезій О.Лана "Долоні площ" своїм модерним стилем.

Зараховуємо Влизька до неоромантиків, хоч він ще не встиг був стилістично викристалізуватися. Він ніжний поет і має серед своїх творів поезії, які дуже зближені до класичної поетики. Як буревісник "розстріляного відродження", він характером своєї творчості дуже наближається до іншого романтика, Миколи Бажана.

Використовуючи факт убивства в Ленінграді члена Політбюро ЦК ВКП(б) С.Кірова, НКВД розстріляло сотні українських діячів, в тім і письменників. Сотні інших заслано, наприклад: письменників В.Підмогильного, М.Куліша, П.Филиповича, Майка Йогансена, Є.Плужника, О.Слісаренка, М.Ірчана та багато інших. Серед розстріляних у грудні 1934 року (чи 5 січня 1935) був і Влизько, молоденький і багатонадійний поет. Советська влада знищила талановитого поета, який міг дати своєму народові ще багато великих творів.

"Наш клич", Буенос-Айрес, 25 березня 1965 р.

"ЗОРЯ ПРОВІДНА" ВІРИ ВОВК

Живемо в часах, коли люди, особливо по цей бік Океану, читають дуже мало, а вже тільки нечисленні одиниці читають поезію. Та не зважаючи на те, що поезія тепер не знаходить охочих читачів, і мало хто шукає в ній насолоди, її

роля величезна, бо вона зберігає своє значення для розвитку мови, світу почувань і життя всього народу.

Передо мною "Зоря провідна", збірка поезій Віри Вовк, видана "Молодим життям" у Мюнхені. Збірку, що охоплює 66 коротеньких віршів, написаних у 1949 - 1954 роках, присвятила авторка своїй матері. Обкладинку виготовила Зоя Лісовська. Її малюнок (обернений місяць на тлі темряви ночі та гуцульська дівчина з зіркою, вплетеною в косу) влучно передає зміст і настрої збірки та пояснює заголовок книжечки. Збірка своїм зовнішнім виглядом справляє дуже миле враження.

Книжечка зачинається автобіографічним віршем "Віра Вовк". У нім розкажує авторка про свій рід, про свого діда, о. Григорія Селянського, пароха Вовчинця біля Станиславова. Він був свого часу знаний як автор "Радикальних образків" і "Орлеанської дівчини". По нім унучка унаслідила письменницький хист:

Мої батьки - старого роду,
Та кров моя - червона кров,
Гуцульсько-бойківська порода
Одвертий погляд шле спід бров.
Дме простір від Карпат по Анди,
Хоч знайдеш в них, як епітет,
Що чайові плекав троянди
Мій дід - священик і поет.

Таких віршів є в збірці кілька, наприклад "Тюдів", "Мрія", "Сестричці". Поетка тужить за рідним Тюдевом, за дитинством, проведеним серед

чудової української природи. Вона з чужини посилає тужну думку до Черемоша під Сокільським, Писаного Каменя, кручі Гренджин і до того кріслатого волоського горіха, в тіні якого на дідівському подвір'ї провела щасливі роки дитинства.

Як добре там гукалось між горбками,
Купалось ноги в гущі мокрих трав!
Щасливий, хто не сів, не орав
І лиш дзьобенку наповняв грибами.

У вірші "Прохання" навіть чудова зоряна бразилійська ніч не може вбити туги за рідним Тюдевом і "лишає єдину журбу: за ячмінним хлібом". Згаданий вірш "Тюдів" цікавий для нас ще й тим, що замикає в собі спадщинні основи літературного таланту й мистецькі елементи творчості Віри Вовк. Розглядаючи його під таким кутом, можемо його вважати програмовим.

В "Зорі провідній" виразно відрізняються, якщо йде про основні думки й мотиви, чотири головніші групи віршів: 1) Мотиви Рідної Землі й української природи, туга за Батьківщиною й терпіння з приводу лихоліття її; 2) Релігійні мотиви; 3) Любовна лірика; 4) Вірші з мотивами чужої природи.

Майже дитиною мусіла Віра Вовк покинути Рідну Землю. Як сама каже, взяла грудку землі у жменю, перехрестилася й пішла у світ: "Пішла я тихо, як наречена, і волошкову взяла журбу". Живучи серед гарної природи на чужині, вона все ж лине думками до "вищерблених грабових листочків і колірових камінців з-під Черемошу". Чудова Гуцульщина, яка

дала надхнення для творчості багатьом нашим і чужим письменникам (згадати б тільки Коцюбинського, Кобилянську, Черемшину, О.Бабія, Станіслава Роїнценца, Йосифа Шварца), стала і для Віри Вовк невичерпним джерелом надхнення. І тому навіть у творах, які змальовують чужу природу, часто-густо у Віри Вовк екзотичні мотиви перекликаються з мотивами рідної Гуцульщини. Гуцульщина має для неї велику цілющу силу: вона запліднила її поетичну уяву і стала для неї на чужині своєрідним євшан - зіллям та провідною зорею. Багатство вражень, яких пізнала поетка у Європі й по цей бік Океану, не затерло в її пам'яті чарів Гуцульщини і спогади про неї постійно виринають у її творчій уяві. Особливо гарний з того погляду вірш "Срібна пісня", де поетка каже:

Остався там чічками битий плай
І чорний бір, що витканий казками,
Шукаю вишивкового тепла,
Тулю до серця сірий камінь.
Новий вже обрій хилиться, мов тин,
Нові шляхи мені сміються дрібно.
Я скарб взяла з собою лиш один:
Глибоко в грудях пісню срібну.

Мотиви української природи виступають навіть у віршах релігійного змісту, як, наприклад, цей:

Ішла усміхнена, погожа.
Стомилась шепотом трави,
Заснула в збіжжі Мати Божа,
Зійшли роменом рукави.
Співати станули тополі:

І розливатися ставки
Зворушені, бо серед поля
Розквітли маком уставки.

У "безнадійній ночі" на чужині поетка тужить за зрубамі і полонинами, за пахучим травнем, довгокосими травами, за небом, яке не лякає своїми просторами, але приносить тугу, за рідною хатою, де зустрічало її світло червоної лампадки, теплий погляд з ікон, спокій святих і порядок вишивок.

У збірці є один вірш, де авторка торкнулася героїчної боротьби наших повстанців. Це вірш "Повстанка", в якому доня прощається з матір'ю і йде до повсталих.

Чудовий вірш "Захід у Парані", де "кривавиться заходом серце", бо поетка усвідомлює собі, що

Далеко понесли нас пригоди, пориви,
Сіяти й збирати чуже на чужих ланах.

У вірші "До ниви" авторка каже:

Не паси мені ніг незабудьками,
Бо забути ніколи не зможу я.

Інколи поетка докоряє собі, що покинула Рідний Край:

Чому пішла я геть від тих
Зелених яблунь, груш похилих?
О, Черемоше, ти не лай,
Я плачу сльози черешневі.

Спогади про рідний край - це для Віри Вовк "мальовані сни". У вірші "Золоті підкови" читаємо:

Я підкови на згарищі
Погубила як стежку, в імлі:
Черемошем котилися
Розтрембітані жалощі
Наче докір, за мною у слід.

А там же трохи далі написано:

Рідний гріб неволоисаний
Там лишився під цвітом сузір.

Авторку болить наше лихоліття; терпіння нашого народу приневолюють її скаржитися Богові:

Вже стільки літ, як люд мій безупину
Підносить хрест раменами Симона.
І давить древо, і пече корона
Моїх братів, розп'ятий Божий Сину!

Найсильніше ці почування висловлені в останній строфі "Захід у Парані":

Бувають хвилини холодної краси,
Коли Ти, Боже, мовчиш
І кривавиться заходом серце:
"Елі, елі ляма сабахтані!"

Поетка мріє, щоб Бог післав нашому народові нову Жану д'Арк, яка звільнила б народ від неволі й терпінь.

Творчість Віри Вовк надихана глибокорелігійним світоглядом. Її релігійність проявляється в усіх творах. Джерела її любови до природи треба шукати в її глибокій релігійності, бо природа своєю красою доказує приявність усюди Бога. Ту глибоку релігійність винесла письменниця з рідної хати й оточення, в якому виросла. Щирою молитвою є вірш "Дарунок", де читаємо:

Тому я хочу молитися,
Хто знає нас глибше, як ми себе,
Хто сказав нам розкрити чаші, як
тюльпанам.

Серед релігійної лірики Віри Вовк окреме місце займають такі вірші: "Возвіщення", "Ісус - керманич", "Різдво", "Перед яслами", "Гуцульській Матері Божій Успеніє", "Вознесення Марії", "Молитва". В них релігійні мотиви спроваджені до народнього уявлення: є в них багато з апокрифічного зображення Бога, Богородиці і Святих. Це, певно, вплив нашої старої апокрифічної літератури, а частинно німецького Рільке, і, може, також Б.І.Антонича. Ісус, Божа Мати і св. Йосиф зображені у Віри Вовк так, як їх собі уявляють наші гуцули. Мати Божа в неї одягнена по-гуцульськи, св. Йосиф виступає як газда, а Ісус - це майбутній керманич дараб. У "Возвіщенні" прилинув янгол з рушником і повідомляє Матір Божу:

Марічко - чічко, впаде сніг
І прийдуть ясні легені,
Закурять запашний ладан,

Бо ти є Бога молода.

А Ісусові, що має народитися, заграють красно коляду, поставлять з воску три свічі й принесуть у дарунку в кошеліку бриндзю й калачі. Мати Божа коноплі тче на пелюшки для Ісуса, а св. Йосиф іде в ліс рубати ялинку. Новонародженому Ісусові приходять поклонитися князь, воїн, чумак, пастух, стають навколішки перед ним білі й чорні вівці, серни й олені розказують Йому верховинні легенди. Як українка, Віра Вовк має особливий культ для Діви Марії, яку наш народ дуже шанує і вже на світанку нашої історії Ярослав Мудрий віддав під її опіку Україну. В імені рідного народу молиться поетка до Марії:

Ти, що зорею світиш над нами
І ласку ллєш, мов переповний дзбан,
Благослови наш непочатий лан
Твоїми, Мамо, добрими руками!

Третю групу в збірці "Зоря провідна" творить любовна та інтимно особиста лірика. Любовна лірика кількісно тут досить невелика, бо охоплює всього вісім віршів. Особиста лірика Віри Вовк показує велику начитаність молодої поетки. Інколи вона своїм віршам дає мотто¹ з чужих письменників, наприклад, Рільке, Рабіндраната Тагора. Віра Вовк мала нагоду пізнати зблизька західню культуру, а широка освіта й знання кількох чужих мов дали їй можливість вивчити найкращі твори світової літератури. Відгомонам тих вражень, що їх стільки зазнала письменниця, є саме її інтимно - особиста лірика. Накінець остання група - це вірші, де виступають

малюнки чужої природи. Описала в них поетка свої враження й духовні настрої.

Це про зміст поезії Віри Вовк. А тепер пригляньмося до форми її віршів. Якщо йде про мову, то володіє нею поетка добре, хоч половину свого життя прожила на чужій землі і в чужому середовищі. Коли вона пише про Гуцульщину, то оживляє свою мову словами гуцульської говірки, вживаючи таких слів, як канчурі, бесаги, царина, дзюбенка, легіні. Марічка - чічка тощо. Поетка створила собі кілька неологізмів, які не вважаю влучними, наприклад, переповний (дзбан), безплайно-запахущий (травень). Ужила архаїзму "древо". Серед стилістичних засобів Віри Вовк слід звернути увагу на її епітети й порівняння, що часто бувають дуже гарні. Ось деякі епітети: волошкова журба, срібна пісня, вишивкове тепло, цвіркунева скрипка, черешневі сльози, триzubаті гори, сонічко - писанка, бір - колисанка, зоряне багаття, розтрембітані жалощі, ніч голубовія, гай кучерявий, срібнокорий граб і т. ін. А оце кілька порівнянь: "пінейри, мов семираменні свічники", "сумерк наляг жорнами на душу", "плай, мов легінь, простяг до мене руки", "горіло сонце - червоний квіт" і багато інших. У збірці трапляються свіжі й сміливі персоніфікації, як наприклад, "вечір позапалував пінейри", "ходить місяць догори ногами", "ставки зворушені", "рідний гріб невколисаний", тощо. Образи й порівняння в Віри Вовк часто дуже влучні і вражають нас своєю свіжістю і красою, особливо тоді, коли вони взяті з гуцульського життя.

Будова віршів Віри Вовк різноманітна. Найчастіше виступають 4-рядкові строфи. Деякі вірші написані секстинами й терцинами; у вірші

"Дарунок" переплітаються терцини з 4-рядковими строфами, а в вірші "Ноктюрн" терцина чергується з 7-рядковою строфою. В збірці є 8 сонетів, здебільшого неримованих. Це треба підкреслити, бо сонет не належить до легких віршів: він в'яже авторку кількістю рядків і особливою будовою.

Більша частина віршів Віри Вовк не має рими. В 4-рядкових строфах найчастіше римується 1-й рядок з 4-м, а 2-й з 3-м. Терцини завжди неримовані.

"Зоря провідна", як і усі дотеперішні збірки показує, що в В.Вовк є поетичний талант. Лірична обдарованість авторки незаперечна. Вона вміє схоплювати ледве відчутний настрій, тому читач читає її вірші з приємністю. Вона дуже працьовита й амбітна², має широку освіту, зачерпнула з західних джерел, а це все дає нам запоруку, що авторка "Зорі провідної" дасть нашій літературі ще не один цінний твір. Люди, які люблять мистецтво й поезію, знайдуть у збірці Віри Вовк для себе насолоду.

"Наш клич", Буенос-Айрес, 30 жовтня 1958 р.

АНАТОЛЬ ГАЛАН - ІВАН ЕВЕНТУАЛЬНИЙ

Анатоль Галан, він же Іван Евентуальний, це на еміграції новеліст широкого масштабу. Він теж пише повісті, поезії, драми, сатири, гуморески й пародії. Його твори писані барвистою й соковитою мовою, відзначаються образним стилем і мають часто забарвлення іронії і сарказму. Любов до

втраченої Рідної Землі створює для нього на чужині реальність.

Літературний доробок Галана-Евентульного вже тепер багатий. Він автор 16-ти книжок включно із збіркою поезій "Про радість і біль" (Філядельфія, 1970), "Сатирами" (Торонто, 1971), збірками оповідань, драмою "Володар - страх" (1955) та численними статтями в українській пресі. Щоб поодинокі його вірші-сатири не були розкидані по різних журналах, їх зібрано й надруковано в одностомнику. Тут на 220 сторінках маємо 138 віршів-сатир. Вони насажені правдою і висловлені часто в кількох строфах. Він пише багато й цікаво. Всі його твори стоять на високому мистецькому рівні.

Про своє дитяче і хлоп'яче життя та перебування під советським режимом розказав нам письменник у вірші "Контраст почувань", присвяченому Надії Сенік:

Наша путь непідвладна нам,
Таємниця для всіх вона,
Це ж болет божевільних муз -
Від Корюківки до Сиракюз.

Далеченько і Глухів мій,
Він лишився і досі глухий,
Бо до нього крізь довгі літа
Справедливість не доліта.

Ми ходили колись разом,
Ви - дитиною, я - юнаком
По чернігівській рідній землі,

Що її ріки й ліс обплели.

Численні твори Галана зображують жахливе життя українців під большевицькою окупацією. Його сатири з політичним забарвленням спрямовані перш усього проти москалів і советської комуністичної системи. Вони й досі не втрачають своєї дотепності і тим самим забезпечують Галанові видне місце між українськими письменниками-гумористами. Своім сатиричним пером відбиває Евентуальний не один ворожий большевицький наступ і виявляє мету не одного ворожого обману.

Про себе каже Галан у "Післяслів'ї" до "Буднів советського журналіста": "Автор жадною мірою не претендує на авреол мученика. Насправді, він таким не був, і іноді мав непогані, навіть упривілейовані умови, іноді, як і мільйони інших, переживав скруту. Ще менше хоче автор показати себе національним героєм. Він був спочатку переконливим "будівничим соціалізму" в тій ділянці, де працював, а опісля, побачивши облуду, відійшов у тінь і "замовчав на своїй мові, як мовчать на всіх мовах громадяни СРСР". Постаті творів А.Галана - це звичайні сірі громадяни, без претенсій на героїв. На тлі советської тоталітарної системи він змальовує людину, яка не втрачає довір'я до інших, не стає бестією, щоб тільки самій вижити". Ота людяність - це найважливіша прикмета творчості Анатолія Галана.

Пізніше, коли письменник перейшов від романтики до реалізму, його перо стало гостріше. На скитальщині туга за Україною заступила в Галана інтимну лірику. В пізнішій містичній творчості

залишився біль. Коли йде про Батьківщину, то у вірші "Як небо, висока, як море, широка" поет пише:

Блукаю стежками, дивуюсь, дивлюсь,
І бачу в просторі, і бачу в кутку -
Як небо, високу,
Як море, широку,
Несказано ніжну, ясну і струнку
Чудову Вітчизну мою.

У вірші "Пише син до матері" розповідає Галан про велике горе нашої еміграції: мішані подружжя.

...За морями дальніми,
За морями синіми,
Дівчина під пальмами
Полюбилась синові.

А дівчина є чужинка, чудоді національності. І поет передає радість матері, що діждалася сина-сокола, і біль, який приносить їй мішане подружжя.

У збірці Галана "Про радість і біль" трапляються теж історичні балади, наприклад, про Виговського й короля Данила.

Юрій Тис так схарактеризував А.Галана: "Галан, як людина, лагідний, овариський, щирий, чистий душею. І завжди такий же однаковий, як і його літературна творчість... Він вище середнього росту, завжди привітний, дотепний, веселий, має врожденний талант". Не зважаючи на важке життя в минулому і поневір'яння, він зберіг гумор, оптимізм, а також чудову пам'ять, що допомогла йому донести до читача безліч цікавих історій, епізодів, подій, обставин і подати їх у мистецькій

формі. Вже у своїх сатирах виявив він небуденний талант і добру мову та вмлість зображувати цікаві картини дійсності. Всі твори Галана читаються легко, нема в них нічого, що було б зайве або томило б читача. Кожний його твір - це своєрідна історія, тематично різноманітна.

А.Галан пильно спостерігає життя і події, його сильно вражають наш буйний хворобливий індивідуалізм і гореславна отаманщина, тому він не жаліє сарказму, щоб висміяти, а тим самим виправити українські національні хиби. Бог, Україна й людина стали для нього предметом його літературної наснаги й покликання. Ось що він каже у вірші "Елегійне", з якого наводжу дві строфи:

Південна ніч, гаряча ніч,
У далину біжать огні,
Шепчуть пальми щось мені
Про біль розлук, про радість стріч.
Я навчився мови пальм,
Та біль мій порохом припав,
І віра в зустрічі скупа.
Я б спав тепер, я б міцно спав.

Галан є майстер особливо новелі в класичному розумінні цього жанру. В нього виступає лаконічність стилю, чіткість характерів і гострота сюжету. Темою більшості його творів є ставлення до підсоветської дійсності. Він поставив собі завдання вчити й виховувати людину, спрямовувати її до благородності й гуманізму. Ось його девіз:

За прекрасне боротись,

Не зраджувати цьому й на мить.
Я не дарма прожив відвойовані в смерті літа,
Коли вчить життя і за біль, і за радість...

Галанові герої сповнені ніжності і хвилюючої любові. Вони без нарікань борються з долею і без лицемірного патосу радуються життєвими досягненнями. Борис Олександрів присвятив Анатолієві Галанові гарний вірш у його творче 75 - річчя, яке письменник недавно відсвяткував разом з українською громадою.

Чикаго, 1976 р.

ТРАГІЧНО ОБІРВАНЕ ЖИТТЯ (У 30-ті роковини трагічної смерті Андрія Гарасевича)

Був Андрій Гарасевич молодий закарпатський поет, пластун і відомий український альпініст. Цього року минає саме 30 літ, як загинув він трагічно на стрижнях улюблених ним Альп. Згинув 24 липня 1947 року в Берхтесгадені під час альпіністичної мандрівки ледве на 30-му році життя. Впав з гори Вацман.

Коротке життя несподівано обірвалось, передчасний трагічний кінець не дав змоги завершитися його поетичному талантові. Саме тоді, коли поет уже знайшов був своє власне обличчя в літературній творчості, прийшла несподівана смерть.

Народився 1917 року у Львові, отже, цього року годиться відмітити також 60-ту річницю його народження. Коли поляки займали Західню Україну, його батьки переїхали на Карпатську Україну і там, у Рахові й Хусті, провів майбутній поет свої дитячі і хлоп'ячі літа. Там же ходив до гімназії, яку закінчив матурою в 1936 році в Ужгороді. Мабуть, до тієї доби його життя відносяться вірші "В старому домі" і "За Гамсуном". Ось перший:

Пливають тумани-ріки,
Осінній дощ гуде.
В рядах холодних вікон
Темніє пізній день.

Тече крізь жовті стіни
Олив'яна вода.
На стінах - серафими,
Задивлені у даль.

Мовчать в важкій задумі
Біблійні три царі.
Над головами сумерк
Розвісив ліхтарі.

Скриплять старезні сходи...
Крізь порох павутин
Хтось вічний в ризах ходить,
Кидає в простір тінь.

Як застигнуть дзвони
В вечірній висоті,
Він молиться Мадонні
Безсмертній і простій.

У другому, написаному під впливом Кнута Гамсуна¹, малює поет чудово домашнє затишшя в осінній дощовий вечір. Обстановка кімнати мисливця: стіна покрита рогами, два схрещені ножі. В печі горить вогонь, за вікнами "дощу невгавний спів". Езоп спить і моргає ліниво вусами: йому, мабуть, сняться далечі лісів. Мисливець під ведмежою шкурою солодко відпочиває від напруг.

У 1937 році виїхав Гарасевич до Праги на студії права в Карловому Університеті. Але незабаром перейшов на філософічний факультет і студіював історію української літератури. У Празі познайомився з групою поетів-вісниківців² і під їхнім впливом продовжував писати свої поезії. Вісниківці мали на його життя і творчість великий вплив і зразу оформили його літературне обличчя. У Празі співпрацював поет-альпініст з О.Ольжичем у лавах Організації Українських Націоналістів і від Ольжича дістав він перше надхнення до поезії.

Коли закінчилася 2-га світова війна, виїхав у 1946 році до Німеччини й жив у Берхтсгадені в таборі переміщених осіб, де вчителював у гімназії й виховував пластунів. Від часу до часу давав у скитальському таборі свої концерти, бо був теж добрим піяністом. Мав теж великий хист рецитувати³ свої і чужі поезії. Улюбленою ділянкою його спорту була туристика, особливо альпіністика. Вона й стала причиною кінця його короткого життя. Поезії почав писати ще в гімназії, в Хусті. Друкуватися став у 1935 році в галицьких і закарпатських періодичних виданнях. Деякі свої твори підписував псевдонімом Василь Сурмач. В 1941 році видав у Празі першу свою збірку "Сонети",

а в 1959 році вийшла в Нью-Йорку його збірка "До вершин". Тут маємо цілий цикл віршів "Над Чорним морем", присвячених нашому морю. Значить, належить Гарасевич до нечислених ще в нас поетів-мариністів. У циклі дає він низку гарних картин моря. Нуртують розбурхані хвилі, над морем літають білокрилі чайки. Поетові здається, що вони перекрикують гомін далеких козацьких стрілен. Він стоїть у ранньому холоді на скелі й бачить, як перелітають перші ключі журавлів. І ввижається йому Сагайдачний, як з козацькими чайками пливе проти турецьких галер. В іншому вірші того циклу така картина: день, роз'ярений вітром, вдаряє хребти бурунів і розганяє туман. У солодкому повітрі несеться запах квітів і трав. Над степами стелиться блакить і в задушливих димах дрімає купецька Одеса. В іншій поезії малює поет вечір над морем. День відплив в далечінь, сходить зоряна ніч і настає німа тиша в степу. Тільки море козацьке не спить. На нім грають вітри, і поетові здається, що він у рокоті хвиль чує звук козацьких шабель і стрілен.

Із збірки "До вершин" хочу зацитувати поезію "Я не сам...". Вона виблискує багатством метафор і персоніфікацій, а при тому відзначається короткими реченнями. Ось послухаймо:

Поле вило голодним вовком.
Сонце гасло. Синіла мла.
Ліс корився. Блакить замовкла.
...В сутінь вечора ти прийшла
В мою келію, мов єдиний, незламний друг.
І торкнувши серце руками
В темну віддаль кинула гру.

...

Я не сам... Біля мене камінь,
Мій єдиний, незламаний друг.

Вже першу збірку Гарасевича критика привітала масою похвальних рецензій, а це стало для нього стимулом до дальшої праці. Сонетами, тією найважчою літературною формою, розпочав свій творчий шлях молодий поет.

На поезіях Гарасевича помічаємо вплив символізму. Це видно особливо в його вірші "Співають віщі мадонни". Деякі його поезії нагадують модерних російських поетів. Можливо, Єсенін дав йому підставу для своєрідного імажинізму, але більш правдоподібно, що той імажинізм перебрав Гарасевич від Б.Антонича, який мав великий вплив на нього. Ще сильніший вплив на поезію закарпатського молодого поета мала творчість Клена, Маланюка й Ольжича. Це видно особливо в пізніших філософських творах Гарасевича, як, наприклад, у його поемі "Плач Єремії". Тут вірш Гарасевича набирає мужности й сили - майже в кошмарних, гіперболічних картинах малює він жах війни.

У своїх останніх циклах віршів "Самотність" і "Визов" дав поет гарні зразки інтимної лірики, основаної на глибокому філософічно-релігійному світогляді. Це видно в його "Легендах про Христа" і вірші "Народження Христа", які друкувалися в пресі подібно, як цикл "Стара Прага" (1947). Дозріла, спокійна мелянхолія, осінні настрої, самотність - оце особливо улюблені мотиви Гарасевича. Б.Кравців і В.Державін уважали цикл "Самотність" за найкраще, що дав Гарасевич нашій літературі. Писав поет-альпініст, крім поезій, також прозою, наприклад, історичну новелю "Очарована

душа" про Мігеля Сервантеса, новелю "Апасіоната" про Бетховена, спогад "Побратим" та етюд про романтику альпіністики "Все вище". Дописував багато до різних часописів, дав теж нарис про тогочасну закарпатську українську літературу та есей про творчість Є.Маланюка.

Не бракує в Гарасевича й віршів любовного змісту. До них передусім зараховуємо гарний вірш "Підемо вдвох". Поет малює зимовий краєвид. В місті грає оркестра й гудуть сирени. Видніють далекі й німі поля, а на их гуляє жорстокий вітер навздогін із смертю. Ось сам вірш:

Сковзає тиша по камінню,
Що сніжним холодом завмре.
За нами - місто в чорних тінях,
В смичках оркестр, в гудках сирен.

А на полях - жорстокий вітер
Гуляє з смертю навздогін,
І заколихує сповиті
Останки трупів та руїн.

Над нами чад гіркий... Неспокій.
Ми йдемо, ми мусимо іти,
Де в загравах горять епохи,
Де починаються світи.

Підемо вдвох назустріч ночі,
Назустріч північним полям,
І два чуття: люблю і хочу
Ми кинем бурям і вогням.

Чикаго, 24 липня, 1977 р.

КНИЖКА ПРО ЛЮБОВ І ПРАВДУ

Недавно накладом Спілки Українських Науковців, Літератів і Мистців в Аргентині вийшла друком у Буенос-Айресі збірка оповідань, новель і нарисів Григора Голяна - "Між двома світами". Всі оповідання пов'язані з одною основною темою, названою в заголовку збірки.

Прочитавши цю корисну й цінну книжку, мушу її назвати гарним гостинцем для нашої спільноти по цей бік Океану. Називаю її так не тільки з простого сантименту для нашого друкованого слова, але також із глибокого розуміння всіх труднощів, від яких залежна поява друком сьогодні української книжки взагалі, а в опанованій економічною кризою Аргентині зокрема. Книжка Голяна є свідомством віри самого автора. Вона малює трагедію й переживання народу, які стали струсом духа для нашої нації в кількох останніх десятиліттях. Напевно, багато в них і власних переживань автора.

Ім'я Григорія Голяна в українській публіцистиці й літературі не нове. Він же автор віршів, оповідань і новель, відомих нам ще з Рідного Краю, бо друкувалися вони в різних галицьких часописах і журналах, не кажучи вже про безліч цінних статей, розсіяних особливо в "Овиді" та аргентинському "Українському слові", що його він від 1949 року редагує. Він добре відомий українському читачеві, як публіцист і громадський діяч "Просвіти" в Аргентині. Він часто поміщує статті на суспільні, політичні, філософічні, культурні й світоглядні теми.

Окремим виданням вийшли його статті з політичною тематикою у книжці "Сила і слабкість комунізму"; знаємо його цикл статей "Правда про Росію", що друкувалися в "Українському слові"¹. Аргументація в нього сильна, а мета завжди одна: прагнення волі для українського народу. Особливо прислужився він для нашої громади тим, що дав гарний переклад "Пісні про Бернадету" Франца Верфеля.

Найновіша збірка Голяна, про яку хочу писати, складається з 19 оповідань, новель, діалогів і нарисів, попереджених передмовою Юрія Тиса. Серед них одне оповідання має назву "Між двома світами", і такий заголовок автор дав, зовсім влучно, цілій збірці. При кінці додано одну сторінку помічених друкарських помилок. Обгортка роботи мистця Миколи Борсаговського. Внижка має розмір вісімки, сторінок 160, прикрашує її портрет автора. Як на аргентинські невідрадні умови, видана вона естетично.

На зміст збірки складаються картини з життя українського народу, які замикають у собі глибокі й тверді проблеми. Тому могли б ми її назвати "Українська людина останнього півстоліття"; така в ній різноманітність картин життя. Маємо тут боротьбу народу з наїзниками² й від'ємними рисами національної психіки, лихоліття з тюрмами окупантів і скитальщину, сцени відродження українського села, будні селянина та інтелігента тощо. Каже О.Тис у передмові до книжки: "Будні української людини нічим не схожі на такі ж будні громадян іншої нації. Це, коротко сказавши, мозаїка тем, типів середовищ, але в суті речі вона складає одну цілість, якій найменування - доля народу".

Люди оповідань Голяна відбивають світогляд автора: всі вони глибоко релігійні й свідомі українські павтріоти. Вони вірять у кінцеву перемогу віри, любови й правди; окрилені ними, вони відважно ставлять чоло несправедливості й варварству. В атмосфері безнадійності вони тверді й незламні. Вони вірять у вічність моральних законів і ведуть боротьбу за своє духовне обличчя. Напевно, автор багато з власних переживань вилив на папір, убравши їх у гарну форму й наповнивши їх власною тугою за вільною Батьківщиною та власною вірою в силу народного духа. Хоч героїв Голянової збірки томить туга за Рідним Краєм, то все ж вона не доводить їх до одчаю, бо мають вони сильну віру у відродження Батьківщини й та віра не дозволяє їм падати духом.

Відзеркалюючи суто релігійний і християнський світогляд автора, книжка Голяна здебільшого не є полум'яним пропагандивним обвинуваченням польського, советського й німецького режимів, бо вона наскрізь пронизана християнською любов'ю всепрощення. А все ж вона є документом обвинувачення; вона є сильною зброєю для боротьби з духом тієї епохи, що цю книжку породила. Вона засуджує всяке насильство й приниження людини людиною. Треба віддати належне авторові, що він зумів показати найтаємніші й найкращі сторінки української людини серед жахливих умовин, коли, здається, всі передумовини були на те, щоб людина скотилася до рівня тварини.

Збірка "Між двома світами" в більшості своїх оповідань дуже актуальна своєю тематикою для сьгоднішніх днів і для обставин нашого життя на еміграції. Якщо взяти збірку як цілість, то можна б її

назвати повістю про сучасне й недавнє минуле українського народу. Це ж картини животіння й мандрівки, ісходу великої частини народу під тиском большевицької армії, сцени одчайдушної боротьби з ворогом, лихоліття народу й сірих днів скитальщини. Перед читачем розгорнуто живий образ життя скитальців і муки старшого покоління, що, вирване насильно з рідної землі, нидіє на чужині.

Автор доцільно дав збірці назву від заголовка актуального діялогу "Між двома світами". Зробив це не тільки тому, що ця тема пов'язує всі оповідання збірки в одну цілість, але теж, і передусім тому, що в тому актуальному діялозі замкнене його своєрідне "кредо". Тому зачитую маркантні³ місця з того діялогу:

- Людина може бути вільною і жити як слід у громаді, якщо вона сама переродиться. Шлях її розвою йде від первісного страху до морального закону, до вищої вольности й безпосередньої відповідальності перед Творцем. Тим то слід виховати в людині духовне світло, щоб воно світило щораз ясніше.

- Мене, Юрку, ніколи не покидає надія, що на жахливому пустирі, який ми залишили, прийде кінець чорному злочинству. Людина розірве залізну клітку і буде жити без зловільної опіки. Де було найбільше лихо, там зрине найбільше добро. Розцвіте буйним квітом любов і святкуватиме перемогу над чіпкою недугою розгнузданого людоненависництва.

- Знаменито, друже! - розгарячився резонний Луцик. - Я хочу, щоб ми зайняли тривке місце на одному березі й вірю, що ми заспіваємо одну

звитажну пісню, але насамперед треба зняти в душі старі чапиці й подолати себе, щоб упоратися із зовнішнім злом. Чи не до того вабить нас теперішній час?

Знаючи світогляд автора збірки з його глибокозмістових, в дусі ідеалізму писаних статей, осмілююсь твердити, що автор вкладає в уста своєму героєві свої власні думки і вписує їх для Василя на іменини до "Зеленого альбуму" з зеленою палітуркою: "Мені ясно, що ти змагаєшся за одуховлену людину, проти душевної втоми й безплідної нудьги. Ти сам не раз казав: що носить тіло, те не триватиме довго, а що творить дух, те переживе час і місце".

Те саме слід сказати про другий актуальний діалог збірки "У ботанічному саду".

Як у всіх давніших творах і статтях Голяна, так і в збірці "Між двома світами" відбивається наскрізь християнський і український світогляд автора. Як справжній християнин і щирий патріот, він пильно спостерігає українську душу й відкриває в ній вартості, що їх ми часто не помічаємо. Такий є автор "Між двома світами", такі є і герої його оповідань. Тому сказав Юрій Тис: "Чи це люди, які живуть у сімох літерах України, чи білий ромен, який зберігає вагу свого символу на чужині, чи шляхетність газди господаря, або кадри з в'язничних переживань - всюди ми знаходимо розв'язку, заховану в нематеріальній сфері людського життя, як ота молитва, що принесла полегшу змертвілій людині".

Через цілу збірку снується червоною ниткою думка, що в душі людини існує незнищенне вітло, яке є основою її сили й характеру, і що тільки дух, правда

й віра можуть перемогти ищівні сили теперішнього матеріалізму. Ці етичні принципи й моральні вартості Голяного твору мусимо підкреслити. Голян дав книжку, яка цінна нам нині ще й тим, що вона просякнута глибоко вірою в українську людину. Про це треба пам'ятати особливо сьогодні, коли з темних комор людської душі виповзають злоба й ненависть, коли з життя зникають спокій і глибина, губиться віра, нидіють великі почування, що годували колись нашу справу, знищуються основні цінності, коли за словами Тичини "людське серце докраю обідніло".

"Українське слово", 5 вересня 1965 р.

ФОРМАТОР ДУШІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ

Катря Гриневичева на 1-му з'їзді Об'єднання Працівників Дитячої Літератури в 1946 році в Німеччині сказала такі чудові слова про роль дитячого письменника: "Дитячий письменник - післанництво, Богом дане, писати для дітей - священна служба, що до неї треба вдягати ризи на себе".

Ці слова треба віднести передусім до Романа Завадовича, талановитого поета і прозаїка, який уже 50 років працює для дитячої літератури й займає виняткове місце в історії нашої літератури взагалі, а дитячої зокрема. Він повністю присвячує свій небуденний хист для нашої молоді й українських

дітей і хоч показав себе визначним письменником також у ділянці літератури для дорослих, з повною свідомістю вибрав легковажений і часто невдячний у нас шлях дитячого письменника та йде ним уже півсотню літ. Оцінюючи сьогодні, на порозі другого 50 - річчя, творчий дорібок Р.Завадовича, ми стверджуємо, що 50 років виконував він свою місію, Богом дану, з повною відповідальністю перед власним сумлінням, Богом і рідним народом. Це справжній письменник-педагог у найкращому розумінні того слова.

Маючи всі дані писати для дорослих, Р.Завадович усе ж таки рішив працювати для нашої молоді і наших найменших, хоч від початку розумів, що цю ділянку письменництва в нас легковажать і недоцінюють. Чому ж вибрав він шлях дитячого письменника? На це питання дав він нам сам відповідь у Чикаго, коли тамошнє громадянство зібралося привітати його й відзначити 35-ті роковини його літературної діяльності. Він тоді підкреслив у своїй промові ті моменти, які спонукали його таки залишитися при дитячій літературі. Добрий приклад до наслідування дав йому вуликий Франко (якого Завадович знав особисто), бо не цурався дитячбх творів і значну частину своєї творчости присвятив для дітей. Р.Завадович, як дитячий письменник, добре розуміє свою почесну ролю в Історії нашого письменства: підготувати й виховати читача для творів українських і світових письменників, тих уже, які пишуть для дорослих. Це дуже важке завдання, бо дитячий письменник мусить мати хист захопити юного читача не тільки красою і мистецтвом слова, але повинен теж морально відповідати за зміст того, що пише для вразливих

дитячих душ. Працюючи для молоді й дітей, мусів Завадович поборювати ті всі численні труднощі й упередження, які стрічав на своїй дорозі, а до них належав і той факт, що в нас мало було конструктивної критики, деколи дитячого письменника навіть не зараховували до письменників, не було нікого, хто міг би дитячого письменника повести й підтягнути на вищий рівень його творчість та заохотити до дальшої праці. Про ці речі писав сам Завадович у своїй статті "Майбутнє належить дітям". Свідомий великого національного й суспільного значення дитячої і юнацької літератури, рішив Завадович своєю творчістю відкривати нашим молодим душам перші, вхідні двері до храму краси, мистецтва, знання і рідних традицій, знаючи, що коли наші діти і юнаки не пройдуть тих перших дверей, то не будуть у Майбутньому читати Шевченка, Франка, Лесі Українки та інших українських і світових письменників.

Отже, Завадович добре передумав мету своєї творчої праці, поки ступив на шлях дитячого письменника. Рішив працювати, як сам сказав, "на цій спустілій ниві, звідки втекло в погоні за розголосом і популярністю так багато талановитих письменників". І так працює він уже 50 років у ділянці дитячої літератури, збагнувши, що саме це його місія, служба мистецьким словом для молодих поколінь. Це високе післанництво виконує він щиро, всім серцем, із справжньою любов'ю та відданістю.

Перший літературний твір Р.Завадовича появився друком 15 грудня 1920 року у львівському дитячому журналі "Світ дитини". Був ним вірш "Святий Миколай", яким здобув собі автор серця

молоді та став її улюбленим письменником. Вірш релігійний і водночас патріотичний, бо в ньому св. Миколай словами автора просив Бога, щоб дав волю Україні. Автор вірша був тоді молоденьким студентом львівського університету. Тим віршем - як бачимо сьогодні - визначив Р.Завадович власний шлях для розвитку своєї творчої особистості, і в ньому вже виступили основні риси всієї творчості письменника-педагога. Рідне друкуване (і живе) українське слово це був "той Господар і Працедавець, який 35 років тому прийняв мене до себе на службу", - сказав про себе Завадович у вищезгаданій статті. Помістив свій перший поетичний твір на сторінках дитячого журналу, напевне й не усвідомлюючи ще собі, що з тим моментом ступив на шлях свого післанництва. Всю творчість Завадовича характеризують глибока релігійність і національний та патріотичний пафос. Це треба сказати не тільки про його твори для дітей і молоді, але і про всі писання, призначені для дорослих. Доказом цього є хоч би його цикл сонетів "Сотворення світу", що їх помістив колись у львівських "Дзвонах". Дитячі твори Завадовича дуже популярні серед нашої молоді й дітвори передусім тому, що вони написані з великим знанням психіки та зацікавлення української дитини, а основна їх тема - це любов до Батьківщини. Тому мало яка дитяча шкільна імпреза проминає без того, щоб на ній не декламували або не співали якогось вірша Завадовича. А це, як сказав один із критиків, "для працюючого й обдарованого автора і є найбільшою нагородою, виграним конкурсом його життя".

Тут додамо, що заслужений письменник-педагог уміє чудово оспівувати чар нашої природи. Це бачимо між іншим у його "Розмовах з сонцем" та в "Карпатах", про які автор каже:

Хто раз тут був, той не забуде
Уже ніколи гір Карпат!

Серед творів для дітей бачимо в Завадовича вірші, поеми, оповідання, п'єси, інсценізації та інші. В журналі "Малі друзі" захопив він молодь своїм чарівним Гномиком Ромтомтомиком, а під час війни вийшов його чи не найкращий твір, історична поема-казка "Хлопці з зеленого бору". Велику популярність здобули собі поема-казка "Переполох", скерована проти слабодухів-боягузів, і цикл оповідань "Марушка Чепурушка і Лесь Побігдєсь". В Чикаго постала його п'єса для молоді "Кобзарєва гостина", з життя Шевченка, яку залюбки дають дуже часто на різних шкільних сценах. Музику до цієї п'єси склав професор Осип Залеський. З інших творів треба особливо відмітити віршовану казку "Чародійні музики" і прозову казку "Зимові царівни", "Казку-вігадку смішну про ведмеж-ласуна", "Медовий Телесик", оповідання з життя звірят "Сойка-штукарка".

Мова творів Завадовича гарна і дбайлива. Він знавець тонкощів української літературної мови. Працює мовним редактором журналу "Овид" і робить коректу багатьох видань. Крім того в різних наших часописах і журналах зустрічаємо часто статті, підписані Завадовичем. З 1953 року він очолював Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Л.Глібова у ЗСА.

США, Іллінойс , ?

ПИСЬМЕННИЦЯ ЖІНОЧОЇ МУЖНОСТІ

У Філадельфії померла кілька місяців тому (мова йде про 1979 р. - прим. ред.) видатна й талановита письменниця Галина Журба. Авторка високо цінених романів і повістей, сеньйорка нашої літератури на еміграції, ще декілька років тому святкувала 65 - річчя своєї письменницької праці.

Належала до тієї групи українських письменників, яких предки спольщилися, наприклад, Вол. Антонович, Вяч. Липинський, Тадей Рильський, Борис Познанський і Павлин Свенціцький (Павло Свій), а вони саме вернулися до свого народу й працювали для нього. Була членкою Об'єднання Українських Письменників "Слово" та редакційної колегії збірника тієї ж назви.

Народилася 29 грудня 1888 року в Олександрії на Брацлавщині в сім'ї польського шляхтича Домбровського, гербу Забава. Батько був завідувачем маєтків графа Потоцького. Отже, насправді називалася письменниця Домбровська, а замужем Нивинська. "Журба" це був її літературний псевдонім. Виросла в родинній місцевості на Поділлі, потім якийсь час в Умані, а далі в Києві, де полонила її зовсім українська революція. Молодою дівчиною виїхала до Києва на студії. Коли впала українська відроджена держава, разом із нашою армією пішла на еміграцію. Разом

з нашими вояками поневірялася в польському таборі полонених, опісля жила на Волині. Потрапивши знову на Поділля, вийшла заміж за літератора Антона Нивинського, що під псевдом Антона Чекмановського видав 7 польських новель і оригінальний твір "Віки пливуть над Києвом". Працювала у "Просвіті" та інших українських установах. Засновувала читальні й школи. Потім переїхала до Львова. Її ім при вулиці Пелчинських, а пізніше при вулиці Шептицьких став у 30-х роках неофіційним літературним клубом, де сходилися письменники, мистці й журналісти, читати й дискутувати свої твори та обговорювати мистецькі виставки. Поруч її літературної робітні була робітня її чоловіка.

Друга світова війна захопила її у Варшаві. Довелося їй пережити багато горя. Між іншим, втратила дорогого чоловіка, свого вірного друга й дорадника. А далі прийшли важкі воєнні переживання, скитальщина в Німеччині та виїзд до Америки. Мешкала Галина Журба у Філядельфії. Вже 9 - літньою дівчиною пробувала писати оповідання героїчного змісту. Приїхавши молодою дівчинкою до Києва, відразу почала працювати в літературному гуртку, що об'єднувався довкола журналу "Українська Хата". Той гурток бажав поставити українську людину на вищий рівень культурного розвитку та виховати характер нашої людини, вільної від очуття рабства. Праця в "Українській Хаті" пожвавила українське літературне життя, а ідеалам того об'єднання залишилася Галина Журба вірною до кінця свого життя. Писав недавно про працю того гуртка Ігор Качуровський. Вистурали в тому журналі й видатні

літературознавці, як Микола Шаповал-Сріблянський, А.Точкачевський і М.Євшан-Федюшка, що виступали з новим поглядом на українську літературу, правильно оцінили творчість Франка, Л.Українки, Коцюбинського і Стефаника та підкреслювали велику роль в нашому письменстві Панька Куліша, якого до того часу не доцінювано, а то й почали забувати.

Мало кому відомо, що Г.Журба, крім оповідань і повістей, писала теж вірші, драматичні твори, есеї на літературні теми, літературознавчі статті й полемічні памфлети на громадські й політичні теми. Саме 70 років тому надруковано в "Українській Хаті" в Києві перші оповідання письменниці: "Похід життя", "Пісні на одній струні" і цикл "Цвітучий сад" та "Сильвети на тлі неба". Але перша збірка оповідань Г.Журби під назвою "Життя" вийшла в Одесі 1909 року. Десять років пізніше, себто в 1919 році, видало друком київське "Сяйво" збірку "Похід життя", куди увійшли також перші оповідання Г.Журби, друковані раніш в "Українській Хаті", в якому співпрацювала письменниця до першої світової війни.

В останніх роках свого перебування в столиці України, Г.Журба співробітничала з групою символістів, об'єднаних у гуртку "Музагет". Виїхавши з України на чужину, присвячувала багато часу громадській і письменницькій праці. В Тарнові, де була інтернована з іншими емігрантами з України, видала 1921 року віршовий етюд "Маланка", а згодом дві сценичні картини "Метелиця" і "В переліті років", надруковані в журналі М. Шаповала-Сріблянського "Нова Україна" в Празі. В 1933 році вийшла друком у видавництві

Івана Іктора у Львові її повість "Зорі світ заповідають", а в 1937 році, у видавництві "Батьківщина" там же друга повість "Революція іде", що тематично продовжувала першу. За цю книжку дістала нагороду на конкурсі Товариства Українських Письменників і Журналістів. В час другої світової війни, в 1943 році, надруковано її sensationний роман "Доктор Качіоні". У ЗСА запланувала Журба трилогію "Тодор Сокір", але вийшов тільки перший том (1967), а другий том віддала перед смертю до друку. Тетього тому трилогії не встигла вже закінчити. Окремо хочу згадати гарну автобіографічну повість Журби з часів її дитинства "Далекий світ" (1955).

Стиль оповідань Журби є зразком нової модерної літератури. Щоправда, декого з нас дратують її численні діалектизми з Поділля і видоглядні правописні форми. Але у творах її бачимо тонку психологію персонажів, родинну тематику й гарну кольористику в малюнках. Є.Маланюк назвав її "письменницею жіночої мужности". Це, мабуть, тому, що в неї, особливо в "Далекому світі", повно життєвості, гарячої крові, відваги і свавілля. Тому Ю.Шерех, рецензуючи цей твір, вигукнув: "До біса, талановита письменниця!"

Відійшла від нас у далекий, кращий світ на 90 році життя, 9 березня 1979 року. Похоронена на українському цвинтарі в Бавнд Бруку.

"Українська думка", 22 листопада 1979 р.

МИРОСЛАВ ІРЧАН (АНДРІЙ БАБ'ЮК)

У 1937 році НКВД у Харкові арештувало письменника Мирослава Ірчана, який повірив у "загірню комуну" і, як багато галичан, дав себе заманути в 1929 році московською сиреною¹ з-за кордону до УРСР. Але не зважаючи на великі заслуги для большевицького режиму в минулому, НКВД звинуватило його в шпигунстві на користь ЗСА в 1937 році й у тому ж році письменника розстріляно. На прикладі Ірчана бачимо здійснення слів прислів'я: "Мавр зробив своє, Мавр може відійти". Після реабілітації, большевики знову прославляють Ірчана, не згадуючи про "прикрі непорозуміння", яке сталося з Ірчаном у 1937 році. Комуністичний письменник, головню драматург, був головою літературної організації "Західня Україна" й редагував її орган тієї ж назви. Писав теж під різними псевдонімами, як А.П'ядик, Йосафат Тиханчук, Усусус, Юрко Каламар та ін.

Був Мирослав Ірчан, чи Андрій Баб'юк, хиткої вдачі. Коли для української армії прийшли важкі часи, він, Січковий Стрілець, перекинувся до большевиків і навіть брав участь у боях проти петлюрівців, про що згадує Українська Радянська Енциклопедія, том 5. Того ж 1920 року вступив до комуністичної партії. Але Юрій Смолич, який довгі роки жив з Ірчаном та рецензував його театральні п'єси, характеризував його як людину "напричуд добросердечної, лагідної і добротливої вдачі".

Народився Андрій Баб'юк 14 липня 1896 року в сім'ї бідного селянина Дмитра Баб'юка в селі П'ядиках, Коломийського повіту, Івано-

Франківської області. В 1920 році перейшов із УГА до Червоної Армії. Закінчив сільську школу, 6 клас коломийської гімназії, а в 1914 році учительську семінарію у Львові. В 1921 - 1922 роках був лектором у військовій школі та співробітничав у журналі "Галицький комуніст". В 1922 - 1923 роках жив і вчився у Празі. В 1923 році виїхав до Канади на запрошення робітничої організації і перебував у Вінніпезі до 1929 року, працюючи в робітничих часописах і журналах. В 1929 році виїхав до УРСР.

Довкола Ірчана громадилися західньо-українські літератори: Гжицький, Бедрик, Загул, Гадзинський, Гаско та наймолодші - Дмитерко, Турчинська, Сопілка. Вже в Канаді оформився як комуністичний письменник. Був готовий будувати для українського народу й нашої літератури комунізм. Був у 1924 - 1925 роках головою заокеанської філії "Гарту".

Перше його оповідання "Зустріч" було надруковане в газеті "Свобода" (Відень, 30.10.1914). Через 4 роки у Львові вийшла перша збірка його новель під заголовком "Сміх Нірвани". Брав активну участь у громадському й літературному житті країни.

Написав 5 п'єс, повісті та велику кількість оповідань. Юрій Смолич завжди виступав першим рецензентом Ірчанових драм тоді, коли письменник був ще в Канаді, і пізніше, коли вже жив на території Советської України. Прозові твори й поезії Ірчана друкувалися в різних журналах і альманахах "Всесвіт", "Західня Україна", "Зоря", "Нова громада", "Семафор у майбутнє", "Червоний шлях". Збірку новель "Сміх Нірвани", видану у Львові в 1918 році, підписав ще своїм справжнім прізвищем Андрій Баб'юк.

В Торонті в 1925 році, друкувалися Ірчанові спогади з громадської війни під назвою "В бур'янах". В 1930 році Державне Видавництво в Харкові видало його книжку "З прерій Канади в степи Канади".

Письменник цікавився теж руханкою², про що свідчать його "Ритмічні фізичні вправи для робітничо-фермерської молоді", видані в Вінніпезі 1925 року. Там же тоді появилася драма на 5 дій "Підземна Галичина", але це радше несмачна большевицька агітка.

Кращі є Ірчанові п'єси, з яких "Родина щіткарів", драма на 4 дії, друкована в Вінніпезі 1923 року, довго не сходила із сцени. З інших його творів слід згадати драму "Бунтар" (Син революції) в трьох діях із життя галицького пролетаріату (Нью-Йорк - Львів - Київ, "Культура", 1922), "Безробітні", драму в трьох діях (Вінніпег, "Українські робітничі вісті", 1923), драматичний етюд на одну дію "Нежданий гість" (Вінніпег, "Пролеткульт", 1923), а передусім "Дванадцять", драму в 5 діях, яка нібито "відтворює епізоди революційної боротьби селян Західної України". Книжка появилася в "Українських Робітничих Вістях" (Вінніпег, 1923). Цю драму за повідомленнями київської преси ставили часто на сценах Івано-Франківської області. Досить добрі є Ірчанові "Фільми революції", популярні в Советській Укпаїні.

Советські лицеміри й брехуни після реабілітації Мирослава Ірчана, відзначили гучно в багатьох містах і селах Західної України 70-річчя від народження репресованого і розстріляного Ірчана. До його рідного села П'ядик з'їхалися письменники, студенти, друзі і знайомі

"зреабілітованого" письменника. Серед гостей була сестра письменника Ольга, брати Модест та Омель'ян Баб'юки. В сільському клубі відбулася наукова ювілейна сесія силами Івано - Франківського педагогічного інституту, Коломийського об'єднання та обласного відділу товариства "Знання". Ювілейні збори звернулися до відповідних організацій з проханням встановити пам'ятник М.Ірчанові в його рідному селі.

В цій вістці про ювілейні святкування, звичайно, ні словом не згадано, що Ірчана замучено в застінках НКВД під час розправи з діячами культури України.

"Українське слово", 5 листопада 1978 р.

АВТОР ПОПУЛЯРНОЇ ПЛАСТОВОЇ ПІСНІ

Наша пластова молодь¹ залюбки співає чудову бадьору маршову пісню "Від синього Дону до сивих Карпат...", не знаючи здебільшого, що автором її є письменник Олекса Кобець, а музику до неї склав Михайло Гайворонський, композитор УСС. Своїм змістом і своєю мелодією вона дуже припала до серця української молоді і стала вже на свій лад майже ародною. Її понесла наша молодь з собою на чужі континенти, в широкий світ, і в ній оспівує найсвятіші ідеали народу, як оспівав їх поет Кобець у 1917 році, перебуваючи у Фрайштадському таборі полонених. Напевно не знав автор, живучи пізніше в умовах підсоветської

дійсності, що за Збручем його пісня стала неначе другим нашим національним гімном.

Був Кобець одним із співробітників Союзу Визволення України серед українців, полонених з російської армії у час 1-ої світової війни, в таборі у Фрайштадті під Віднем. Містечко Канів, де стоїть могила Кобзаря України, було місцем народження С.Кобця, одного з наступників Шевченкої кобзи. Близькість могили Шевченка мала рішальний вплив на формування душі хлопця і на кристалізацію його національної свідомості. Його доля була така подібна в дитячому віці до долі Шевченка! Хлопець був свідком щорічних проц² до канівської могили, слухав оповідань про ту могилу, читав там забороненого "Кобзаря", виданого у Львові.

Народився 28 березня 1889 року в сім'ї бідних хліборобів, які не могли йому дати матеріального забезпечення так, що вже на 14-му році життя, після закінчення канівської 2-клясової школи, яка за статутом 1872 року дорівнювала 6-ом клясам гімназії, довелося хлопцеві покинути рідну хату й промощувати самому шлях у дальше життя.

З Канева виїхав до Катеринослава (Дніпропетровськ) і там працював попихачем у крамниці канцелярського приладдя й тютюнових виробів, а опісля писарчуком і писарем у різних установах Катеринослава й Катеринославщини. Вже з 15-го року життя помагав із своїх злиденних заробітків батькам. Маючи 20 років, вернувся до Канева й працював у повітовій земській управі, керуючи шкільним відділом. Постачав для шкіл підручники і книжки та видавав заробітню платню

учителям повіту. Тут працював до вибуху війни 1914 року.

Попавши в австрійський полон, Кобець писав додому листи українською мовою, і це було причиною, що українці з відділу австрійської цензури передали його адресу до Союзу Визволення України. І ось одного дня до мадярського села Доначебу, де полонений Кобець працював на сільськогосподарських роботах, приїхав спеціальний кур'єр від військового міністерства й забрав його до Відня, бо на терені Австрії і Німеччини творилися окремі табори для полонених української національності. Таких таборів було три: у Вецлярі, Рештадті й Зайцведелі в Німеччині. Кобця перевезено до табору у Фрайштадті в Австрії. Тут кипіло культурне життя і Кобець кинувся у вир того життя з усією силою свого запалу й таланту. Тут мав змогу доповнити свою освіту. Тому, коли закінчилася війна й Кобець вертався в Україну, прощався він з табором у своїх "Записках полоненого" такими словами: "Прощай, велика школа громадсько - політичного життя, школа глибокої національної свідомости, Фрайштадтський таборі полонених!"

Кобець поїхав до Канева, де від земства вислано його на Вищі Кооперативні Курси в Києві, перші в Україні. Вчився вечорами, а вдень працював в економічній установі "Дніпросоюз". Вищу освіту закінчив уже за большевиків у Вищому Економічному Інституті. До 1925 року жив у Києві, а потім переїхав до Харкова, де працював здебільша як редактор. Як сам оповідав, сотні разів висів над ним "караючий меч пролетарського правосуддя", але молитва, глибока віра в Бога і в

остаточну перемогу Правди і Справедливості на землі завжди його рятували та провели його через fronti імперіялістичної війни й через пекло большевицького терору. Коли після упадку української держави большевики зайняли Київ, Кобець редагував "Громаду" й цілою душею віддавався тому журналові. До кореспонденційної праці в журналі прийняв він тоді Анатолія Гака (Мартина Задеку), з яким 7 місяців працював у великій гармонії і якого часто запрошував до свого дому. Як писав пізніше Анатоль Гак у своїх спогадах, за 48 років знайомства з ним стежки, якими вони обидва ходили, не раз і не два схрещувалися й перехрещувалися, аж доки не привели їх обидвох за Океан. Коли 31 серпня 1919 року Денікін зайняв Київ, почалася нагінка на все українське. "Дніпросоюз" перестав існувати, а разом з ним і журнал "Громада". Потім у 1922 році Кобець відновив його під зміненою назвою "Нова Громада", але в 1927 році і вона перестала існувати.

Кобець не вписувався до жодної літературної організації. Щойно тоді, коли в Харкові створено 1934 року єдину Спілку Письменників України, він прилучився до письменницької сім'ї, але тільки формально: на ділі він і далі тримався осторонь від організації. В 1941 році наказано йому евакуюватися до Казахстану, але він, як тоді казали жартома "спізнився до поїзду". Те саме зробили Аркадій Любченко й Анатолій Гак. Усі вони лишилися в Харкові і через якийсь час почали працювати в газеті "Нова Україна". А через рік довелося їм вирушити в далеку й невідому подорож. Кобець у своєму вірші "Втікачі" згадує про цю подорож ось такими зворушливими рядками:

Весь скарб у вузликах; маленькі
саночки,
Весь одяг на собі, обмотки ганчіряні.
Глибокий сніг, і в ньому грузнуть два
синки,
Із рідної землі в світи з батьками гнані.

Земний шлях Кобця припинився вночі з 4 на 5 вересня 10 років тому, себто в 1967 році, в місті Бофало, ЗСА. Був він довгий, оригінальний і цікавий. Прожив письменник майже 80 років, і за той час довелося йому переміряти чималі простори Європи й Америки.

Перша літературна спроба Кобця припадає на 1903 рік, коли померла маленька його сестра, яку він дуже любив. Свій смуток і жаль висловив поет у вірші, що його помістив у рукописному шкільному журналі канівської школи. Але власний дебют Кобця - це його перше оповідання "Під Новий Рік", надруковане 1 січня 1912 року в київській "Раді", яке критика прийняла дуже прихильно. Згодом друкувалися його вірші в журналах "Маяк", "Дзвін", "Літературний науковий вісник". Багато дописував до "Ради" про життя всіх закутків Канівщини, посилав туди економічні й літературні статті та рецензії. Пізніше співробітничав у "Віснику Союзу Визволення України", в "Новій Громаді", в "Сільському Господарі" та багатьох інших. В 1913 році видав збірку віршів "Ряст". Далі прийшли інші збірки поезій ("Під чужим небом" та інші), драматичних етюдів (наприклад, "У Тарасову ніч"), більших прозових творів (особливо "Записки полоненого"), фейлетонів, нарисів і численних

перекладів поетичних і прозових творів із чужих мов. У "Червоному Перці" поміщував віршовані фейлетони, підписуючи їх Андрій Дудка. Кобець відомий також нашим дітям завдяки своїм гарним віршам, друкованим у "Веселці", "Свободі" й "Нашому житті". В Боффало вийшла його гарна збірка для дітей "Сонце сходить", якою користуються в школах за кордоном, як літературною читанкою. Написав 2 вірші про Крутянську трагедію. Ось один із них:

Надворі холодна, сувора зима,
І вчора сказали у школі:
"Під брами столиці їх сунеться тьма -
Душителів нашої Волі..."

Удома дбайливо книжки поскладав:
"Вернусь, - буде час для науки..."
І вперше в житті по-військовому взяв
Військову рушницю у руки.

У матері сліз не було на виду:
Дістала вовняну хустину
І ніжно закутала шию худу:
"Щоб не простудивсь часом, сину..."

Як бруками рідного міста ступав
(Тричвертімільйонного міста!)
В загоні ні разу ніхто не спитав:
"Чому нас іде тільки триста?"

А там за Дніпром - рівнина-рівнина...
Та снігу ж ... ой, понамітало!...
І суне зажерлива, мов сарана,

Ворожа московська навала...

Ні шанців, ні пригорбів для прикриття,
А їх же по двадцять на брата...
Ой, дорого мусіли кожне життя,
Життя українське продати!

Як леви боролись... Завзяття в серцях...
Чому ж їм набоїв забракло?!
"В багнети!" - і поле Крутянське в снігах
Ворожою кров'ю набрякло.

Чорнів-червонів потолочений сніг.
День славу писав Україні:
Боролись, аж поки останнім поліг
Юнак у вовняній хустині...

Читачам найбільше відомий твір Кобця "Записки полоненого", де автор чудово описав час військової служби, перебування на фронті та в полоні. Цей цікавий автобіографічний твір удалося йому в році 1931 видати на Советській Україні друком, як чужу знайдену річ. Коли празька німецька газета дала високу оцінку творові, большевики твір сконфіскували.

Чикаго, 1977 р.

РЕЧНИК НОВОГО СЕЛА

П'ятирічка 1929 - 1934 років завдала страшний удар українській літературі. В міру того, як

закріплювалася советська влада в Україні, методи винищення нашого народу ставали дедалі більш вирафінованими. Сталін винищив мільйони селян у час "розкуркулення" й "суцільної колективізації" розстрілами, вивозами і штучним голодом, загнавши недобитків у примусові колгоспи. Тисячі українських інтелігентів заслано або розстріляно. Спершу індивідуальне винищення українських письменників перетворилося на групове й масове. Стало ясным, що Москва хоче взагалі позбавити народ його інтелігенції. Як пише Ю.Лавріненко, "тут ніщо не мало ваги. Ані сухоти Є.Плужника, ані втеча з Києва, спочатку на Урал, а потім далі до Середньої Азії Б.Антоненка - Давидовича, який засудив був себе на добровільне вигнання, ані знезброєність притисненого до стіни Косинки, ані відхід від літератури В.Підмогильного, ані хвороба Тодося Осьмачки". М.Зеров дістав 10 років з конфіскацією майна за те, що в грудні 1934 року, коли прочитав у пресі про розстріл Косинки, Фальківського та інших письменників, сказав у хаті Рильського: "Вшануймо загиблих!". Жахливий терор створив нестерпну атмосферу, в якій люди намагалися стати найнепомітнішими, розмовляючи, озиралися довкола, один одного боялися.

Вироком спеціальної колегії найвищого суду в СРСР, засуджено 18 грудня 1934 року до розстрілу й конфіскації майна таких українських письменників, мистців і діячів культури: Гр.Косинку, Дм.Фальківського, К.Буревія, Ол.Влизька, Івана й Тараса Крушельницьких, Романа Сказинського, Мих.Лебединця, Романа Шевченка, Івана Терещенка, Анатолія Карабута, Петра Сидорова, Гр.Скрипу-Козловського, Мих.Оксамита, Ол.Щербину, Євгена

Дмитрієва, Адама Богдановича, Ол.Лященко, Сергія Матяша, Порфирія Бутузова, Івана Бутузова, Вол.П'ятницю, Якова Блаченка, Домініка Полевого, Кост.Півненка, Л.Лукінова-Світозарова.

Коли в Совдепії прийшов до влади Хрущов, у процесі десталінізації, чи пак боротьби з "культу особи", проголошено посмертну "реабілітацію" низки знищених Москвою українських письменників і поновлено в членстві Спілки Радянських Письменників України деяких репресованих. Але на списку "реабілітованих" знайшлися тільки деякі вищенаведені прізвища. Натомість зреабілітовано й поміщено у Великій Советській Енциклопедії біографії Антонова-Овсєєнка, Гамарника, Косіора, Постишева й Чубаря, з-поміж яких тільки останній був українець. Всі інші москалі або поляки, що вславились боротьбою проти українських незалежницьких змагань і ліквідували навіть українських комуністичних діячів. Реабілітуючи таких катів нашого народу, Москва підкреслила своє рішення продовжувати безоглядну боротьбу з усіма проявами українського незалежництва в побутовій, культурній і політичній ділянках.

Григорій Косинка-Стрілець, розстріляний більшовиками 30 років тому, виступає в підсоветській українській літературі як речник нового села і співець селянської революційної війни. Осьмачка, що був разом з ним членом літературної групи Ланка-Марс (1924 - 1925), каже про нього у своїх споминах, що той самотужки працював багато над своєю літературною культурою. Його вчителями були Шевченко, Франко, Коцюбинський, Васильченко й ранній Стефаник, а з чужих письменників любив Косинка особливо

Бодлера, Байрона, Гайне й Гете. У своїх творах, де торкається наших визвольних змагань 1917 - 1921 років, він не ідеалізує своїх героїв, навіть тих, яким симпатизує і зображує їх у стилі жорстокої правди і "брутального реалізму". Розвиваючи драматизм у стилі Стефаніка, Косинка схоплює суттєві риси своїх постатей і явищ та заглядає глибоко в душу людини.

Косинка брав безпосередню участь у селянських повстаннях і ця тематика творить зміст його перших оповідань. В оповіданні "Темна ніч" розказує, як селяни-повстанці розстрілюють большевицького комісара. В оповіданні "Трикутний бій" описав письменник події з 1919 року, коли в Києві дійшло до трикутного бою між галичанами, денікінцями й большевиками. До тих же часів відноситься теж оповідання "В житах". В оповіданні "Голова Ході" селянин оре землю і виорює череп забитого в роки селянської війни китаєця, який помагав московським комуністам завоювати Україну. Байдужим поштовхом ноги селянин відкидає вбік череп

Ході. В найсильнішому своєму творі "Фавст" назвав Косинка Фавстом ватажка селянського повстання проти большевиків. Збірку оповідань "Серце", яка вже була надрукована, в останній хвилині большевики сконфіскували.

Розпочав Косинка свою літературну працю дуже вдатно, видавши 1922 року збірку оповідань "На золотих богів". В "Темній ночі" повстанці трактують перед стратою захопленого ворога, як почесного гостя: "Пий, товаришу, бо далека дорога стелиться перед тобою"... І пили, і сміялись, яж поки не вибухла гостра ненависть, і повели "в темряву ночі

невідомого чоловіка на весілля смерти криваве". У творі "На золотих богів" розказано саме про те "криваве весілля смерти", що заливає цілу країну, залишаючи по собі "чорну руїну, политу сльозами, як дощем". "Цілі вулиці викошено вогнем - косяю. Чорні повалені хати, щербаті повітки і - все віками дбане добро, а в попелі тліє горе матері". "В хаті Штурми" маємо таку картину хати на селі: "... здається, мов п'явки вп'ялися в землю і стоять такі зажурені-зажурені та дощем - негодою прибиті", а всередині "тиша і жах", вічне сподівання, що якийсь новий обух від того твердого життя от-от звалиться тобі на голову.

Одне з найкращих оповідань письменника "Політика" малює постать селянина - комуніста, який із патологічною послідовністю відстоює "лінію партії", а що він сам - селянин, то його лють звертається проти цього свого ества, і він топче ікони власної хати - нестерпні і всемогучі, бо ж вони в його душі.

Деякі твори Косинки, наприклад "Фавст" і "Перевесла", втрачені. З першого зберігся чорновик, хоч ідомо, що твір був викінчений. Надруковано його щойно 1942 року поза межами СРСР.

У творах Косинки, особливо ранніх, багато романтизму. Менше його бачимо в пізніших творах письменника, а в останніх він зовсім зникає. Оповідання Косинки написані в дусі українського імпресіонізму, і в тому відношенні вони є продовженням імпресіоністичних новель Стефаника й Васильченка.

Улюбленим мотивом Косинки є смерть. Вона часто виступає в його оповіданнях. Приймає її

Косинка, подібно як Стефаник, цілком твердо й реально, як щось, що мусить прийти і в чим не треба церемонитись. Далі треба відмітити мовно-стилістичний бік творів Косинки. Його стилістичні засоби дуже яскраві, а мова образова. Ось кілька з його метафор, епітетів та інших засобів: "заплаканий у росах ранок", "вороними кіньми спинилось літо коло Гординої могили", "пахли степом мої дитячі літа", "спотикаючись стернею, побігли мої дитячі літа"... Мова Косинки

народня: інколи в ній стрічаємо вузько - місцеві слова. Деякі постаті його творів уживають русизмів і жаргону. Письменник залюбки прикрашує свої твори фольклорним матеріалом.

Як людина твердого національного світогляду й певних літературно - мистецьких поглядів, Косинка нагадує нам Підмогильного, Антоненка-Давидовича і Плужника. З тими письменниками він навіть працював у тих самих літературних організаціях. Вплив Стефаника й Васильченка дуже помітний у деяких творах Григорія Косинки. Його "Темна ніч" нагадує Стефаникового "Злодія". Як у Стефаника селяни напувають злодія перед розправою горілкою.

Вплив Васильченка помічаємо в таких творах Косинки, як "Темна ніч", "Місячний сміх" і "Перед світом". Під впливом Васильченка Косинка забарвлює свої оповідання романтичним ліризмом і насичує їх фольклорним матеріалом.

Як сказано вище, Косинка є продовжувачем традиції української імпресіоністичної новели. Але з другого боку він теж споріднений із своїми сучасниками, наприклад, Хвильовим. Хоча має свій власний стиль.

У зв'язку з загальним наступом на українську культуру під час і після процесу СВУ¹ большевицькі критики почали чимраз більше шиканувати Косинку як "клясово - ворожого" письменника. Цензурні умови і цькування не дали йому нормально жити й працювати. В одному з листів до дружини він писав: "Адже цькування, мислю я, повинні мати свої межі, а виходить, що ні, що я помиляюся". Цензура раз-у-раз затримувала його твори, преса йому погрожувала. Большевицький критик Піскун писав з приводу Косинчиної "Гармонії": "Основне настановлення твору - довести, що большевизм для України чуже й незрозуміле явище, що біднота не тільки не підтримала большевиків, а навіть не чула про них..." Офіційна критика безупину виступала проти Косинки, закидаючи йому "куркульську ідеологію", "контрреволюцію", "бандитизм" і "поверховість".

Але не дивлячись на матеріальні злидні, Косинка не поніс своєї душі на советський базар. Він лишився вірний своєму народові і своїм переконанням та за них віддав своє життя. Своїх героїв він представляв як активних і повних охоти до життя членів великого народу.

"Наш клич", 11 березня 1965 р.

З УКРАЇНСЬКОЮ ПІСНЕЮ ПО СВІТУ

Цього року українці на скитальщині збитаються врочисто вшанувати соті роковини народження Олександра Кошиця¹, що в 1919 - 1926 роках, у чорні

дні історії України, з Республіканською Капелею, українською піснею розніс славу України по цілому світі. Минуло 30 років, як відійшла від нас навіки й похована на канадській землі людина з величезною музичною культурою, великий диригент-етнограф, що довгі роки збирав і аранжував українські пісні, збагачуючи наші музичні скарби. Якраз 100 років тому народився великий майстер, під геніяльною батutoю² якого українська пісня буквально потрясала чужинцями, викликала в чужинців найшляхетніші почуття та примушувала їх заговорити про Україну та її культуру. У своїх "Спогадах" згадує Кошиць, що він завжди дуже любив вірш Самійленка "Україні". Зацитую останню строфу того вірша, бо думки його лягли в основу всього жертвенного життя Кошиця і стали для нього дороговказом:

Прийми ж мої пісні, як дар малий
Великої і вірної любови!
Що зможе дати мій талант убогий
В скарбницю любої твоєї мови
Він певно дасть, і знай, що в час страшний
Твій син тобі не пожаліє крови,
І що не спинить страх усіх погроз
Моїх пісень, моїх за тебе сліз.

Як Тарас Шевченко прибрав просту народню мову в блискучі шати, що всіх нас захоплює, так саме Ол.Кошиць надав блискучу форму нашій народній мові та вивів її у широкий світ. Видатний диригент, композитор і етнограф показав західньому світові красу й багатство нашої музичної культури та здобув нею симпатії для визвольної боротьби

українського народу. Знаючи досконало й відчуваючи український національний дух старих церковних напівів, Кошиць у своїй церковно - музичній спадщині залишив нам 5 літургій (4 для мішаного хору й 1 на три голоси), догматики 8 гласів, співи Всенічної (в рукописі), канти й колядки. Великі теж його заслуги в ділянці української етнографії, з якої залишив багато цінних праць. Його опрацювання деяких народних пісень опубліковано англійським текстом у Нью-Йорку. Крім того, талановитий диригент залишив 2 томи цінних "Спогадів" (1947 - 1948), працю "З піснею через світ" (1952) і студію про українські обрядові пісні.

Розказує П.Маценко, що на одному з концертів у Києві, під час диригування, був Кошиць такий схвильований, що вдарив батутою в ліву долоню і пробив її наскрізь. Відкинув батуту, а рану заткав хусткою і - далі диригував. Рука була оперована і з того часу батувалося його диригування без батуту. Як сказав йому сам Кошиць, ця "новість" була спостережена в усьому світі і зробила цілу революцію. Спосіб диригування Кошиця, без батуту, став законом для багатьох диригентів у консерваторіях світу.

В Кошиця був незвичайний дар схоплювати й відчувати краску звуків. Він мав у високому ступені здібність полонити уяву співаків і накинути їм свою волю. Спостережливому глядачеві здавалося, що Кошиць гіпнотизер. Він не лише творив, але й перетворював кожну пісню. Слухач, сприймаючи пісні Кошицевого хору, не відчував нічого штучного. Пісня на його концертах плила з серця, і тому так легко потрапляла до сердець слухачів. Писав

М.Прозоровський в аргентинському "Українському слові", що славний диригент перед вивченням кожної пісні змальовував образ, який пісня мала представляти. Текст пісні був у нього нерозривно пов'язаний з музикою пісні, з її динамічними знаками. Хористи зачували все напам'ять. "Слова й ноти мусять бути в голові, а не голова в нотах" - було девізом Кошиця. Мав він феноменальну інтуїцію щодо надавання мистецької форми кожній пісні. Він був неначе візіонер, що наперед бачив, якими мистецькими способами найкраще можна заграти на струнах людської душі. Тому всі пісні під диригуванням Кошиця вражали своїм високим мистецьким викінченням і робили могутнє враження на слухачів. Навіть, як він деколи зробив якусь прикру увагу хористові, хорист не ображувався, бо шанував дуже й мав сентимент до диригентського таланту Кошиця.

З 1918 року Кошиць був співорганізатором Української республіканської Капелі (згодом Українського Національного Хору), з якою відбув в 1919 - 1924 роках в концертну подорож по Західній Європі й Америці. Андрієвський твердить, що ідея створити Капелю народилася в голові гетьмана Скоропадського. Зате Ол.Пеленський, який писав про тріумфальну подорож Капелі, каже, що ідея вести національну українську пропаганду при помочі пісні належить С.Петлюрі. Згідно з цим, у грудні 1918 року Петлюра доручив К.Стеценкові, тодішньому голові музичного відділу Міністерства Народної освіти, та Ол.Кошицеві, голові етнографічної секції того ж відділу, здійснити цю ідею. На початку 1919 року рушила Капеля за кордон. Вона мала показати Західній Європі й

Америці, що українці є справді окремим народом, який має власну культуру.

Капеля здобула в чехів пальму першості в ділянці хорової музики. Професор Чеського університету доктор Неєдлі написав першу спеціальну книжку про Республіканську Капелю. Він згадує про перший виступ Капелі, як про одно із своїх найбільших мистецьких вражень. Він сказав: "Першорядний хор, який рівняється найславнішим хорам цілого світу". Неєдлі так захопився Капелею, що весь час подорожував з нею по ЧСР разом із дружиною та 2 дітьми. Чеська преса писала: "Ніякий хор не дав нам нічого подібного. З перших акордів губишся і не знаєш, де ти. Здається, що ти в якимсь священім храмі, де відбувається чудовий ритуал вічної краси... Перед нами жерці і білі жриці релігії, повної екстази, захоплені вірою і благочестиво схилені перед чарівником, що кидає свій внутрішній вогонь красномовними домінуючими рухами... І все це в більшій частині народні пісні, виконані народними співаками"... - так писали французи. Професор Сорбони писав до Кошиця: "Не може бути кращої, досконалішої пропаганди, щоб дати світові познати українську націю. Коли всі українці так співають, то цей народ вартий більше, ніж своєї волі... Група українців із співом подорожує по світові. Це чудово. Один уже тільки факт цього заслуговує глибокого здивовання й

поваги. Не має промов, не роздають брошур ні мап. Тільки співають. І чого ніколи не зроблять ні брошури, ні промови, - бо книжок не читають, промов так само не слухають, - можуть зробити ці пісні... У цей вечір ми себе почували рідко щасливими".

"Повстань, молода й гарна Україно, що так багато допомагаєш своїм народним звичаєм мистецтву. Стань, як блискуча зірка на яскравому небі свободи", - писали флямандці. А ось думка голляндської преси: "Яка ритмічна музика України... Ми чули її цілий вечір і не наслухались. Які ми бідні, народи заходу!... До України мені було цілком байдуже, але тепер я буду битись скрізь за мистецтво цієї країни". Хвалила Капелю і Швайцарія: "Хор передає душу української народної музики... Коли український народ справді передає такі твори мистецтва, ми стоїмо перед феноменальним явищем...". "Народне Слово" з Пітсбургу писало: "Спів хору та його мистецькі звуки - то тайна, й тому його виступ надзвичайний і чудовий. Батько Кошиць не диригент, ані професор - він Прометей, який Бог знає звідки набирає крилами чару ангельської надземної краси й сипле його до дна людських душ".

Вже після першого виступу у Відні Капеля захопила всіх. А вже справжнім тріумфом був виступ Капелі в Базелі, у Швейцарії. Кошиць писав: "Пам'ятаю, в Женеві, коли ми проспівали марсельезу в моїй аранжовці, піднявся такий гвалт, що я прямо перелякався. Дами повискакували із своїх місць і в екстазі ламали парасолі об естраду. В Берні, після концерту, коли я сів до авта й туди втягнули вінок такої величини, як я сам, студенти закидали мене квітами й до самого готелю бігли з криками за автомобілем".

Чикаго, 1975 р.

БАРД СТІЛЕЦЬКОЇ МУЗИ
(У перші роковини смерти
Романа Купчинського)

Великий ідейний зрив, що завів квіт української молоді в ряди Українських Січових Стрільців та велів їй у час І-ї світової війни боротися за волю України, розбудив багату стрілецьку творчість. Вона проявилася в літературі, малярстві й музиці. У Пресовій Квартирі УСС поставали теми до мистецьких картин і літературних творів, творилися стрілецькі пісні, які наш народ співає до сьогодні. З поміж Усусусів визначні співці-барди й композитори Січового Війська, які вже спочили вічним сном на американській землі. Першим із них відійшов Михайло Гайворонський у 1949 році в Нью-Йорку, в 1972 році закінчив життя в Трентоні Лев Лепський, а минулого року зійшов у могилу Роман Купчинський. Із стрілецького середовища вийшли й мистецькі твори Осипа Куриласа із стрілецького побуту.

Окремим характером визначається стрілецька пісня і поезія стрілецького життя. На полі стрілецької пісенної творчості здобули собі славу особливо Р.Купчинський і Л.Лепкий. Поруч них належали до стрілецького Парнасу: М.Угрин-Безгрішний, Ю.Шкрумеляк, М.Голубець, В.Бобинський, А.Лотоцький, А.Баландюк, Л.Луців. З-помід стрілецьких пісень здобули широкий розголос головні оці: "Ой упав стрілець у край зруба" Гайворонського, "Ой у лузі червона калина похилилася" Ст.Чарнецького, "Ой видно село, широке село", "Льоня" Лепкого, "Питається

вітер смерти" Ю.Шкрумеляка та деякі інші. В усіх стрілецьких піснях знайшла вираз збірні психіка нашого стрілецтва, виявляються його почування і надії, його розчарування і невдачі, відбивалися переживання поодиноких стрільців. Стрілецька пісня залишила глибокий слід у нашій літературі й нашому мистецтві. "Стрілецький неоромантизм" став своєрідним закінченням доби, після якої настала чи не найжорстокіша доба в житті нашого народу. Він є не тільки одним із могутніх завершень галицько-українського романтизму, але теж доказом, що у співучого українського народу навіть у час війни і кривавої боротьби не мовчать Музи, бо наші стрільці навіть, "як ідуть у бій, то співають і зі співом умирають". Стрілецька неоромантична творчість жде ще свого дослідника. Стрілецькі пісні стали вже подекуди народними піснями, а їх авторів інколи вже забувають і часто не подають їх прізвищ на програмах концертів. Стрілецькі пісні перейшли швидко в уста народу і стали його власністю.

Між поетами боротьби за волю України Роман Купчинський, письменник і журналіст, старшина УСС і УГА, відомий як співець стрілецького життя. Він був теж видатний композитор та великий майстер слова і звуку... Нажаль, його поезій ще не видано й не зібрано в одній книжці. Безумовно найтривкішу пам'ять залишив по собі, як автор кількадесятьох (одні нараховують їх 60, інші - навіть 80) пісень, до нині живих, щирих, глибокою радістю і тугою овіяних. Співають їх наші люди, часто не знаючи, чиї чиї вони. Наприклад, мало хто з українців знає, що автором нашого національно-релігійного гимну "Боже великий, творче всесвіту" є Р.Купчинський. Разом

із деякими іншими стрільцями творив він те, що сьогодні називаємо мітом Січового Стрілецтва. Цей міт позначився з особливою силою в багатьох стрілецьких піснях, і в цьому полягають великі заслуги Романа Купчинського. Його пісні про стрілецьке життя прийнялися і поширилися надзвичайно, бо мають легку й принадну форму та сильно промовляють до почувань. Тому "Думка" в Нью-Йорку вшанувала 50-ліття музичної творчості Купчинського окремим концертом у Народному Домі. Тими піснями побудував собі покійник нерукотворний пам'ятник, бо створені ним стрілецькі пісні ще за його життя стали народними піснями. Розказав нам Микола Понеділок у своєму спомині-ескізі "Знайомство з Романом Купчинським", як то він, М.Понеділок, перестав захоплюватися обожуваними раніш російськими сантиментальними романсами, коли несподівано почув від галичан стрілецькі й любовні пісні Р.Купчинського.

Роман Купчинський, син священика о.Григорія Купчинського й Олени Підсонської, народився 24 вересня 1894 року в Розгадові, Західна Україна. Зпкінчивши гімназію, ще перед війною розпочав вищі студії. Студіював теологію у Львові в 1913 - 1914 роках, потім учився у віденському університеті в 1921 - 1922 роках, а опісля в Українському Тайному Університеті у Львові в 1922 - 1924 роках. В 1919 році одружився з Оленою Ходоровською. Коли вибухла I-ша світова війна, пішов до Українських Січових Стрільців, де зустрівся з іншими поетами-стрільцями, як Лев Лепкий, Юра Шкрумеляк, Микола Голубець, Олесь Бабій, Василь Бобинський та інші. В сотні Дідушка

пройшов повен трудів і небезпек шлях від Веречок, через Маківку, аж до Стрипи. Тут знову, по важних боях, - Семиківці, Богатківці, Панталиха, Бурканів, Соколів, Раковець, Соснів - прийшла довша перерва в боях. І тут, у Соснові на Поділлі, розвинула духовна творчість Усусусів, а разом із ними також творчість Романа Купчинського. В ранзі поручника служив пізніше в УГА й разом із нею перейшов Збруч. Працював у Головній Пресовій Квартирі УСС в 1914 - 1918 роках. Тут поставали поезії, пісні, народжувалися теми до мистецьких творів і дотепи до гумористичних журналів - "Самохотник", а згодом "Бомба".

Коли наші Визвольні Змагання закінчилися поразкою, Р.Купчинський у 1920 - 1921 році знайшовся в таборі полонених у Тухолі. Потім прийшли Бригідки та важке життя під польським окупантом. В час II-ої світової війни емігрував до Німеччини, де публікував свої поезії в різних періодичних виданнях і творив нові твори. В 1949 році виїхав до ЗСА й жив у Нью-Йорку. Дня 10 червня 1976 року, на 82-ому році життя, замкнув навіки свої втомлені очі бард Стрілецької Музи. Похоронений в українському Пантеоні, на українському кладовищі в Бавнд Бруку, 10 червня.

Покійник був великий талант, але був досить байдужий на те, як той талант використати. Іван Кедрін у книжці "Життя - події - люди" пише, що сердечно дораджував Купчинському, щоб він переписав із мікрофільмів річників "Діла" в Нью-Йорку свої чудові, унікальні малі фейлетони, що колись появлялися в "Ділі" у рубриці "Відгуки дня", а видавництво "Червона Калина" видасть їх окремою книжкою. Але Купчинський не дбав про

це. Щоправда, він тоді був уже хворий і втратив зацікавлення власною колишньою працею. А шкода, бо така книжка була б дуже цінна.

Треба бо знати, що в 20 - 30-тих роках Купчинський був найкращим фейлетоністом. Писав свої фейлетони під псевдонімом Галактіон Чіпка. У тих роках був ще тільки один такий український фейлетоніст - але іншого жанру - Степан Чарнецький, який писав малі фейлетони під псевдонімом Тиберій Горобець.

Був Р.Купчинський колись фанатичний мисливець. Ненавидів позерство, тому то в його творах не побачимо ніде ніякої журналістичної етики. За поглядами належав до традиціоналістів-консерватистів.

Свої твори поміщували стрілецькі поети й письменники спершу в різних журналах і в окремому органі "Шляхи", що з 1915 року став виходити у Львові за редакцією Федорцева. В 1917 році вийшло перше число збірника УСС під назвою "Червона Калина", що його зредагував М.Угрин-Безгрішний. В молодості дав Купчинський ряд поезій виразно символістичного характеру, в яких відчуваємо вплив В.Бобинського. Бобинський написав багато віршів із стрілецькою тематикою і разом із мистцем Левом Гецом приготував "Антологію УСС". Це видання було

рукописне, на зразок старовинних книг.

Після I-ої світової війни В.Бобинський побував у Києві, де зблизився до поетів групи "Музагет" (Загул, Савченко). Ці останні так вплинули на нього, що 1921 року зорганізував він із Р.Купчинським та Ол.Бабієм групу поетів, яка шукаючи "нових шляхів у мистецтві", видала 4 числа журналу "Митуса".

У Краю був Купчинський редактором видавництва "Червона Калина", співробітником "Діла" та головою Товариства Письменників і Журналістів ім.Франка (ТОПЖ). Редакція "Діла" охоплювала 10 осіб і в склад її входив теж Купчинський у ролі малого фейлетоніста. Коли в Советській Україні в 1934 році розстріляли 28 українських діячів, мистців і письменників, то рада ТОПЖ у Львові видала з цього приводу гострий протест і його підписав Купчинський, як голова. Був він головою аж до 1939 року, отже, останнім. За його участю ТОПЖ організував літературні конкурси з грошовими нагородами та влаштовував вечори лавреатів конкурсу, на яких бувало завжди багато людей. У лютому 1935 року ТОПЖ улаштував перший на наших землях Баль Української Преси, який пізніше щороку був найбільшою і репрезентаційною імпрезою. В Америці був головою, а далі почесним головою Спілки Українських Журналістів Америки. Після доктора Луї Мишуги був другим головою Спілки. Члени її з гордістю і жалем згадують ТОПЖ з часів, коли його головою був Р.Купчинський. Не забути нам його також, як славного Галактіона Чіпку, автора дотепних, тонких, малих фейлетонів. Якби зібрати ті всі фейлетони з "Діла", то було б їх кілька томів! Після I-ої світової війни, в 1924 - 1939 роках, Купчинський був знаний як гуморист з повчальною метою у львівському "Ділі". В 1940 - 1944 роках працював у "Краківських Вістях", а в 1952 - 1954 роках у "Свободі". Появлялися також його статті в часописах, журналах і календарях, наприклад, у календарі "Просвіти" в Буенос-Айресі 1960 року читали ми його цікаву статтю "Військові пісні".

З поезій Купчинський не жив ніколи, а як дістав було інколи від якоїсь газети чи календаря 5 злотих за свій вірш, то показував той гонорар усім, як дивогляд. Трохи краще було з його фейлетонами, бо в "Ділі" він мав за них місячну платню "аж" 120 злотих. Якби не Остап Луцький, колишній член "Молодої Музи", що заангажував Купчинського разом із В.Софроневим-Левицьким до редагування "Сільсько-Господарського Часопису", то письменник жив би в злиднях.

У Львові після I-ої світової війни почалася нова сторінка життя і творчости Купчинського. Тут він написав драматичну поему "Великий День", поему "Пісня про рідну землю", оспівав у творі "Перший листопад" зрив народу до волі, створив цикл історичних романів "Заметіль" у трьох частинах: 1. "Курилася доріженька", (1928), 2. "Перед навалою" (1928), "Вилітали орли" (1930), повість "У зворах Бескиду" (1933), своєрідний епос боротьби українців за свою державу. В основу тих історичних повістей лягли буйні мрії, гарячі почування і палкі пориви стрільців-ідеалістів, що йшли в розріз із дійсністю.

"Поема про Рідну Землю" починається зверненням до України, в якому помічаємо низку антитез і контрастів. Ось погляньмо:

Багата ти еси і бідна, Україно,
Мій краю дорогий, і раю і руїно.
Благословенна ти, й проклята рівночасно,
Замаяна добром і вкрита лихом рясно.
Топтали твій загін наїзники недобрі...
Та ти, мов Фенікс той, всевоскресала знову,
Стрясала попіл з риз, відзискувала мову,

Вмивалася дощем, поїлася росою
І дивувала світ нетлінною красою.
Надхни мене тепер, додай снаги і хисту,
Щоб гідно описати твою красу пречисту?
Твої святі лани, пшеницею вагітні, і т.д.

Вірш "Перший Листопад" починається картиною, в якій таємничі тіні появляються на вулицях Львова в ніч з 31 жовтня на 1 листопада. Це українські вояки приготують переворот.

Ніби тінь, ніби хтось... попід мур...
Знову тінь... знову дві... Знову п'ять...
Крізь позовклий дерев абажур
Тільки зорі далекі,
Тільки зорі таємно мигтять.

Визначився Купчинський також на полі гумористично-сатирчної новелі, як теж гумористично - сатиричних фейлетонів. Написав 2 томи поезій і 5 томів повістей. В літературній творчості Р.Купчинського улюбленим жанром була, крім пісні, також сатира. Сатири з серйозним ідейним підкладом мали на меті підбадьорити стрільців у тяжких хвиликах воєнних трудів, очистити стрілецьке життя від усякої домішки самолюбних цілей та особистих амбіцій. Дехто з критиків літератури думає, що хоч пісенно - гумористичний аспект творчості Купчинського приніс багато користи українській культурі, то все ж мав він ту негативну сторінку, що закрити від нас обличчя Купчинського, як прозаїка й поета.

Найкращі поезії Купчинського походять із тих часів, коли він працював в "Митусі". Пізніші його

поезії, написані між двома війнами, позбавлені вже тієї оригінальності, що її бачимо в його ранніх творах. З його поезій знані особливо такі: "Ода до пісні", "Вперед", "Слота", "Вітер" (Всі були перекладані чужою мовою), "Коляда", "Ніби сниться...", "Дума про Хведора Черника", "Спека", "Місто".

В Америці писав Купчинський час до часу оповідання, нариси і спогади періодичних виданнях ЗСА й Канади. В Нью-Йорку появився 1953 року "Наш Львів", у Вінніпезі в 1964 році вийшли його "Мисливські оповідання", в Нью-Йорку в 1965 році поема-гротеска "Скоропад".

Зацитую кілька строф із чудового вірша "Ніби сниться...":

Ніби сниться: заквітчана площа,
Ріки прапорів, море голов,
І та пісня - з усіх найдорожча,
І те серце, роздвоєне знов.

І нараз - все затихло, як камінь,
Тільки сонце на кожнім лиці,
Перед нами - не вправи вінками,
Але кріси, багнети... Стрільці!

Ніби сниться: Бескид, сніговії,
Темні звори, розбиті хати,
І розгублені в зворах надії
І хрести, і хрести, і хрести...
(Карпати, Бескид, 1914)

Для Карпатського Лещетарського Клубу створив Купчинський гімн:

Гей, у соняшні простори,
Гей, на волю з хат тісних,
Через гори, через доли,
По килимах снігових.

На лещетах мов на крилах
Ловим кожну ясну мить,
Тільки кров нам грає в жилах,
Тільки вітер нам шумить.

Гей, покинь турботи в хаті
І до гурту приставай,
Перед нами в білій шаті
Розгорнувся рідний край.

На лещетах мов на крилах
Ловим кожну ясну мить,
Тільки кров нам грає в жилах,
Тільки вітер нам шумить.

У прегарній гумористичній поемі, своєрідній ідилії, "Скоропад", маємо легку сатиру, погідні образи, картини з життя, староукраїнська гостинність, товариське життя на замку, в якого центрі є князь Скоропад. Романтично - гротесковий характер його твору підкреслюють ілюстрації Ека, що прикрашують майже кожну сторінку тієї книжки. Ось заспів до тієї поеми, що вийшла у видавництві "Червона Калина" в Нью-Йорку:

Хто з Братства не знає околиць Комарна,
Де села чистенькі і добрі дороги,

Де дівчина кожна, як квіточка гарна,
А хлопець у хлопця, як явір розлогий!

Де знайде, хто вміє, ліси віколавні,
Поляни таємні, печепи понурі,
Останки окопів, могили преславні,
Розвалені башти, розкинені мури!

В такій то країні, на скелі високій,
Де вітер з орлами веде розговори,
Красується замок, грізний, бистроокий
І пильно сторожить і доли і гори.

У "Мисливських оповіданнях" дав нам Купчинський збірку, зложену з 10 оригінальних оповідань на тему полювання на тварин у різних частинах України й мисливського побуту. Виявив у них письменник великий літературний хист у творах мисливського характеру. Кожне оповідання в тій збірці має мисливський сюжет, довкруги якого розвиваються інші мотиви, любовні, товариські та інші. Автор їх був завзятим мисливцем і добре розумівся на мисливстві. Поруч багатства українського тваринного світу зображена в тій збірці краса природи. До збірки входять такі оповідання: "На степах", "Чигун", "Цап", "Як з книжки", "В бабине літо", "Восьмеро на одного", "Княжі лови" та інші. Дуже погідна є гумореска "Цап".

Мушу ще згадати "Думу про Федора Черника". Її початок виглядає так:

Чи то в горах Карпатах веснянії води

Кришать скелі, розбивають колоди?
Чи то буйнокрилі вітри степовії
Сніговії розкидають завії?
Ні, то Січові Стрільці,
Орли-сизокрильці
Гарматами орють, кулеметами сіють,
А шаблюками косять,
Не дають пощади
І для себе пощади не просять,
Ворожії лави,
Як сухії трави,
Розкидають - разносять...

А оце закінчення думи:

Сотника Хведора Черника,
Січового характерника
На горі високій,
Над Дніпром широким,
Чесно по-казацьки ховали.
З крісів, з кулеметів, з гармат
Ясу віддавали,
Лицареві "Слава" гукали.
Буде тая слава
Стрілецька кривава
По всім світі від краю до краю лунати,
Поки сонця світу,
Поки вод у ріках,
А у жилах крові - Амінь!

Р.Купчинський створив кількадесяті стрілецьких пісень, патріотичних і любовних та здебільшого сам компонував до них мелодію. Тільки в 14 випадках підклав він музику до чужих текстів. Вичислю

тільки найбільш відомі: "Гей, зелені наші бори", "Заквітчали дівчатонька стрілецьку могилу" (похоронна пісня на смерть підхорунжого Мальованого, вбитого на Лисоні в 1916 році), "Засумуй, трембіто, та по всьому світу" (постала в 1920 році після розгрому нашої армії), "За рідний край, за нарід свій" (хорова пісня, слова Р.Купчинського, музика М.Гайворонського), "Пиймо, друзі", "Накрила нічка" (пісня на вічну пам'ять поручника Осипа Яримовича, що впав у бою під Бережанами в 1917 році), "Як стрільці йшли з України" (постала в 1919 році в Чернівцях, куди прибули Усусуси з Придніпрянщини), "Мав я раз дівчиноньку чепурненьку", "Як з Бережан до Кадри", "Маширують добровольці", "Ой, та зажурились стрільці січові" (постала влітку 1919 року в Кам'янці-Подільському після переходу Збруча Українською Галицькою Армією), "Зажурились галичанки" (постала в 1918 році з виїздом стрільців на Придніпрянщину), "Ой там при долині" (пісня на смерть стрільця Луцика в 1915 році), "Готуй мені зброю" (пісня з 1917 року в час вимаршу УСС на фронт під Бережанами), "Ой чого ж ти зажурився?", "Човен хитається серед води", "Гей там у Вільхівці", "Не сміє бути в нас страху", "Вдаряй мечем", "Ми йдемо в бій", "Ми по таборах і тюрмах", "Їхав стрілець на війноньку" (слова Р.Купчинського, музика М.Гайворонського), "Боже великий", "Творче всесвіту", "Чи ти знаєш?" (склав автор спеціально на Пластовий З'їзд у Регензбурзі в 1948 році, на якому Українські Січові Стрільці передавали свої традиції українським пластунам).

Стрілецька пісня закріпила в українському народі стрілецьку славу. Це була та пісня, про яку

стрілецький поет і композитор Роман Купчинський написав такі великі слова:

Пісне! Велична, рідна Пісне!
В Тобі є все: і древня наша слава,
Володимира хист, і мудрість Ярослава,
І наших прабатьків ворогування злісне,
І Богдана розвага, і Богуна відвага,
І Дорошенка ум, і хитрощі Мазепи,
І гомін гір, і блиск зір,
І шум лісів, і розговори степу,
І матірня любов, і чар палкий кохання.
За свободою жаль і мрії про свободу,
І весь наш біль, всі наші сподівання.
Ти, дзеркало душі Країни та народу!

До оцеї то "Оди до пісні", з якої ми подали тільки першу строфу, склав музику для хору Василь Безкоровайний.

Деякі люди думають, що пісенна творчість Купчинського принесла багато шкоди нашій літературі, бо не дала розвинутися епічній творчості письменника. Ми не погоджуємося з тим і думаємо, що епічна творчість Купчинського не могла б притьмити його великих заслуг, які він має в нас, як творець стрілецької пісні. Був останнім стрільцем-романтиком, який внаслідок невідрадних обставин не мав можливості дати велику епопею УСС і наших визвольних змагань.

Сатирична поема "Скоропад" була написана ще в 1919 - 1922 роках і мала бути ілюстрована мистцем Іваном Іванцем. Однак, була загублена й опісля відтворена автором у 40 - х роках у Німеччині. Але й тоді не судилося їй побачити світ, бо знищила її

бомба, і поет мусів ще раз її відтворювати в Америці. Купчинський здобув собі велику популярність не тільки своїми піснями, але й фейлетонами, а рубрика "Відгуки дня" в "Ділі", де вони появлялися, була найбільше читаною. Були вони завжди дуже актуальні, мали характер прозової лірики, оповідальний тон, погідний гумор і легку сатиру. Не було в них ніколи злоби й менторської пози ані комерційної реклями для будь-кого й будь-чого. Автор їх оминав усяку пропаганду й моральні повчання.

В ранніх віршах Купчинського нерідко виступає антропоморфізм: хмари в його творах розмовляють з собою, дерева зідхають, вітер цілується з землею.

Хоч минуло вже півстоліття, як створив Купчинський свої чудові пісні, вони далі ще живуть в устах народу. Співають їх залюбки навіть ті з молодого покоління, які не читають ні української преси, ні української книжки. Таємниця цієї популярности стрілецьких пісень криється в тому, що створені під жанр української народної пісні, значить, тієї основи кожної літератури взагалі, а української зокрема. Купчинський діждався нагороди вже за життя більшої від грошей, орденів і відзначень: його пісенну творчість український народ усім серцем полюбив і взяв її за свою. А це хіба найбільша нагорода, яку доля може дати письменникові.

США, ?

ДО 25-РІЧЧЯ СМЕРТИ ДОКТОРА ЮРІЯ ЛИПИ

1945 року крайове підпільне видання журналу "Ідея і чин", ч.9 в статті "Впали на полі хвилі" повідомило, що в бою з більшовиками загинув геройською смертю доктор Юрій Липа.

Ю.Липа, один із наших найбільших новітніх поетів і публіцистів, був лікар, але він ніколи не обмежувався вузькими інтересами своєї професії. Належить до тих митців слова, що здобули собі вічне ім'я, бо пристрасно боровся у своїй добі, пристрасно любив її і завжди готов був із нею загинути. Хоч від появу його "Бою за українську літературу" (Варшава, 1935) минуло вже 34 роки, то все ж читаємо той твір так, наче б він був написаний нині, для нашої доби. Доктор Ю.Липа, поет-воїн, письменник-публіцист, громадянин, лікар і суспільний діяч загинув 25 років тому, в серпні 1944 року, біля села Витвиці, пов. Долина, в рядах повстанського відділу, під час рукопашного бою, як шеф санітарної служби УПА-Південь.

Був у Варшаві лікарем, піонером лікування людей лікувальними рослинами. Знав добре французьку мову й, читаючи французькі медичні твори, зацікавився французьким способом лікування рослинами. Писав Яків Танцюра в "Америці" 10-го вересня 1966 року ("Ю.Липа й лікувальні рослини"), що Ю.Липа хотів дістатись на студії до Франції, але фінансові й паспортні труднощі не дозволили йому туди виїхати. Тоді він звернувся до ректора й декана медичного факультету Віленського університету, доктора Яна

Мушинського, великого знавця лікарських рослин, щоб його прийняв на студії. Але через "гайдамацьке" прізвище, якого патент не хотів спольщити, Мушинський двічі йому відмовив. Впертий Липа пішов втретє до Мушинського, а цей сказав: "Тепер будете в мене студіювати через вашу впертість". І не тільки прийняв Липу на медицину, але й зробив його своїм асистентом, полюбивши Липу за його працездатність і відданість задуманій справі.

Ю.Липа був принциповим і дотримувався твердо проголошуваних ним засад. Він міг 1944 року виїхати на Захід, коли зближалася большевицька навала. Запряжені коні чекали, щоб заладувати його речі й родину: жінку й 2 донечок. Його приятелі кажуть, що, крім бібліотеки, великого майна в нього не було. Замість у кошику, жінка тримала меншу донечку в бляшаній ванні, в якій купалися діти. Але Липа відмовився виїхати. Не помогли ніякі намови; він був невгнутий. Мав зв'язки з підпіллям ОУН і часто пропадав на кілька днів з хати. Його викликали до ранених повстанців у лісі. Коли йому говорили, що в нього виїнятковий талант, тому поавинен себе зберегти на Заході, він відповідав: "Тут вороги й там неприятели. Одні й другі вимагатимуть упідлюватися. Краще вмерти на своїй землі гідно в боротьбі!"

Свого часу писав Т.Морозенко у своїй статті про Ю.Липу в "Шляху Перемоги", що коли до Галичини зближалися вдруге большевики, частина членів ОУН з яворівського проводу ввійшла в склад УПА, а Чайка, організаційний референт, належав до команди сотні Петренка, яка стояла в присілках Іванівка й Козаківка в околиці Яворова. Там же був шпиталь УПА, який охороняла згадана

сотня Петренка. В одному з тих присілків, - писав Морозенко, - мешкав доктор Липа з родиною. В селі Рогізні, коло Яворова, зловили 2 червоноармійців - дезертирів. Команда УПА переслухала їх і випустила на волю. Але большевицький відділ зловив тих дезертирів, і була небезпека, що вони наведуть большевиків на околицю, де був шпиталь УПА. Тому сотня Петренка евакуювала шпиталь і перенесла його в інше місце. Доктор Липа не хотів перенестися разом із шпиталем, думаючи, що в селянському одязі перебуде якийсь час разом із селянами, тому залишився в Іванівці. Незабаром до присілка приїхав відділ НКВД з тими дезертирами й арештував усіх мужчин. Делікатні руки Липи зрадили його походження. Взяли його на тортури, і в одному моменті Липа, в своїй обороні, вдарив енкаведіста. Тоді енкаведісти його замордували.

Інакше розказує Остап Малюк (Спомини про Ю.Липу, "Київ", 1953, ч.2). Йому сказав пізніше в Інсбурзі якийсь упівець із Яворівщини: "Як большевики прийшли, його (Ю.Липу) зразу не чіпали, але слідкували за ним. Аж захопили в лісі біля раненого вояка УПА. Большевики на місці, жахливо, прикладами крісів поломили руки й ноги, розторошили йому голову".

Ю.Липа народився 1900 року в Одесі, як син лікаря-письменника Івана Липи. Медицину закінчив 1929 року в Познанському університеті, згідно із свідченням Є.Маланюка. З 1920 року жив у Польщі і в Галичині. М.Колосенко в передмові до книжки "Рубан" Ю.Липи каже, що Ю.Липа був родом із Керчі та брав участь у визвольних змаганнях. В кожному разі прийшов Ю.Липа на світ на чорноморському півдні, де його батько, відомий

громадський діяч, лікував. Еміграцію розпочав 1920 року юнаком. Від 1930 року вже практикував як лікар у Варшаві, де його і застала II-га світова війна. В 1944 році перенісся до Галичини, де й загинув. Дата смерті непевна: 21 серпня. Певніше, що народився в Одесі, яку оспівував у циклі "Міста":

П'ють елеватори, задихуючись, зерна,
Що Південь злотогрудий дарував.
Ревуть гудки, японський пароплав
Коло норвезького спинив брунатні стерна.
О, місто-паво, міліонна таверно,
У сонці Бог тебе, мов килим, розіслав, -
Впивайся винами, корінністю потрав,
Лови чужую річ, що дивна і майстерна,
Та вічно над тобою погляд верхівців,
Що із Гетьманщини, із крові пімсти й горя
Принесли гіркости завзятої порив,
І край червоних скель, стріляючи в
простор'я,
Ясу складали обрію, що сив,
А коні бочились розгніваного моря.

Про місце, де провів поет свої хлоп'ячі роки, писав він пізніше так у збірці "Світлість", виданій 1925 року в таборі в Каліші:

Камінні двори мої
Барвінком заросли,
Камінні двори мої
Печаллю заросли;

Зелений ряс і синій цвіт,
І легкий слід німий -
Давноминулого привіт

І рідний, і не мій.

Давноминулого привіт
Серед камінних плит
І стежки в сонячному дні
Ввижаються мені.

Юрій Липа нерозлучно перебував з батьком увесь період боротьби, державного будівництва й війни за державність, як і початок еміграції. Якщо середньої школи не встиг закінчити в рідній Одесі, то матуру мусів скласти в якійсь гімназії в Галичині, певно, у Львові. В 1930 - 1931 роках скінчив, крім медицини, ще курс у школі військових лікарів у Варшаві, де перебував до 1943 року, свідомо не вирушивши на дальшу еміграцію, а переїхавши до рідного міста своєї жінки, Яворова в Галичині.

М.Мухін у статті "Яснозбройний Юрій" (у книжці "Поезії" Ю.Липи) пише так про Ю.Липу: "Я бачив кілька разів Ю.Липу з його батьком в другій половині 1919 року в Кам'янці на обідах у римокатолицькому дитячому притулку. Мав (Юрій) блакитно-сиві очі, ясно - бліде обличчя і сріблясту чуприну. Дальша зустріч з Ю.Липою, так само коротка й майже без розмов, трапилась у Сраниславові в серпні 1920 року, коли південь Галичини від Стрия був хвилево віднятий від сполуки з рештою окупованих Польщею земель. До Станиславова щораз більше зближалися большевики. Юрій прийшов до готелю "Варшава"(до 1919 року "Одеса"). Високий, ставний, тоді вже значно змінився від весняних днів у Кам'янці. Велика українська відзнака зі св.Юрієм оздоблювала його маринарку. Він здався вже добре розвиненим

засмаленим спортсменом. Всі рухи його були повні сили, убрання дуже гарно йшло до лиця й до постаті. В час моїх коротких відвідин Тарнова в квітні 1921 року я не застав Ю.Липу - він коротко перед тим виїхав до Познаня. Десь на початку 1929 року Є.Маланюк опустив Подебради й від літа того року я вже листувався з Ю.Липою безпосередньо".

Б.Стебельський у споминах про Ю.Липу ("Київ", 1953, ч.2), так пише про подружжя Липів: "Він був у яснім убранні, середнього росту, міцно збудований, з погідним обличчям, з пронизливими очима та такими веселими, що одразу з'єднували прихильність. Жив у Яворові в невеликій партеровій звичайній міщанській хаті. Жінка була майже висока, струнка, середніх літ, одягнена скромно, але із смаком".

Ю.Липа почав писати і друкувати свої твори і праці ще в Одесі, в заснованому батьком видавництві "Народний стяг". Брав участь у Визвольних Змаганнях 1917 - 1921 років як козак куреня української морської школи... В 1918 - 1920 роках студіював на правничому відділі Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському. На еміграції перебував спершу в Тарнові, де заснував літературне об'єднання "Сонце - світ". Закінчивши медицину в Познані, спеціалізувався в Данцігу й Варшаві. Водночас займався публіцистикою і друкував свої твори і статті в Літературно - Науковому Віснику, в "Обрях", "Напередодні" та в інших журналах.

Ю.Липа вів широке листування з багатьма визначними людьми, розсіяними від Парижу до Харбіну. Вадим Щербаківський і Михайло Антонович своїм впливом значно причинилися до

розвитку світогляду Ю.Липи, з другого ж боку - помітний вплив Ю.Липи на таких його співробітників, як Лев Биковський у Варшаві та Іван Світ у Харбіні.

Про батька поета, Івана Липу (1865 - 1923), знаємо, що був не лише активний патріот, член одеської Громади, але й основник коло 1891 року "Братства Тарасівців", яке було базою так для РУПу¹, як і пізнішого (1913) "Братства Самостійників". Серед учасників тих, до 1917 року таємних, угруповань були такі люди, як М.Міхновський, М.Коцюбинський, В.Самійленко, Є.Ткаченко, доктор Іван Луценко (правдоподібно), В.Елланський (Блакитний-Еллан) і П.Губенко (Остап Вишня). За часів державности був Іван Липа комісаром Одеси, членом централі партії соціал - самостійників (лідером якої був доктор Іван Луценко, що загинув у боях на Волині) і міністром віровизнань. Помер і похований у Винниках, де жив від 1922 року. Своїми порадами брав участь у виданні щоденника "Новий Шлях". Своєю вічною люлькою та попелястим убранням і зрівноваженим виразом обличчя, - каже Мухин, - нагадував німецького сільського пастора. Був маломовний, давав загальні вказівки щодо видання тих чи інших відділів часопису. Брав ближчу участь у редагуванні двотижневого літературного додатку до газети, заснованого з його ініціативи. Головним редактором "Нового Шляху" був Іларіон Косенко.

"Українська думка", 24 липня 1969 р.

МАЙСТЕР ЗАЛІЗНОГО СЛОВА

Один із найвизначніших сучасних поетів і есеїстів Євген Маланюк святкує цього року 70 - літній ювілей. Його ім'я добре відомо не тільки широкому загалові українського громадянства, але теж у літературних колах Європи. З п'ятьох визначних поетів, що їх мав колись львівський "Вісник" Донцова, Маланюк єдиний, якому вдалося вийти живим із виру війни та повоєнної скитальщини. Як відомо, Олена Теліга і О.Ольжич були замордовані гітлерівцями, Ю.Клерн помер на еміграції від недоїдання, а Л.Мосендз у туберкульозній санаторії. Залишився Маланюк, що є однією з найбільших постатей сьогоднішньої української культури.

Провідний колись поет у плеяді "вісниківців", Є.Маланюк народився 1 лютого 1897 року у степовій Україні, на Херсонщині, в сім'ї козацько - чумацького походження. Закінчив у Єлисаветі реальну школу, а потім учився в Петербурзі та на інженерському факультеті Господарської Академії в Подєбрадах. Закінчивши політехнічний інститут, був покликаний до війська в час I-ї світової війни й закінчив Київську військову школу. Як старшина армії УНР брав участь у визвольних змаганнях народу й боровся за українську державу. З нашою армією пішов 1920 року на еміграцію. Жив спочатку в польському таборі для інтернованих українських частин у Каліші, звідки вдалося йому дістатися до Чехії, де закінчив 1923 року Подєбрадську Академію. Потім працював інженером у Польщі, переважно у Варшаві. Під кінець II-

світової війни поселився в Німеччині, звідки з транспортом скитальців переїхав до ЗСА.

На чужині проживаючи, почав шукати причин нашої поразки в боротьбі проти Москви. Дійшов до висновку, що одною з причин є наші безмежні простори, які своїм спокоєм приспали чуйність народу. Шукаючи засобів рятунку народу, сягає Маланюк зором до славних часів княжої Русі й козацької держави. І в цьому треба шукати генези державницької тематики Маланюка. Українському степові він протиставить сталевий кулак, маючи перед очима дисциплінований і бойовий Рим. Він благає в Бога: "Вчини мене бичем твоїм - ударом, вистрілом, набоєм, щоб залишивсь хоч чорний дим над неповторною добою!"

На еміграції поет тужить за Україною, називає її Земною Мадонною і степовою Гелладою, які має за собою гарні традиції, а перед собою - славу могутність. Українці в нього "високі й русяві", що не хочуть бути рабами Москви. Пізніше ми бачимо в поезії Маланюка вияви щирого гуманізму. В постійній боротьбі між Любов'ю і Ненавистю він підносить до вершин Любов.

Проживаючи на чужині, Маланюк пильно слідкує за подіями на покинутій батьківщині, тому його творчість пов'язана духовно з нашим ренесансом 1920 - х років на Україні та його розгромом у 1930-х роках. Большевицька преса його постійно атакує, як "українського фашиста". Свій гнів за наші поразки звертає поет не тільки проти зовнішніх ворогів, але й проти нашої внутрішньої слабости. Як волонтарист, він бажає нового типу сильної людини. Його поезію характеризує динамізм і патетичний профетизм. Він цікавиться особливо

творчістю і постаттю П.Куліша та його ролю в нашій літературі.

Його перша збірка поезій це "Стилет і стилос". В нього виступає переважно регулярна строфа й різноманітна ритміка, з перевагою ямбу. В.Державин сказав, що Маланюк "лише почасти причетний до клясицизму, а в переважній більшості своїх творів хитається між символізмом і барокко, чи романтизмом, з вельми значною перевагою цього останнього". Маланюк увів у нашу поезію державний напрям. Як історіософ, він розробив чітку візію майбутньої України. "Варязька сталь і візантійська мідь" мають, за його поглядом, стати наріжними каменями нашої держави.

Розпочав свою творчість як романтик і новатор. Давав наснажені волонтаристичні поезії, в яких виступає сильна любов до батьківщини й полум'яний гнів до Москви:

Даремно, вороже, радій,
Не паралітик і не лірник
Народ мій...

Ще засилатимеш,на жаль,
До Києва послів московських,
І по паркету наших заль
Ступати лаптю буде сковзько.

Не знайдемо вже в поезії Маланюка традиційних вишневих садків, зітхань соловейків і подібних ідилій. У його "рвучих і ярих віршах" виступає сила, його образи дуже сміливі й завжди влучні. Сл.п.Микола Фоменко скомпонував музику до слів Маланюка "Гірка весна", яка дуже глибоко проникає

і відтворює дух творчості Маланюка. Перша збірка поезій Маланюка появилася 1924 року в Чехії і відразу здобула йому славу великого поета.

Друга збірка, "Гербарій", появилася 1926 року в Гамбурзі, третя, "Земля і залізо", вийшла 1930 року в Парижі, четверта, "Земна Мадонна", найбільша об'ємом з усіх, була надрукована у Львові 1934 року. До неї увійшов і "Перстень Полікрата". В час війни, 1943 року, вийшов один том "Вибраних поезій" Маланюка у Львові в "Українському Видавництві". Потім - вірші, зібрані в кільканадцяти збірках, що виходили у Львові й на чужині. Слід згадати ще збірку поезій "Влада" і 2 книги: "Книга битія" і "Книга спостережень" у 2 частинах. В 1951 році вийшла "Влада", 1954 року "Поезії" в одному томі, 1959 року "Остання весна", 1953 року поема "П'ята симфонія".

Літературну діяльність розпочав поет у Каліші, заснувавши там, разом з Ю.Драганом, журнал "Веселка" (1922 - 1923). Окремі поезії Маланюка перекладено на німецьку, чеську, російську, польську і французьку мови. Найбільша їх збірка в перекладі польського поета Чеслава Ястршембца-Козловського вийшла перед II-ою світовою війною у видавництві Гебетнера - Вольфа у Варшаві під назвою "Hellada Stepowa". "Книга спостережень", якої вже друга частина недавно появилася, це низка історичних і літературних есеїв, які відтворюють духовне обличчя нашого народу. В цікавому есеї "Малоросійство" каже автор, що малоросійство - це наша історична хвороба, хвороба хронічна. Москвофільство ж чи інше фільство було пов'язане з напрямом нашої політики. Мсквофільство бачить автор у політиці Б.Хмельницького та

І.Мазепи (протягом кількох десятиліть), туркофільство в П.Дорошенка, польськофільство у иговського й Петлюри. Малоросійство - це повна капітуляція, це параліч політичної думки й волі. Політика Центральної Ради була наснажена малоросійством тому, що людям того покоління бракувало "найелементарнішого національного інстинкту". Малоросійство вирощують "впорскуванням комплексу меншеартости". Це систематичне висміювання наших звичаїв, обрядів, мови, літератури тощо. Пісні й танці вульгаризують. Коли ж появиться український дуже вартісний твір, то москалі його присвоюють собі; давніше називали його "русским", а тепер - "советським". Наш славний мистець Довженко став "советським", а для англосаксів він "руській писатель". Те саме з Богомольським, Айвазовським. Геніяльний український графік Юрій Нарбут викреслений з історії. Театр Курбаса перетворено на побутовий.

Крім того, Маланюк є автором праць з ділянки мистецтва й культури, він теж знаний як літературний критик. У 1931 році редактор одної з виданих у Харкові антологій української поезії сказав, що "таких, як Маланюк, ми не розглядаємо критично, а розстрілюємо". На советській Україні ім'я Маланюка стало символом усього протибольшевицького в поезії. Для большевиків він "найгірший і найнебезпечніший буржуазний націоналіст, якого колинебудь носила земля". Тому, коли 1939 року прийшли большевики до Львова, вони зразу кинулися нищити твори таких письменників, як Маланюк. Його твори глибоко національні, в них ясний ідейний зміст і незламна бойова снага. Зміст його творів має

високомистецьку, часто досконалу поетичну форму. Його поезія - це поезія гніву, що звертається однаково проти ворогів, як і проти наших національних хиб, це апотеоза героїзму боротьби за волю.

Детройт, 1967 р.

НЕСТОР УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ У КАНАДІ

Поет, науковець і громадський діяч доктор Микита Іванович Мандрика відсвяткував 24 жовтня 1976 року у Вінніпезі 90 - літній ювілей свого життя. Це рідкісна подія, бо українська громада шанувала людину, яка переступила 90 років життя у невтомній діяльності, а при тому зберегла себе в повному фізичному здоров'ї. Мало того, він і далі є в процесі своєї творчості, яка дала йому визначне місце серед українців Канади й вільного світу. Ювілят і далі, не зважаючи на поважний вік, повний енергії завзяття. Ми з великою радістю і щиро хочемо погратулювати докторові Мандриці, що він дожив такого віку, зберігши при тому незвичайну ясність ума, свої творчі здібності й фізичні сили. Він залишається й надалі творчим і невтомним робітником на полі громадської діяльності, як також у ділянці поезії, літературної критики, журналістики й публіцистики. Його творчість є найбільшим якісним осягом поезії, створеної давніми українськими поселенцями Канади. Він є член Управи Української

вільної Академії Наук і за свою працю дістав від управи міста Вінніпегу грамоту признання та привіт від усіх українських установ. Крім того, не забуваймо, що доктор Мандрика є в Канаді єдиним із живих ще членів Центральної Ради та був широко відомий із своєї діяльності ще до революції та перебував постійно під наглядом царської поліції, поки виїхав за кордон.

Прийшов на світ 28 вересня 1886 року на Київщині в патріотичній родині Іана й Докії Мандриків. Одружився в Києві в січні 1918 року за кілька днів перед приходом орд Муравйова, коли Центральна Рада приневолена була з частинами армії виїхати до Житомира. В Канаді його дружина, Ганна з Боровицьких, працювала багато серед нашого жіноцтва, була здібною бесідницею і секретаркою Української Жіночої Ради. Померла в 1957 році.

Поки діти Мандрики пішли до російської школи, батьки вчили їх дома української мови. В хаті була досить велика бібліотека Кулішевого періоду та закордонних видань, а серед українських книг місце займали "Кобзар" та Євангеліє в перекладі Куліша й Пулюя. Вищі студії розпочав син у 1900 - их роках у київському університеті, а доповнив їх пізніше за кордоном. Служив у царській армії в Червоному Хресті в Києві в 1914 - 1917 роках. Докладніші життєписні данні про Мандрику можна знайти в передмові до його книжки "Золота осінь" (Вінніпег, 1918).

Був доктор Мандрика одним із діяльних організаторів української влади після революції 1917 року. Брав участь у трьох війнах: російсько -

японській 1904 - 1905 років, в I-й світовій війні та в наших визвольних змаганнях 1918 року. Був членом Центральної Ради, а потім у дипломатичній службі УНР до різних країн Азії та Європи. В 1918 році вислано його в дипломатичній місії через Кубань на Далекий Схід, до Китаю і Японії. Пізніше їздив з українським посольством до Константинополя, куди вже йшла евакуація втікачів і війська з території Росії і українських козаків з Кубані. Мандрика ще встиг дістатися до Грузії, де було українське посольство в Тіфлісі й консулят у Батумі. Коли почалася війна між москвовськими большевиками і Грузією, Мандрика італійським кораблем дістався до Стамбулу, де був послом князь Токаржевський-Карашевич, і почав виконувати обов'язки радника посольства й був представником Кубані в спільному козачому комітеті, який помагав у розселенні козацького війська на території Туреччини. Після ліквідації українського посольства в Туреччині переїхав до Болгарії і в Софії в 1922 - 1925 роках продовжував свої студії, щоб здобути докторат і габілітуватися на професора університету. Закінчив студії у Празі у Вільному Українському Університеті, а також працював в Українському Соціологічному Інституті, як член його дирекції, науковий секретар і лектор міжнародного права та дипломатичної історії. В 1928 році переїхав до Канади. У всіх його подорожах брала участь дружина, як його офіційна секретарка. Два роки їздив по Канаді від Атлантики до Тихого океану з лекціями по українських місцях поселення, а потім осів у Вінніпезі, де відкрив власне бюро адвоката й нотаря і вів його увесь час.

Ставши громадянином Канади в 1933 році, достойний ювілят полюбив прибрану батьківщину, в якій прожив майже півстоліття. Висловив ту любов ось якими рядками:

О воля! Святощі людини!
Ми б і молитись не могли,
Коли б тебе ми з України,
Канадо люба, не знайшли!

Прив'язався поет особливо до Вінніпегу, де пройшла половина його життя і з яким зв'язана його громадська й письменницька праця; Вінніпег для нього це:

... дорогее серцю місто!
Колиска дружби між людьми,
Що так розквітла променисто,
І в дружбі тій розквітли ми.

Але при тому він ніколи не забуває про Україну, працює для рідного народу на чужині й лине думками до батьківщини і країни свого дитинства й молодих літ. Він має візію¹ вільної України і мріє:

Коли б там вороги пімстливі
В пекельнім згинули вогні.
Коли б Україна кохана
Звільнилася з ворожих пут,
І воля, воля довгождана
Розквітла між людьми, як тут.

Поет вдячний Канаді за те, що дала захист його поневоленому народові й притулок для українського життя. Він каже:

Я чую мову рідних сіл:
Я чую звуки коломийки,
Я бачу танець "аркана",
Дівчата бавляться в гаївки,
Усі красуні як одна.

Поезії почав Мандрика писати при кінці 1900-х років. На ранніх його творах позначився головно вплив Франка, Грінченка й Олеся. Щойно в "Пісні про Анемону" бачимо вже дозрілого поета з оригінальною тематикою і власним стилем. Вийшла вона ще в Києві 1917 року. Але друкуватися почав Ювілят ще з 1905 року, тільки ті перші твори були ще дуже слабкі. Перша його збірка "Пісні" (Радомисль, 1907), появилася під псевдонімом Гамалія. Тут треба згадати, що перед I-ою світовою війною Мандрика видав теж одну п'єсу. Оцінюючи "Пісню про Анемону", критик Яр Славутич назвав її "симфонією кохання". Це гарна збірка віршів, але не всі вони поетичні. Анемона - це сон-трава, яка росте в наших лісах. В образі Анемони втілює поет свою кохану.

Мандрика видав 14 томів поезій і 7 томів студій і споминів. Помістив численні статті в журналах і часописах, у тому теж англійською, французькою, російською, болгарською і чеською мовами.

Після довгої перерви аж у 1941 році, видав Мандрика свою другу збірку "Мій сад", в якій головною темою є Україна й боротьба за її волю, але поруч неї виступають теж сюжети, взяті з подорожей

по чужих країнах. У цій збірці вже менше наївності й сентименталізму. Подорожуючи, поет висловлює свої враження в поезіях "Аравійське сонце", "Гонконг", "Евкалипти" та інші. Але час до часу він звертається до України, пригадує її трагічну боротьбу за волю, звертається до свого зеленого рідного саду. В 1961 році у Вінніпезі вийшла поема Мандрики "Симфонія віків", де поет накреслив візію майбутньої України, яка позбулася поневолювачів і живе щасливо. Тоді прийде час, що

Угасне ненависть, і рани заживуть.
І буде вільна й радісна людина,
І Божим раєм всі країни назвуть
Той край, що зветься Україна!

Чикаго, 1976 р.

**ЖИДІВСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ПРО
УКРАЇНЦІВ
У СОВЕТСЬКИХ ТАБОРАХ ПРИМУСОВОЇ
ПРАЦІ**

Напередодні другої світової війни Юлій Марголін, жидівський письменник і громадянин Палестини, приїхав до Польщі відвідати свояків. Коли кілька місяців пізніше вибухла війна й німці зайняли Лодзь, він утік до Пінська. Тут його захопили большевики і, хоч він не був советським громадянином і не виступав ніколи проти ССРСР, заслали його на 5 років до табору примусової праці. Вирвавшись з советського пекла, Марголін написав

книжку, в якій з великим хистом змальовував переживання й терпіння засланців (Ю.Б.Марголін. Путешествие в страну зека, Изд. им.Чехова, Нью-Йорк, 1952).

Коли беремо до рук цю книжку, цікавить нас головню, що і як пише автор про українців. Відомо, що укураїнців можна зустрінути по всіх таборах і каторгах ССРСР й усюди вони, як подають очевидці, свої й чужі, своєю кількістю мають перевагу над іншими національностями. Отже, знаємо, що автор книжки мусів зустрічатися також з українськими засланцями. З приємністю стверджуємо, що автор назагал чітко відрізняє українців від інших народів і ставиться до них з неприхованою симпатією. Жалкуємо тільки, що в його книжці замало говориться про українців. Серед "западників", яких після "визволення" безупину привозять до советських таборів, він українців майже не бачить та знає тільки поляків і жидів, хоч часто ті транспорти приходили з Західньої України, між іншим, з Золочева. А всі знаємо, скільки то українців із західніх областей вивезли большевики впродовж 21-го місяця свого панування в Західній Україні.

Марголін зупиняється довше на характеристиці деяких одиниць з-посеред засланців і таборової управи. Про деяких зазначає, що вони були українці, про інших не подає їх національності, але їхні прізвища кажуть, що це були українці. Ніде правди діти, трапляються серед них типи несимпатичні, навіть жорстокі. Ось комендант Панчук. Людина дуже грізна і всі його бояться. Він людина вільна, з буйним чубом і манерами козацького урядовця(?! - І.Б.). Але читати він уміє дуже слабо й кожний писаний рядок викликає в нього

недовір'я і страх. Той Панчук сказаніє, коли засланець Петерфройнд збив скло. "Краще було б, щоб ти був собі голову розбив, фашисте проклятий! Голів у нас досить, а скла нема!" Не кращий від Панчука і Абраменко (чому не Авраменко? - І.Б.), про якого автор виразно каже, що це українець.

Авторові довелося стрічатися й мати діло з Семиволосом, двоюрідним братом лавреата сталінської премії, советського героя і стаханівця Донбасу. Семиволос був київським журналістом і людина советська, з українською вимовою й гумором. Помер у таборі 1943 року від виснаження. Він любив розмовляти з Марголіном про всі країни, де цей бував. Часто допікав Марголінові, але цей терпеливо зносив усе, бо навчився вже не брати занадто поважно ні дружби, ні ворожечі советських людей. Семиволос і в таборі залишився потенційно членом комуністичної партії й одним з тих, що засланням спокутували свою провину чи помилку. Він старався розвіяти підозріння й показати беззастережну відданість радянській владі. Такий був Микола Семиволос, бригадир і стахановець, якого в січні 1942 року навіть були висунули на "сокращение срока". Але не діждався передречинцевого звільнення. В самому розгарі його успіхів зловили його на тім, що продавав на боки якесь таборове майно. Зняли його з роботи й післали на іншій лагерпункт. Передали справу прокуророві й не помогли йому блискучі рекорди таборової праці.

Одного разу, лежачі на своїй лаві, казав Семиволос Марголінові обмити йому їдунку. Марголін відмовив. За це почав Семиволос мститися і

з того часу давав йому меншу порцію хліба, себто обкрадав засланця.

На Семиволосах, які хотіли бути, - каже автор, - "гідними заборовиками" й висотували з себе жили, трималися советські концентраційні табори.

А ось молода Ніна, безпритульна донька України, народжена в добі НЕПу, вихована в домі ксьондза, а потім у жидівській сім'ї. Перейшла через советський дитбудинок, а в 1935 році попала з Червоною Артілью у Львів. У Львові знайшла собі опікуна в особі самого Козирьова, могутнього голови львівського горпарткому. Очевидно, жилося їй добре. Але на чимсь їй нога поковзнула і вона дістала 3 роки в таборі примусової праці. Це "пламенное дитя трудового народа". Вона слідкує за засланцями та їм дошкуляє, коли Марголін говорить по-польські з товаришами недолі, вона присікається до нього: "Що, ти тепер говорив по-польські? Ти думаєш, я не розумію!" І раз грозить: "Піду до уповноваженого і розкажу, що ви перешіптуетесь. Мене уповноважений дуже шанує!"

А воно дійсно так було, бо Ніна часто відвідувала уповноваженого, тому засланці вважали її представницею влади й намагалися в її присутності висловлюватися лояльно й патріотично. Ніна перевіряла якість їх роботи й кожна невдатна склянка (Марголін тоді виробляв склянки, - І.Б.) викликала її погрозу: "І не шкідник ти?!"

Згадує теж Марголін 22-літнього українського хлопця, неповоротного, скромного і спокійного. Помер уночі з виснаження, дуже спокійно, з таким виглядом, якби йому це не було перший раз.

До позитивних типів українських засланців, що їх згадує Марголін у своїй книжці, належить теж українець Новак, у таборі десятник, колишній советський прокуратор, який дістав 3 роки заслання за те, що небрежно допоміг скласти заяву людині, що з нею советському прокураторові не слід було бути знайомим. Новак по-людяному ставиться до засланців, пробує облегшити їм горе й зближається до них. Він піклується про них, потайки дописує їм проценти за роботу і старається, щоб його бригада мала кращий харч. Додає Марголінові 50-70 % норми, бо хоче, щоб той мав право діставати їжу з "першого кітла" і 500-700 грамів хліба. Наражувався цим на велику небезпеку, а всім тим, кому він допомагав, грозив карцер.

Якщо український читач має які претенсії до Марголіна за те, що він замало українців бачив по советських таборах, то все ж мусить йому це простити, коли читає, з якою симпатією зобразив він постать учителя української мови з Дніпропетровська, українця Миколу, на якого випадково звернув увагу, коли почув, як Микола тихцем у куточку цитував Гомерову Іліяду. Автор відтоді подружив з Миколою. Був це мрійник і бібліофіл, нежонатий, у двох кімнатах якого у Дніпропетровську було дві тисячі книг. У советських умовах таку велику бібліотеку могли мати маніяки або вчені, які ціле життя збирали книжки. Миколі було 40 років і єдиною пристрастю його життя була література. На заслання попав за "національний ухил" в час однієї масової ідеологічної чистки в Україні, коли виарештовували людей що занадто темпераментно висловлювали український патріотизм. Пригадали тоді большевики Миколі

якусь друкарську замітку, де похвально висловився про якогось українського комуніста, зліквідованого пізніше на приказ з Москви. Цього вистачало, щоб Миколу арештували і розлучили з його дорогими книгами та знищити його в підземному царстві НКВД. Хоч Микола був засуджений на 3 роки, він сидів уже 6 років і тримався добре. Хоч фізично виснажений, він добував із себе таку духовну силу, що міг пережити советське пекло. Він пам'ятав Гомера. По-дружньому ставився до Марголіна, допомагав йому в роботі. "Я прив'язався до нього з усією ніжністю і вдячністю, на яку було здібне моє ослаблене, зболіле серце. Скільки ніжності було в нього, скільки музикальності в його вусі, яке реагувало не тільки нагексаметри Гомера, але й на всяку поезію. Микола все розумів і він перший навчив мене цінити українську культуру, яка виростила таких людей". Жид і українець, подруживши, стали нерозлучними приятелями, їли навіть з однієї їдунки. Гарячий український патріот, Микола зумів передати Марголінові культ українського слова. Від нього вперше почув жидівський письменник імена М.Рильського, П.Тичини та інших сучасних поетів, живим тілом облеклися тепер для Марголіна імена Франка і Марка Вовчка, про яких він раніше, щоправда, чув, але нічого конкретного не знав. З запалом розказував Микола Марголінові про Вовчка й Шевченка. Щоб з вдячності за те чимсь відплатитися Миколі, почав його Марголін учити англійської мови. І Микола вчився чудово; він за 3 місяці так уже опанував англійську мову, що міг читати книжки. "Він виявив залізну впертість і наполегливість, справжнє українське завзяття. Опівночі, коли барак спав, Микола вставав, злавив із

своєї горішньої лави й сідав за стіл, на якому блимав каганець, та годинами сидів над підручником англійської мови".

Завдяки оцьому українському ідеалізові Миколи, Марголін полюбив українців. Він допомагає хворому українцеві й той на його руках умирає.

Гарний спогад про Миколу поніс жидівський письменник у світ наволю. А разом з цим, через отого Миколу, зродилося в серці жида зрозуміння для українських змагань і симпатія до нашого народу. Марголін признає, що жиди й українці мають між собою старі й погані поррахунки. Він зазначає, що важко уявити собі, що може приневолювати жида в широкому світі цікавиться українською культурою, чи навпаки, українця жидівською культурою. А все ж у советському таборі жид зрозумів, "що можна співчувати тому народові, наймузикальнішому серед слов'янських народів. Українська народня пісня одна з найбагатіших у віті і щодо ніжности українці не уступають французам, але Шопен не народився серед українців і ніколи той народ не був політично вільний" (?! - І.Б.).

Кінчаючи свої зворушливі спомини про незабутнього друга українця, Марголін висказує надію, що прийде час, коли українці і жиди стрінуться на світовій арені, не в концентраціннім таборі й не в умовинах погромів чи поліційного гніту, але як вільні люди. І тоді його друг Микола міг би відограти ролю діяча жидівсько - українського зближення або культурних зв'язків. На жаль, сліди по доброму Миколі пропали в підземному царстві НКВД і невідомо, чи вийшов він живим із таборового пекла.

"Українська думка", 13 серпня 1959 р.

ПОЕТ - ІНТЕЛЕКТУАЛІСТ

Цього року сповнилося 90 літ життя професору Олександрові Неприцькому-Грановському, відомому по цей бік океану поетові, публіцистові, громадсько - політичному діячеві й ученому. Може не всім відомо, що він теж великий знавець і аматор українського писанкового мистецтва і має в себе одну з найбільших збірок писанок. Здобув собі загальне признание і славу цей професор Міннесотського університету, як учений з ентомології й економічної зоології в університетах в Мінеаполісі (з 1920 року) і Сент Пол та організатор великого українського відділу при університетській бібліотеці в Мінеаполісі. Десятки років активно працював він як суспільно-громадський діяч, автор наукових і політичних праць, між іншим автор праці "Вільна Україна необхідна для постійного миру" (1945). Колишній віцепрезидент ЗСА і сенатор з Міннесоти Гюберт Гамфрі назвав його "найкращим українцем Америки".

Син сільського коваля і старшини волосного управління, народився 1887 року на Волині в містечку Бережці, крем'янецького повіту. Були це часи, коли в Україні не було ні одної української школи, тому довелося Неприцькому самому вивчати українську мову. Початкову освіту здобув у Бережцях, а потім учився в Білокриницькій господарській школі та в Комерційному Інституті в

Києві. В Києві як поет-початковець увійшов у світ тодішнього українства, працював у "Просвіті", познайомився з такими визначними українськими письменниками, вченими й громадськими діячами, як Олена Пчілка, Є.Чикаленко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Б.Грінченко, Л.Старицька-Черняхівська, Гр.Чупринка, Ол.Олесь, М.Вороний і М.Лисенко. Вони, а зокрема Пчілка, заохочували його писати. Вже як студент брав участь у діяльності Української Революційної Партії, перевозив з Галичини нелегальну літературу та поширював її у Східній Україні. Осередком літературного життя був тоді журнал "Українська Хата", який проіснував до початку I-ї світової війни. Царська поліція почала його переслідувати, тому перейшов нелегально кордон і виїхав до ЗСА.

В Америці мусів спершу дуже важко працювати в копальні золота та виконував всякі принагідні роботи в Чикаго, складаючи гроші на завершення своєї природничої освіти. Поборюючи безліч перешкод, скінчив студії в Агрономічному Коледжі у Форт Колінсі, Колорадо. В 1925 році здобув докторат філософії з природничих наук у Віскансинському Університеті й почав працювати професором. Вибухла I-ша світова війна, Неприцького-Грановського взяли до американської армії і він, як офіцер, перебував до 1919 року у Франції. Після закінчення війни залишився на якийсь час у Парижі та студіював у Сорбоні. В той час співпрацював з українською делегацією, що старалася взяти участь у світовій конференції та боронити справу УНР. Верневшись до ЗСА, став відомим ентомологом. Був він перший українець у ЗСА, що отримав докторат в американському

університеті та перший українець-професор американського університету.

Має професор Неприцький-Грановський кілька гарних рис характеру, які допомагали йому побороти всі численні труднощі в житті та вибитися на передове місце в американському й українському житті. Це передусім його велика працьовитість, наполегливість, систематичність і незламна віра в досягнення наміченої мети. Ті риси ніколи не давали йому спочити на лаврах і змушували до дальшої невтомної праці. Коли додамо до того його велику любов до свого народу й далекої України, яку він мусів покинути молодим хлопцем, то легко зрозуміємо, що давало тій людині силу і снагу до багатогранної діяльності. Він умів поєднати в своєму житті і праці прикмети справжнього українця, скромного й працьовитого волиняка, з американською діловитістю та практичністю, вмів синтезувати ідеалізм, ентузіазм і запал із реалізмом. Він ніколи не був бездіяльним мрійником і пасивним фантастом, але людиною чину, яка знає свої здібності та вміє їх у житті застосувати.

Свою педагогічну працю почав від учителювання в американських середніх школах. Опісля був директором каледжу в Колорадо, а згодом викладав природничі науки в університеті Віскансин і в університеті в Сент Пол, Міннесота. Багато часу посвячував і науковій праці, опубліковуючи в американських природничо - наукових журналах понад сотню студій, статей і дописів.

Професор Неприцький-Грановський - це видатний суспільно-громадський діяч і довголітній голова Організації Державного Відродження України в

Америці. Ще на початку 30-их років став членом Українського Націоналістичного Руху й залишився ним до сьогодні. Був діяльний в численних американських організаціях і товариствах, в яких був головою, і також в українських установах, таких, як Українська Вільна Академія Наук, НТШ, а Організація Державного Відродження України завдячує йому свій ріст і розвиток.

Але Ол.Неприцький-Грановський - це передусім відомий поет. Як писав Ю.Пундик в "Українському Слові" у 85-ліття народження професора, поетичні твори Грановського писані не для публікації, бо думка про публікацію прийшла в нього значно пізніше, у 50-их роках, але виникли вони як інтимна розмова з далекою Батьківщиною. Від 1907 року поміщував він вірші, нариси і статті в часописі "Рідний Край", опісля співробітничав у журналах "Молода Україна", "Українська Хата", "Літературно - науковий вісник" і в часописі "Рада". Були це часи, коли після невдалої революції 1905 року почало пробуджуватися в Україні під московською займанщиною українське національне життя й українське слово. В 1910 році вийшла в Києві друком перша збірка віршів Небрицького-Грановського "Пелюстки надій". Рік пізніше там же появилася друга збірка "Намистечко сліз", а в 1914 році третя "Акорди". У ЗСА видано 6 томів його поезій.

Ол.Непринський-Грановський співець зими і його "Срібна паморозь" це цикл віршів на тему зими, написаних у 1947 - 1957 роках. Серед віршів, присвячених зимі, особливе місце займають різдвяні вірші, де красу зими підносять слова, що малюють святочну різдвяну пору:

В душі величний храм -
добро і мир усім.
Разом із братом
я на санчатах своїх
Веземо свої серця -
й рипить пухнастий сніг...

Валентина Єрмоленко так оцінює творчість Неприцького-Грановського у своїй статті "Зустріч з поетом Ол.Неприцьким-Грановським": "Він добре обізнаний з теорією та історією української літератури, має великий лексичний запас, володіє класичною метрикою вірша. Крім природи, основні напрями його творів це любов до Батьківщини й рідного народу та захоплення технічним прогресом. Ритм його переважно бурхливий. Загальний настрій оптимістичний, пробоевий, патріотичний. Він передусім поет - інтелектуаліст. Чимало місця займає в нього релігійна тематика й особисті мотиви. Більші віршовані твори, як от "Пробудження", "Нездійснена мета" і інші, це скоріше публіцистика, убрана в форму вірша".

Чикаго, 1977 р.

ФЕДІР ОДРАЧ НА ТЛІ СВОЇХ ТВОРІВ

Ні одна частина українських земель не є така занедбана наукою, публіцистикою, головно літературою, як Полісся. Про нього загально нають, що там болота й озера, що поліщуки ходять по

трясовині в постолах, що там темнота і злидні. Навіть етнологи досі замало уваги приділювали тій такій чарівній, хоч і вбогій, нашій землі. Тому у Федора Одрача, про якого хочу писати, виступає деяке огірчення і жаль до українського громадянства з того приводу, що та первісна й казкова країна в нас призабута. Це тим паче нас вражає, що Українським Поліссям цікавилися навіть письменники сусідніх народів. Польська письменниця Ванда Василевська опублікувала чимало репортажів про Полісся. Марія Родзевіч писала цілі твори про Полісся, а російський поет Коротішевський творив ліричні вірші з життя Пінщини й , вписавшись пізніше до комуністичної партії, друкувався в большевицькому часописі "Полеская Правда". Білоруси мають твір "В глуші Палесея" Якуба Колоса, який не був автохтоном Полісся і народився на білоруській етнографічній території. Хоч білорусини мають претенсії до Полісся, центральне Полісся не видало ні одного визначного білоруського письменника ані вченого.

Найвизначнішим поетом Полісся був Дмитро Фальківський, знищений московськими большевиками, автор чудового твору "Полісся", що зачинається словами:

Очерет був мені за колиску,
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хатку поліську,
Я люблю свій замріяний ліс.

Поліщук Ольхівський, етнограф і археолог, чимало прислужився для рідного Полісся. Уроженець центрального Полісся, доктор Іван Сідорук,

визначний філолог, працює на еміграції в рамках НТШ. За Польщі писав гарні побутові і злободенні вірші-сатири та поезії Степан Степанюк, помішуючи їх у різних часописах і журналах Галичини, бо на Поліссі українських видавництв не було. Чудові вірші писав і друкував їх у газеті "Наше життя" на Підляшші під редакцією доктора Ваврисевича О.Колосун з-під Дивина. Його батько був учителем за царських часів. Синові 1919 рік перешкодив закінчити школу; він вернувся на село й осів на вбогій господарці. Цей талановитий поет-самоук був комендантом поліції за німців і в 1943 році цілу станицю завів до УПА.

До паростків Поліської музи треба теж зарахувати вірші В.Катаєвського, що їх він друкував у львівських советофільських "Вікнах", хоч сам не був советофілом. Помер від чахотки.

Поляки весь час переслідували Кіндрата Блідая, який дав себе зловити на вудку брехливої большевицької пропаганди. Але коли Совети зайняли Полісся, Блідай розчарувався й написав вірш, де виразно бачимо протисовєтське наставлення:

Утихни, докучливий вітре, уймись, -
Не муч мого серця до краю!
Бо з горя тяжкого, неволі, журби
Я і так уже сили не маю!...
Як тепер в кайданах спинилися ми, -
То й найближчі всі нас позабули...

Молодий, талановитий письменник з Кобриня Олександр Гав не мав закінченої вищої освіти. Писав гарні оповідання і новелі, які теж друкував у

"Вікнах", бо був радянофіл. Загинув на початку війни 1939 року у Львові від бомби.

З Кобринського повіту походив теж М.Стоцький, обдарований літературним хистом. Був якийсь час у ЗСА, а в 20-их роках вернувся до рідного села. Коли большевики займали Полісся, виїхав назад до ЗСА, де ювілейний комітет у Нью-Йорку видав його збірку віршів "Роднік", на жаль, не українською мовою написаних. Іван Хміль (Василь Лагодюк-Бойтік) переклав на українську мову його вірш "Хто я?" й помістив у своїй збірці "Гомін Полісся". Хміль, останній представник Поліської Музи, помер у 1974 році, який, крім двох збірок поезій, "Гомін Полісся" (1960) та "Іду за кобзою" (1962), дав нам цінну книжку "Українське Полісся", що на канві свого життя подає цікавий побут, традиції і боротьбу Полісся за рідні права. Працював над нею ціле життя, збираючи етнографічні матеріали про північно - західну частину Полісся, головню Кобринщину. Перебуваючи на еміграції в Австрії, Англії і ЗСА, доповнював далі ті матеріали записками, що їх діставав від земляків. Обидві його збірки присвячені рідному Поліссю і підкреслюють український характер тієї країни. Брав участь у боях УПА й помер на 78-му році життя, 27 січня 1974 року. На його могилі в Бавнд Бруку здвигнено пам'ятник, на якому вибито його слова:

Красо незбагнута, Полісся,
Свята в уяві, як і в сні!...

12 років тому в Торонті закінчив нагло життя талановитий письменник родом з українського Полісся, Федір Одрач. З його смертю понесла

наша література велику втрату, бо був він одним із найвизначніших представників поліського регіоналізму в історії української літератури. Залишив нам досить багату літературну спадщину. Він передусім новеліст і повістяр, але написав теж чимало нарисів, репортажів і дав окрему розвідку про Полісся. Коли в останній світовій війні сини й дочки Полісся заповнили ряди Поліської Січі і в лавах УПА боролися за визволення своєї малої батьківщини й рідної України, активну участь у боротьбі взяв теж Одрач, працюючи редактором "Інформатора". Після війни письменник емігрував і жив спершу в Німеччині, потім у Манчестері в Англії, а вкінці поселився в Канаді, де й закінчив на 52-му році своє буйне життя. Кинений важкою долею у крутіж воєнних подій і незвичних обставин, Одрач на чужині не міг забути рідного Полісся, тому присвятив йому велику частину своєї творчости, між іншим найкращий свій твір, повість "Щебетун".

Прийшов Федір Одрач (справжнє прізвище Шоломіцький) на світ 13 жовтня 1912 року в Місятичах на Поліссі. Закінчивши університет у Вільні, редагував "Ковельські Вісті". Писати почав ще в Рідному Краї¹, але те все не збереглося через воєнну завірюху. Друкуватися почав у 1942 році, а першим його друкованим твором на еміграції була побутова повість "В дорозі", що її видало видавництво "Перемога" в Аргентині 1954 року. Померлий недавно на еміграції поліській поет-воїн Іван Хміль попрощав Одрача на дорогу вічності оцим віршем:

Відлетів орел зарано
У далекий край, -

"Щебетун" це наш поліський,
На чужині сірій.

Його щебет, віра-пісня, -
Мов незламна криця! -
Що Полісся - українська,
Рідна нам земля!...

Що Фальківський, Стороженко,
Сидорук, Ольхівський -
Сини вільні степу й бору,
Вірли українські.

Хай Тобі земля канадська
Легким буде пухом!
Так, як жив, наснажуй,
Брате, Нас незламним духом!...

У своєму найбільшому творі про Полісся "Щебетун" змалював автор красу й долю тієї вбогої, але чарівної нашої землі та її кривду під польською займанщиною після I-ої світової війни. За її волю він боровся в рядах УПА, а коли червоний наїзник, на зміну польському й німецькому, займав його рідне Полісся, Одрач пішов на чужину й поселився в 1953 році в Торонті. Серед байдужого й холодного докільля не зраджувався і під впливом туги за Поліссям почав на чужій землі писати про рідну землю, про її бідний, але чесний народ, про її давнину. Писав, щоб заспокоїти свою ту у за рідною країною, не маючи великої надії, що глухе й холодне українське докільля подбає про видання його творів. Це видно з нарису "Ботокуди", де зображена доля українського письменника серед байдужих земляків

на еміграції. Письменник Копилюк - це той ботокуд. Як відомо - каже автор - ботокуди вирізнялися від нормальних людей тим, що мали м'який хребет і дуже гнучкі шиї; м'який хребет сприяв ботокудові еластично вклонятися до землі, а гнучка шия зручно повертала голову туди, куди вказав палець сильної людини. Ботокуди мали домішку йоду в крові, що насичував язик, через те ботокуд ганив усе своє рідне, а захоплювався чужим. Але хоч Копилюк належав до роду ботокудів, природа не обдарувала його тими рисами. Тому земляки почали його навіть уважати за виродка. Чуючи це, Копилюк не гнівався, ще і з гордістю зараховував себе до племені ботокудів. Знаючи добре своїх земляків, він навіть не звертався до них, щоб допомогти йому видати його роман. Увесь фінансовий тягар поклав він на свої вбогі письменницькі плечі, позичив у банку гроші й видав за них книжку. Розіслав її ботокудам, але майже всі примірники вернулися, а на пакунку був розрахунок пошти за повернені посилки.

Був Одрач активним членом багатьох українських товариств і організацій. Як колишній член УПА пише про УПА в деяких творах, наприклад, в повісті "В дорозі" і в нарисі "Невдала виправа" (в збірці "Півстанов за селом"). В останньому творі повстанець Дубовий наказує німецьким грабіжникам, що їх УПА зловила, роздягнутися, а потім додає: "А тепер марш до Луцька! А ви, групенфюрере, мусите відповісти перед судом за вбитого повстанця і за грабіж селян!". Здивований таким благородним вчинком, сказав німець Гайге: "Дивний тут край і предивні тут

люди. Чи вони справді бандити? Як думати, чи можна їх назвати бандитами!".

Змальовуючи свого головного героя Василя Грудка в "Щебетуні", Одрач відступив від свого попереднього доброго методу в зображенні постатей. Це велика шкода. Прототипом Василя був, мабуть, сам автор. Василь має тільки самі позитивні риси, а це підтверджує нам стару правду, що про себе самого писати важко. З автобіографічних подробиць творів Одрача наведемо ще одну: Одрач у "Щебетуні" згадує старого діда Улянича, який половину своєї молодости працював віддано на "берлінах". Як він був молодий, то однією рукою клав на лопатки всіх хлопців у селі.

Одрачеві статті, новелі й повісті друкувалися в часописах і журналах на всіх землях поселення на еміграції. У Вінніпезі 1955 року вийшло його "Наше Полісся", книжечка, яка є майже довідником про одну з найгарніших областей української землі.

В повісті "В дорозі" головним героєм є Петро Безіменний, який у 1944 році іде на еміграцію, переживаючи в дорозі різні небезпеки й перешкоди. Поруч нього бачимо групу українських повстанців та людей із запілля німецького наїзника. Тут виступають побіч себе 2 різних світи; з одного боку люди, які готові посвятитися для батьківщини, з другого - доробкевичі, шкурники і звичайні споживачі хліба. До перших, крім Безіменного, належить повстанка Весела та інші члени УПА. Вухналь і Розалія прощаються в надії, що на весну зійдуться знову й поберуться. Рушили 2 фіри; одна на схід, друга на захід і повезли з собою 2 вогника неугасної любови, молодечі мрії і великі сподівання. Але доля призначила їм іншу розв'язку: десь за

фронтом Розалія попала в руки НКВД, яке її зганьбило, скатувало й пострілом в потилицю позбавило життя, а Вухналь загинув у зустрічі з большевицькими партизанами. Востаннє дивлячись на рідні гори і втираючи сльози з очей, думав Безіменний: "Шляхи, шляхи без кінця, без міри, і на них чорний рухомий путник - безпритульний осамітнений мандрівник". Повстанець Віра висловлює свій погляд на майбутнє, коли Німеччина скапітулює. На її думку, зміна політичного думання неминуча на Заході й сьогоднішня ворожість може перемінитися в симпатію. Так думала тоді велика частина українців, але, на жаль, гірко розчарувалася. А втім, повстанець Віра здає собі справу, що УПА мусить продовжувати боротьбу, бо іншого виходу немає. Вона каже: "Добровільними рабами не будемо, бо це вже пройдений стан. Повстанці залишаться в Краю й далі воюватимуть, а ми, емігранти, маємо інформаціями і пропагандою популяризувати в світі боротьбу УПА".

Протилежний табір репрезентують у повісті директор кооперативи Пурхавка з жінкою Мурцею і служницею Пріською. Вони тікають перед большевиками, щоб рятувати не тільки своє життя, але й... меблі. Це типові доробкевичі, для яких батьківщина є тільки пустою фразою. Вганяючись за матеріальними добрами, вони навіть не знайшли часу на вивчення літературної мови й послідовно розмовляють галицьким діалектом.

Збірка оповідань "Півстанок за селом" має невідповідальний заголовок, бо тут акція відбувається не тільки на селі, але і в місті, а крім того тему взяв автор із життя не тільки українців, але й інших народів: німців, англійців, хорватів, чехів

тощо. Так називається перше оповідання збірки і назву його переніс автор чомусь на цілу книжку. Хочу тут звернути увагу на оповідання "Зов крові", якого дія відбувається у Празі й відноситься до взаємин українсько - чеських. У зденационалізованого вже Пепіка відізвалася українська кров, коли він пішов на концерт українських бандуристів. Він 2 години сидів на концерті і плакав, потім, мов п'яний, блукав вулицями, а вернувшись до хати, заявив, що він уже не Пепік і не чех.

Курт Кляйст і Гайнц Ціге живуть в українському селі і скупають ("Півстанок за селом"). Часті бої, які спалахують між німцями й українськими повстанцями, роблять їхнє життя дедалі тяжчим. Вони втрачують віру в Німеччину і дбають тільки про свої справи.

Повість "Щебетун" назвав Борис Олександрів поемою про чарівне Полісся, на якому автор зріс і яке він знав з вийняtkовою докладністю. Хоч тут, в українському селі, панують крайня безпросвітність і нужда, Одрач не песиміст. В останніх розділах тієї повісті є надія і віра в нові вітри, що шумітимуть над Поліссям, в нову зміну, що прийде на місце темних, хоч і бувалих у світі Юхимців і Гарапників. І зруйнована селянами хата Василя Грудка, яку вкінці селяни беруться відбудувати - це символ кращої будучини його батьківщини. Головна проблема "Щебетуна" - це проблема прикрого почуття меншевартості й рабства серед земляків Василя, а свідси злобне недовір'я і ненависть до одиниць, що силою свого характеру або догідніших обставин вибилися з їх заскорузлого й темного середовища.

Василь Грудок 14-літнім хлопцем пішов з дому в світ за очі: у ликових постолах, у саморобних штанях і бідній свитині. Пішов з поліського села на південь (до Львова), назустріч кращій долі. А мати залишилася вдома в біді. "Хай-но я грошей зароблю, мамо, тоді будемо жити, як пан Орда, та купимо куль муки питльованої², та будемо пироги їсти". Мати по 3 місяцях померла. По 9 роках вернувся Василь освіченим і багатим. Посумнів, не заставши матері. "Так ось де суть справа - два метри землі!" - шептав над могилою мами. Він блукає селом й шукає стежок свого дитинства. Але вони тепер якісь не такі, які були давніше: вони стали немов ширші, більше втопані. З рідного села віяло тепер холодом! Думав побути в селі 3 місяці й жити в хаті дядька Гната. Але ледве 2 тижні міг у тій хаті витримати, хоч за його гроші купив собі дядько ниву, а цілу родину Василь зодягнув і щедро обдарував. Був приневолений перенестися до хати о.Евтіхія. Коли розказав о.Евтіхієві про свої прикрі переживання, той сказав: "Ви переродилися на півдні і навіть не можете бачити себе у правдивому світлі. Старші, зрозуміло, заздять і ненавидять вас, а молодші напевно захочуть піти вашими слідами. З дар нового із старим, наперед бачу це. Чує моє серце, що в селі буде за олот". А коли Василь спитав, що має робити, чи тікати тоді з села, священник відповів: "Навіщо вам утікати з села? Що має статись, станеться навіть тоді, коли й вас не буде. В усьому закономірність, а над закономірністю сам Бог".

Герої оповідань і повістей Одрача відрізняються здебільшого позитивними рисами. В оповіданні "Людина без долі" каже пан Ф. до Душка: "Ви є з тих, від яких відвернулася доля. А

людей без долі я шаную, бо й для мене вона ніби мачухою". Старий Турський в оповіданні "Мумік" (збірка "Покинута оселя"), який живе на квартирі у вдови пані Патриції і місяцями не платить комірною, бо пропиває гроші, радо оженився б із нею. Але вона його не хоче, бо живе споминами про небіжчика чоловіка. Не зважаючи на це, Патриція, вмираючи, бажає в заповіті, щоб Турського залишили в її хаті без плачення чиншу, але він мусить перестати пити горілку. В тій же збірці в оповіданні "Між земляками" висміює Одрач плазунство і хрунівство, риси, які так часто доводилося йому спостерігати в наших емігрантів. Наші робітники в канадській фабриці підлещуються форманам і босам, змінюють свої імена і прізвища. Остаффі (це наш Остап!) каже до Павла: "Коли ти вже тут, мусиш бути тутешнім; тільки крейзі⁴ буде впертися і триматися старокрайових дурачків. Ось ім'я Остап занадто мужицьке, а Остаффі, та ще й 2 "ф", це вже тобі не жарти". Такий самий є Джім, наш лемко від Криниці. Не зважаючи на те все, всі дістали на ялинку лейд оф³, а на їх місце прийняли новоприбулих голляндців. У повісті "Щебетун" сказав Гнат до Василя, коли цей йому радив не понижуватися перед панами: "Пониженням можуть гидувати пани, а мужикові аби гроші до кишені. Отвественность велика, перед дітьми отвественность. Староста Гарапник і секретар Юхимець рішили прогнати Василя з села, бо він "прибувши в наше село, людей по всім правилам почав не респектувати⁵, ніс, поділам, почав угору дерти. У дерзкому состоянні розкол учинив між людьми, злобу й ненависть посіяв між старими і малими, капосників підкупив, на мирних людей напустив. Намовив

дурного Пилипа, щоб людей та дубиною переіщив. Українськими богопротивними газетами хати засипав, молодь нацькував проти правительства, Україну якусь возгласив та уми молодим неробам нею засмітив".

У "Півстанку за селом" німецький вояк Ціге соромиться того, що німецьке військо перемінилося в бандитів і кривдить українських селян. Він дійшов до правильного висновку, що "руси" німецькими руками нищать своїх противників, українців. Він релігійний і молиться, чого заздрить йому приятель Курт, який не може молитися, бо, мовляв, молитва це покора, а "ми на те, щоб бути панами та інших упокорювати". Ціге каже: "Німеччина пропаде, бо бандити стали її провідниками." Оповідання "Анкіца" - це сатира на англійську тупу дрібничковість. Анкіца, хорватка-емігрантка, не може довго побути у винаймленій хаті, бо англійцям усе щось не подобається. Вона залюбки розкажує про Загреб, де її батько був посадником, і містечко Гліна, де вона мала свою віллу. Це найприємніша тема жддя кожного емігранта, бо тоді він бодай на хвилину перестає бути сірою, нікому не потрібною людиною, перетворюючись просто в князя, чи великодушного добродія.

Не забув Одрач і про горе жидів, яке довелося їм пережити в час останньої війни. Ця тема виступає в "Несамовитому рейді" (збірка "Півстанок за селом"). Тут розказав автор досить неправдоподібну подію. Після війни мчить поїзд з Авсбургу до Нюрнбергу. Напроти автора куняє жид, а над його головою велика валіза. Автор підозріває, що це паскар і хоче нав'язати з ним розмову, але знаючи українофобство жидів, подає себе за чеха. Жид

розказав йому подію, яка нібито скоїлася в Богуміні в 1944 році. Групу 13-ти жидів, у якої був і наш жид, мали німці розстріляти. Та раптом сталося щось несамовите. Вояк Вільде вхопив ззаду за горло вояка Цойге, звалив цього з ніг, а жидам казав переодягнутися на вермахтівців. Вдаючи жида з Польщі, взяв на себе роллю командира й повів жидів на схід. Большевики включили їх до Червоної Армії і казали діяти в Судетах на задах німців, як червоні партизани. В березні 1945 року група дісталася до Баварії, де її захопила капітуляція німців. "Командира" Вільде альянти⁶ арештували й мали судити в Нюрнберзі. І ось жиди возили для нього харчі та рішили боронити перед судом.

В повісті "В дорозі" доторкнувся письменник ганебної ролі поляків і фольксдойтшів⁷ за німецької окупації. Вони вислугуються німцям, щоб на кожному кроці нищити українців. Особливо поляки в ролі "банполіцаїв" даються в знаки нашим людям, відбираючи харчі, побиваючи українців, зневажаючи їх.

"Щебетун" має чимало рис літератури, яку називаємо побутовою. Коли в тій повісті розмовляють поліські селяни, ми зажмуривши очі й не бачичи їх, по мові і стилю пізнаємо окремі постаті, наприклад, доброго і справедливого діда Кіндрата, що відцурався людей і проживає у глуші над Стиром, кажучи: "Люди - пліснява земна, чернь гріховна!", придуркуватого, але вірного й безмежно відданого слугу Пилипа. Коли люди тікали від Василя, як від чужої людини, Пилип каже до нього: "Тут нема людей, паничику, тут худоба. Грішники погані, сам батюшка це казав. Га, може, скажете, брешу?". Вірну характеристику тих темних селян з

їх рабською вдачею дав Мисюн, коли Василь поборов силача Острокола. Він сказав до Василя: "Ми бачимо, що ти сильний і відважний. Люди тебе, звичайно, будуть боятися. Але чи будемо ми тебе любити? Ні, ми тебе не будемо любити! За те, що ти вже не такий, як ми. Перед сильним паном ми хилимо голови, бо ми при звичаєні хилитись; таких, як Цимбальський (комендант польської поліції) ми ненавидимо, але ми боїмось їх і теж хилимо голови. Будемо тебе боятись, бо ти сильний і відважний, але голови перед тобою не будемо хилити, бо ти колись був такий, як і ми. І чим більше ти будеш розкидати гроші, тим більше будемо тебе ненавидіти. Онде той, що був пастухом і розбагатів! - скажуть люди". Чи треба додати, що оту рису має велика частина нашого суспільства?!

Юсту мучить привид "Паненки" й вона хоче висповідатись. Але коли о.Евстахій казав їй насамперед перепросити Василя за всі заподіяні кривди, то вона ні за що в світі не хоче того зробити, бо "він пранцюком немитим бігав колись по вигоні". Дійсно, нагадується нам мотто повісти: ніхто не може бути пророком у своїй батьківщині. Пригноблює нас підлота старости Гарапника та багатія писаря Юхимця. Перший каже про Василя: "Так, людкове, по ділам нечестивий прибув у село! Я, людкове, підкопався б до нього з іншого боку. Газети заборонені українські! Ви знаєте, що його чекає за те! Справа простенька: до коменданта Цимбальського. Так і так, пане коменданте. Бунтівник у селі, бунтує проти держави, газети заборонені читає людям!" А другий ось яку "оцінку" дає Василеві: "Мужицький син, та щоб так збагатів, це підозрітельно, людкове!"

В повісті "Щебетун" маємо з одного боку розкішну поліську природу, якій автор присвячує багато місця й уваги, з другого ж - темноту, безпросвітність, забобонність і злидні поліщуків. Усі одрачеві постаті живі, з позитивними й негативними рисами в одній і тій же особі. Острокол, який ненавидів Василя, відколи цей його поборов, почав до нього підлабузнюватися, коли побачив, що Василь впливова людина, бо завдяки йому химерний американський дивак-мільйонер Піктус обдаровував людей. А сам Василь ось як дивиться на своїх односельчан і їхнє рабство: "Свій, мовляв, мусить бути тільки мужиком, - не сміє скинути з ніг постолі і взути черевики. Намул рабства щільно прикрив усі чесноти у ваших серцях. Шкода мені тих писань для вашого добра. Кричу на весь світ - допоможіть, рятуйте безталанних земляків, а ті земляки поспішають на Стир, щоб мене вбити. Може хочете, щоб я знову узув постолі, щоб скалив зуби до тих, що гноблять усіх нас? Не дочекаєте! Прийде час, що скигління ваше й зігнуті спини будуть виправляти буками. Я вже бачу тих нових людей; вони прийдуть вам на зміну. Деякі з них уже витягають своїх батьків з-під печі за вуха".

Простодушний дід Кіндрат не може зрозуміти мрій і змагань шляхетного Василя; він думає, що це "Паненка" Василеві об'явилась. На це Василь: "Це не Паненка, це теж не така собі дівчина, це хтось... Здається, це - мрія, це сонце, це безмежжя щастя й радості. Це квітка, найчарівніша рухома квітка цієї землі, яка втекла в лісову гущавину, щоб не стати жертвою начальствующих тиранів". Тут пригадується нам Міцкевича апотеоза народньої пісні й традиції з "Конрада Валенрода". Не

виключене, що вона вплинула на Одрача, бо здобуваючи вищу освіту у Вільні, мусів наш письменник знати твори Міцкевича.

Щоб краще зрозуміти головну провідну думку "Щебетуна", пригадаю, що коли Василь уже покинув село й невдячних земляків, селяни хочуть йому подякувати за все добро. Тоді сказав до них о.Евтихій: "Я безмежно щасливий, що ви впізнали того, хто прийшов до вас із щирим серцем. Правда, трохи запізно, але краще пізно, як ніколи".

Одрачеві поліщуки це діти природи, які мають свої повір'я і забобони, свій окремий світ, якого не можуть зрозуміти люди з освітою. Тому дід Кіндрат каже до Василя: "Ми хоч і не вчені, зато знаємо багато! В польовій квітці зможемо побачити усміх Янгола Господнього, у білій шовковиці, що росте по болотах, дано нам углядіти сльозу Матінки Пречистої. Теплими вечорами, під голим небом, чуємо віддих землі святої. А онде, бачите, як повільно гасне вошадь? Це і знак, що завтра буде добра погода, а червоний місяць завжди віщує спеку. Тільки осина часом зраджує. Ця лепетуха не повинується гласу Господньому, тому шелестить листям, коли треба й не треба. Тому й сік має гіркий, паскудний".

Краса й поезія Полісся - це якась сила Божа, дана поліщукам за важкі дні праці по болотах і мокляках. Там співають усі - старі й малі, бір і ліс, птахи й комахи, сонце й вода, квіти й трави, очерет і лілеї з лататтям по затоках озер, і повітря насичене запахом їх. Сказав Д.Фальківський:

І не диво, що любимо змалку
Буйну воду і буйні пісні:

Наше серце - це серце рибалки,
А життя наше - книга борні...

Як син Полісся Одрач є сам пристрасним рибалкою і мисливцем. Рибальство й мисливство - це його улюблені теми, яким він багато приділяє місця й часу. Він знає всі поліські й канадські риби, залюбки має картини мисливського й рибальського життя. Вочман Джон любить часто розказувати свої рибальські пригоди. Рибальству й мисливству посвятив письменник багато місця особливо в "Щебетуні" і в збірці "Покинута оселя" ("Дозвілля над озером", "Кінець сірому", "З вудками в місячну ніч" та ін.).

Твори Ф.Одрача пронизані християнським духом і глибокою релігійністю. Ті мотиви особливо сильно підкреслені в оповіданнях "Двоє вибранців", "Пригода на березі", "Пригода в лісі", а з більших творів у повісті "Щебетун". В останньому творі дід Кіндрат повчає Василя, де треба шукати Христа: "Шукай Його скрізь, бо Він усюди суцїй. Молись і шукай Його між ланами, на луках, в людських поглядах, у власному серці. Тільки Він тобі допоможе. Ніхто не зможе дати тобі душевного спокою, внутрішньої радості, крім Нього".

Павло у шпиталі (оповідання "Двоє вибранців") жде смерти, бо лікарі вже не можуть йому допомогти. Старий Ельїот домагається операції, але лікарі йому відмовляють, бо вона дуже ризикована. І ось появляється в кімнаті священник. Сльози й молитовна ревність священника привернули чудом здоров'я обидвом: на третій день після операції Павло читав у ліжку книжку, а старий Ельїот без відома сестри виліз із ліжка і хотів іти додому. Він

сказав до лікаря: "Ви здивовані, сер? Хочете знати причину мого виздоровлення?" Він підніс палець угору і додав: "Великий Бог на небі і мізерна, німічна людина на землі. Це Його воля!"

Деякі постаті Одрача схильні до містицизму. Одрач мав усі дані бути психологом. У творах його повно народних вірувань. Коли кувала зозуля, мати казала Василеві, що це душі мертвих літають зозулями і ворожать живим, скільки років їм ще жити. Василь знав, що це тільки повір'я, проте ті слова мами чомусь його хвилювали. Він сказав до себе на могилі матері, коли поставив їй пам'ятник: "Не під цим дорогим пам'ятником твоя мати. Вона зозулею літає по гаях, а ти, сину, шукатимеш її між вітьвами зеленими, між квітами на лісових галявинах, в лозах за Стиром, у житах колосистих, і ти її, сину, ніколи й ніколи не знайдеш". Поліщуки твердять, що на Великдень опівночі якийсь хлопець на зеленому погорбі під вербою співає "Христос воскрес", а в Страсну П'ятницю танцюють на болоті чорні паничі з хвостами. В "Поліській казці" дід Марко вмів розмовляти з чайками, бо ніколи не стріляв до них і охороняв їхні гнізда перед шуліками. З вдячності за це вони показали місце, де птахи святкують Великдень. У дні Страстей Христових рибалки чують по той бік Стиру якийсь жалісний спів, що єднається з шумом зеленого листя. Це білий лебідь Го-го оплакує муки Христа. Коли появиться Паненка, приходить пошесть на худобу. Вчені люди в це не вірять, бо - на думку поліщуків - наука, хоч і просвіщає розум, та вбиває віру й серце. Дід Дасюк бачив Паненку власними очима. Побачив струнку панну в чорному. Вона повільно минала його, а він трясся, як у пропасниці. Тремтячими устами шептав:

"Да воскреснет Бог і розточаться врази Його." Ця молитва врятує кожного від нечистої сили. Коли він уже минув ту панну, цікавість його спокусила. Оглянувся й обімлів: в панни були цибаті ноги з коров'ячими ратицями. Це була Паненка. Потокотом поклала в селі по хлівах худобу, плач і голосіння залишила за собою.

А оце переказ про Гріховну безодню: Чоловік поганяв волів довгою пугою і мугикав собі під носом. Аж раптом у небі вибила 12-та година. Тварини з жаху рвонулися з борозни, соха вискочила з землі. На церкві спалахнуло радісне світло, задзвонили дзвони. Земля здригнулася, і чоловік почав западатися під землю. На тому місці, де він орав, утворилася глибока прірва, що й залишилася й понині. Потім сусідні села назвали її Гріховною безоднею. Те село провалилося під землю: земля з гуркотом розступилася й поглинула всі хати й людей.

Свій світогляд виказує Одрач у своїх творах безпосередньо або посередньо устами своїх героїв. Він часто любить природою, її красою і спокоєм. І в цьому теж виявляється його релігійність. Він каже: Радість може дати людині тільки краса природи, бо крізь цю красу промовляє її Творець ("Осея над річкою"). Погано діється з людиною, коли вона бідує в злиднях, бо тоді нарікає і скиглить. Але ще гірше буває, коли людина живе в надмірному добробуті, бо тоді стає самопевною і гордою. В повісті "В дорозі" устами Безіменного автор висказав свій погляд на нинішню політику й занепад моралі в політичному житті. Він каже: Всі досвіди історичних шахрайств знайшли свій вияв у нашій добі. Християнський захід підтримує морально й матеріально найзапекліших мучителів розп'ятого

Христа. А ми, українці, стоїмо цілком самотні, не маємо приятелів. Щоправда, ми маємо віру в перемогу й бажання битися, а до того ще й окрилену мету, але самою вірою і шляхетними намірами ще ніхто ніколи не переміг. Навіть, щоб досягнути перемогу в ім'я правди, свободи і справедливості, не можемо в наші часи обійтися без підступу, хитрощів, брехні, взагалі - без шахрайства.

Не зважаючи на все, світогляд автора життєрадісний. Згідно з ним, життя без мрії, без надії та духової радості, це ніяке життя. Щоправда, головний герой "Щебетуна", Василь Грудок, під впливом ударів, які його стрінули, стає деколи песимістом і думає, що правдивого щастя немає між людьми, зате лихо виступає між ними як нерозлучний співмандрівник людини. Він каже: "О яка мізерна душа людини! Хочеш і не можеш, прагнеш і ніколи не досягнеш. Прямуєш до мети й потрапиш на манівці. О людино, людино!..."

Національна свідомість поліщука завдяки наїзникам дуже слаба. Навіть білорусини, хоч самі не мають національної незалежності, намагаються винародовити поліщуків. А ось слова Юрія Липи з "Призначення України": "Свідомість поліщука на перший погляд мінімальна. Та як приглянутися ближче, приходиться втішно ствердити, що ця свідомість тверда, як скеля, лише глибоко захована".

Головна прикмета поліщука це любов до рідного Полісся і рідного краю. Про це і свідчить вірш Дм.Фальківського:

Що нам тропіки й пишні пампаси!
Ось загляньте ви в пуцу до нас!...
Я оддав би за неї відразу -

І Тибет, і Урал, і Кавказ.

Правдиво, гарно й щиро оспівав Полісся поліський соловейко Фальківський у своєму безсмертному творі "Полісся". А потім він писав, уже викупившись від облуди, хитань і гріха, сповідь-заповіт:

Поклонюся я низенько жита́м -
Ви простіть мене, блудного сина!
Пригадаю минуле з болем...
Розкажу, що в селянській душі
Не умруть ні волошки, ні поле!

Коли змосковщена попадає докоряє Дудикові, що він розмовляє мужицькою мовою, він гордо відповідає: Живете між своїми людьми, а відцуралися від свого рідного!... ("Заворожена криниця"). В "Дозвіллі над озером" автор прощає Гайдукові всі його помилки й хиби та уважає його велетнем, бо той Гайдак 15 років від подружжя з Клявдією охороняє своїх дітей від винародовлення та від московських впливів.

Думаю, що в Одрача треба підкреслити як позитивну рису той факт, що не видно в нього високопарного патріотизму й пропагандивного фальшу жертвенности, які інколи так прикро вражають нас у "документальних" творах.

В 1939 році Совети прилучили велику частину Полісся, а в тому й Пінщину, до советської Білоруси. Це тому, що Москва вибрала собі Полісся за русифікаційний бастион, з якого хоче безпосередньо впливати з одного боку на українську Волинь, а з другого - на білоруські

північно-західні землі. Але хто побував на Поліссі, мусить погодитися з фактом, що поліщук у глибині душі відчуває себе українцем, а його земля - це частина України.

Нерідко виступає в Одрача іронія, особливо тоді, коли він характеризує чужинців, що з ними стикаються українці. У німців підкреслює він набундюченість, а в англійців зарозумілість і педантизм, українців прокляту рису плазування перед чужинцем, у чехів і хорватів добродушність тощо. В оповіданні "Ботокуди" бичує слабе в українців зацікавлення книжкою, і при цьому змальовує недолю нашого письменника на скитальщині. В оповіданні "Матерніти департамент" (збірка "Покинута оселя") він каже до дружини з посмішкою: "Причини до оптимізму поважні. Коли наша політика безсильна, варениками й голубцями напевно завоюємо Захід!"

Не бракує в творах Одрача шибеничного гумору. От хочби в такій сцені: Плетник просить о.Евтихія, щоб наказав своєму слугі Пилипові дати йому (Плетникові) опудало відьми, яким він хоче "врозумити" свою жінку. Він каже: "Великий інтерес я маю до цієї відьми. Поставлю отак у відчинених дверях, бабу попхну до неї і скажу: Онде смерть твоя!" Але Пилип не хоче дати опудала, кажучи: "Я тепер маю до неї інтерес. Горобців онде буде мені лякати".

Добрий знавець поліського фольклору, Одрач гарно наслідує народні голосіння. Коли Василь покидав село та йшов у світ шукати кращої долі, мати залишилася, ридаючи: "Навіщо ж мені було тебе родити на світ Божий, Василечку дорогенький? Навіщо ж мені було давати тобі ці брови соболині,

ці очі карі на муки і страждання тобі й мені, на посміховище людям та поганим?"

Жорстока доля призначила Полісся бути осамітненою і забутою землею. Українська еміграція повинна більше зацікавитися тією нашою землею, про яку Іван Хміль писав на чужині:

Забудусь часом, лігши спати,
І вмить - село й зелений гай!
Дитинство, друзі, батько, мати,
Полин латаття і розмай...

Полісся рідне, рідні гаті, -
Пахучі бори та гаї!
І ті ось постаті крилаті,
Що ліс їх віттям умаїв...
(*"Українське Полісся"*)

Радіємо, що син Поліської Землі, Федір Одрач, заговорив до нас по-українськи й писав про Полісся, бо всі дотогочасні окремі публікації про ту чарівну нашу землю були писані різними авторами чужою мовою та часто із шкодою для нас. Поляки навіть створили на Поліссі нову "націю тутейших", інші ж добачували тільки вбогі села з їх екзотикою.

США, Ілінойс, ?

ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ ЯК ПУБЛІЦИСТ І ПИСЬМЕННИК

Незрівняний організатор і основник багатьох економічних установ, визначний господарський і просвітянський діяч, творець численних наших товариств, соймовий і парламентарний посол та здібний політик, велепень української адвокатури, організатор Стрийщини й один з найбільших синів українського народу, був доктор Є.Олесницький небуденним явищем на обрії нашого національного

життя. Він також відомий нашому громадянству як публіцист і письменник.

Безперечно мали великий вплив на його юність тодішні наші великі люди. Серед них треба особливо згадати І.Франка, Володимира Барвінковського й В.Лукича. Володимир Барвінський був його щирим другом, а з В.Лукичем лучили його близькі взаємини. Коли Лукич був нотарем у Болахові, Є.Олесницький часто їздив до нього. Маємо докази, що за порадою Юранка приготував Є.Олесницький до друку переклад твору Добролюбова "Авторитет у вихованні", тобто твору, яким Є.Олесницький розпочав свою письменницьку працю.

На університетські студії у Львові вписався Є.Олесницький безпосередньо після славного соціалістичного процесу Франка, Павлика й товарищів. Були це часи, коли нові ідеї, посіяні на нашій ниві Драгомановим, розворушили своєю новістю наше громадянство, особливо молодь. Що ці ідеї захопили теж молодого Олесницького, на це маємо доказ: у "Дрібній бібліотеці", яку видавав гурток молодих соціалістів, появилася у його перекладі і його коштом вищезгадана розвідка Добролюбова, перший літературний твір Олесницького. Вийшла вона в 1879 році у ч.10 "Дрібної бібліотеки" з такою титульною сторінкою: Олесницький Євгеній - Николай Андрієвич Добролюбов - Значінье авторитету в вихованью. Переклав з російського Євгеній Олесницький.

За цією першою книжкою пішла досить різнородна літературна діяльність Олесницького,

що тягнулася аж до переселення до Стрия, тобто від 1878 до 1891 року, а й пізніше не припинювалася. Як студент університету, працював у різних видавництвах. Коли в 1881 році обрано його головою "Дружного Лихваря", праця товариства відразу пожвавішала. Передовсім рішено видати антологію в десяти роковини існування товариства. Авторів, яких твори мали ввійти до антології, запропонував Є.Олесницький. Разом з ним на ширшу громадську арену виступили два пізніші письменники, Андрій Чайковський і Володимир Коцовський. Власним накладом Є.Олесницького вийшла у Львові 1884 року, як ч.2 "Русько - Української Бібліотеки" повість Володимира Барвинського (Василя Барвінка) "Сонні мари молодого питомця". В 1884 - 1885 роках видав теж інші книжечки того видавництва власним накладом. Усього вийшло 17 книжок. У цім видавництві наслідував Олесницький німецьке видавництво Рекляма. Як остання книжка того видавництва вийшла коштом Олесницького повість Свидницького під назвою "Люборацькі - Семейна хроніка Ан.Свидницького".

Довгий час видавав Олесницький "Українську Бібліотеку", яка давала народові дешеві й гарні книжки. В тім видавництві видав він у 1886 році всі твори С.Руданського, які сам зібрав. У збірці появилася 37 співомовок.

В 1888 році дав Є.Олесницький редакторську фірму відновленій "Правді", яку видавці Барвінський і Кониський обіцяли вести в поступовому дусі¹ і для якої програмову статтю написав М.Драгоманів. У "Правді" друкувалася "Любка" ("святочне оповідання"), що її Є.Олесницький переклав з російської мови. В 14

річнику "Правди" помістив свій "Перегляд літературно - науковий". В 12 річнику друкувалася його стаття "Анкета гімназіяльна. Уваги над програмою науки в гімназії".

З появою щоденника "Діло" бачимо Є.Олесницького як постійного співробітника того часопису. Був він теж одним із основників "Діла". Співробітничав у видавництві Бібліотеки "Діла", для якої переклав кілька повістей. Належав до управи "Видавничої Спілки Діла". Переклав німецьку повість Юлія Штунде під назвою "Родина Букгольців - образки з родинного життя німців". Ця повість друкувалася в літературнім додатку "Діла" ("Бібліотека найзнаменитних повістей", под редакцією Ивана Белея, томъ 16, Львовъ 1888). Нат.Кобринська написала гостру критику того твору й виступила проти автора повісті, закидаючи йому оборону тодішнього родинного життя. Як том 22 того видавництва вийшов переклад Є.Олесницького німецької повісти з швейцарського життя Вільгельма Гілери "Власними силами".

Є.Олесницький видав збірку поезій Уляни Кравченко "Пріма веріс" (Львів, 1885, 32 малюнки, сторінок 37). Зібравши тут 38 віршів молододі поетки, Олесницький запізнав українське громадянство з її творчістю.

Разом з Костем Левицьким і Антоном Горбачевським почав Є.Олесницький у 1885 році видавати "Часопись Правничу", місячник теорії й практики. В 1885 році почав видавати "Нове Зеркало", гумористичний журнал. Редагував його 4 роки й тоді той журнал тішився великою популярністю. Працював теж у "Батьківщині", заснованій Юл.Романчуком. Був співробітником

журналу "Украинская Жизнь", що його видавав Симон Петлюра перед першою світовою війною в Москві. Дня 20 липня 1912 року писав редактор С.Петлюра до Дм.Донцова: "Одночасно з вашою статтею про кінець сесії йде стаття Є.Олесницького про університетську справу".

Ще восени 1890 року, коли Є.Олесницький проживав у батьків у Говиліві, де підготовлявся до адвокатського іспиту, дістав він листа з Стрия, підписаного багатьма українцями міста й повіту. Його запрошували до Стрия, щоб там відкрив адвокатську канцелярію. Прийшов теж окремих лист від професора Івана Вахнянина, який дуже заочував Є.Олесницького приїхати до Стрия. В січні 1891 року дістав другого подібного листа від о.Олекси Бобикевича, діяча в Стрию, який його просто силоміць тягнув до Стрия.

Відкривши канцелярію в Стрию, Є.Олесницький не покидав публіцистичної й письменницької праці. При помочі доктора Володимира Охримовича почав тут видавати двотижневик "Стрийський Голос". У різних галицьких часописах поміщував багато статей.

Свою працю Олесницький обґрунтовував теоретично в статтях, що появлялися майже в усій галицько-українській пресі та давав у них теоретичні основи для розвитку економічної й політичної думки в Галицькій Україні. Дав передусім багато цінних економічних і правничих праць. Почав був займатися також нашою політичною історією. Зібрав був уже багато матеріялу, яле прийшла московська інвазія² 1914 року, і весь цінний матеріял пропав. У Відні в цей час записував важливі події кожного дня й продовжував збирати матеріял. Цієї праці не

покидав до останньої хвилини свого життя. Ще перед смертю читав рукопис двох публікацій, які мали вийти по-німецьки про нашу справу. Писав особливо багато на правничі теми й не було, мабуть, ні одного важливішого закону, про який не появилася б його розвідка в "Ділі" чи в "Часописі Правничій", чи окремим виданням. З політичних процесів були друковані численні оборони Є.Олесницького, а важніші з них такі: оборона посла Окуневського в коломийському процесі за зневагу намісника Баденія, оборони в справах виборів у Черневі, Курніні, Вікторові, Стрию, Комарні тощо.

В "Ділі" 1889 року в ч.257 написав Є.Олесницький разом з В.Коцовським літературну оцінку "Лимерівни" П.Мирного.

Окремо треба згадати статті Є.Олесницького, в яких він займався нашим театром. Тут належать передусім такі:

Драматичний конкурс Галицького Виділу Краєвого за рік 1852("Зоря", 1893, 2-3), ще кілька слів про драматичний конкурс Виділу Краєвого ("Зоря", 1896, 8), Іван Гринелецький ("Зоря", 1891, 19). Кілька слів фактичного спростовання (Літературно-Науковий Вісник, 1905, 4), Кропивницький у Галичині ("Діло", 1910, ч.95).

Коли Є.Олесницький став театральним референтом у віділі "Руської Бесіди", написав для нашого театру багато перекладів. Тепер уже ніхто й не подумає, що, наприклад, лібретто "Циганського барона" - це одна з молодечих віршованих праць доктора Є.Олесницького. Він переклав для театру такі твори як, наприклад, "Дівчина з чужини". Нашим театром цікавився Є.Олесницький до кінця свого життя.

Написав Є.Олесницький багато наукових і популярних творів і тому Наукове Товариство ім.Шевченка іменувало його своїм дійсним членом, вшановуючи цим його заслуги для української науки. Загальні збори НТШ вибрали його 1 квітня 1900 року членом історично-філологічної секції.

Коли візьмемо до уваги ще й те, що Є.Олесницький перекладав багато з чужої прози й писав вірші в молодому віці, матимемо образ різnorodних зацікавлень, якими визначався той небуденний адвокат. У збірнику В.Лукича "Рідний Зільник" 1891 року друкувалася поезія Є.Олесницького під назвою Товариству "Просвіта". Коли в 1887 році буковинські українці святкували 25-літній ювілей літературної праці С.Воробкевича, у тому святі взяли участь Ол.Барвінський і Є.Олесницький як делегати від галицьких українців. На святі виголосив Є.Олесницький свій вірш у честь ювілята. Він був друкований у "Ділі" 1887 року, в ч.57. Багато переклав Є.Олесницький з німецької й російської літератур. 1879 року друкувався в "Правді" його переклад з Надхина історичної повісті з останніх часів Запоріжжя "Каленик".

Є.Олесницький є теж автором цінних двотомових споминів "Сторінки з мого життя", видання "Діла", Львів, 1935. Залишив теж у рукописі цікавий "Щоденник", що змальовує в подробицях його працю в час першої світової війни.

В інших обставинах, в іншому суспільстві, людина з такими здібностями й різnorodними зацікавленнями могла б стати визначним публіцистом і письменником, чи ученим. Є.Олесницький, скінчивши практику у Львові, став адвокатом у Стрию. Розпрощався з багатьма речами,

що становили зміст його духовного життя в часи побуту у Львові в 1878 - 1891 роках. Мусів розпрощатися, коли не хотів "змарнуватися".

Помер у Відні 26 жовтня 1917 року. Похований біля одинокої дочки на кладовищі в Стрию.

"Українське слово", 1958 р., 7 грудня

МИХАЙЛО ОСТРОВЕРХА

В "Гомоні з далека" писав він про себе: "Як оглянусь - далеко ж я відійшов! І далі йду й покидаю милі літа. Ще трішки, ще рік - два - шість, а може й завтра, із очей зникне шлях, що ним я пройшов. І стане - далеко, давно. А це давно влазить усе глибше, усе болючіше в серце, в душу, як терня впляюється..."

І зник той земський, життєвий шлях для хворого на серце Михайла Островерхи вранці 17 квітня 1979 року в його помешканні в Брукліні на 83-му році життя заслуженого громадянина, Усуса й письменника. З ним відійшов у Вічність ще один із нечисленного вже гуртка тих, що піднімали Червону Калину й творили стрілецьку легенду. Належав від 1914 року до збройної формації УСС, яка видала визначних поетів, письменників, композиторів, мистців-малярів і творців української культури. Згадати б тільки Р.Купчинського, В.Софронова-Левицького, Л.Лепкого, І.Іванця, Ю.Буцманюка, Ос.Сорохтея, Л.Перфецького, М.Гайворонського, С.Ріпецького. Кожний із них залишив по собі місце, якого вже

ніхто не заповнить. Михайло Островерха, колишній активний учасник нашої Визвольної Війни в рядах славних Усусусів, із зброєю в руках воював за волю України, а опісля, як письменник, журналіст і мистецький критик збагачував нашу культуру.

На узгір'ї, вище старовинного бучацького замку, зруйнованого 1672-го року турецьким султаном та козацьким військом Петра Дорошенка, стояла хатина бідної міщанки-вдови. В ній прийшов на світ 1897 року Михайло Островерха. Вчився і виховувався у конвікті¹ О.Василіян у Бучані. До кінця життя вдячно згадував своїх катехитів² і учителів Регушевського, Евстахія Барановського, Андріяна Добрянського, Ясінського, Вайгеля, Мазура, Винара, Фещенка, Йос.Скрутеня, Януарія Коциловського й Градюка. В патріотичному дусі вихований хлопець рвався до Українських Січових Стрільців, коли вибухла І-ша світова війна . Але добра мати "загородила йому кописткою шлях у похід і він із гіркотою в серці ждав на щасливий 1915-й рік, коли міг опинитися серед найкращого товариства: УСС". Як стрілець, перейшов усю українську визвольну війну і, після її прогри, польський табір полонених, а опісля вибрав незавидний шлях українського професійного журналіста й письменника.

Восени 1916 року над річкою Ценівкою, коли, після довгої оборони, сотня Сушка була оточена москалями, Островерха попав у російський полон. В перших місяцях 1917 року, як полонений, працював в "Етапі Юго-Западного Фронта", де вів "журнал існуючих і вхадящих бумаж". Від дитинства любив Островерха пристрасно театр і мав гарний ліричний тенор, тому випадково, щасливим збігом

обставин, опинився у військовому театрі. Коли Етап пересунувся на Схід до Бару, приїхав з фронту якийсь полк і давав у залі історичну драму Старицької-Черняхівської "Мазепа", а далі "Наталку-Полтавку" безкоштовно на всі вистави. В жовтні 1917 року його Етап був уже в Корці на Волині й тут мав Островерха щастя виступити на сцені. Театр давав спершу російські і українські п'єси, а згодом тільки українські. Вів його режисер Яблоков, артист театру Соловцова в Москві. Хтось із етапних вояків-службовців сказав Яблокову, що Островерха має "хороший голосок" і той запросив його до хору, а незабаром сказав до нього: "Ей, ти, австріяк! Ти будеш Петро в "Наталці-Полтавці"! Не безпокойся, будеш ти великопний Петро!" Островерха, спершу збентежений, виступив по кількох пробах у грудні 1917 року на сцені.

При кінці квітня 1918 року за спонукою сотника Романа Сушка, що був тоді в Києві в Січових Стрільцях, Островерха покинув Яблокова й подався в Галичину до давніх друзів, Усусусів. А далі прийшов тиф у Тульчині, а коли хворий Михайло переміг гарячку, мусів під командою полковника Є.Мишківського пробиватися під Чорним Островом із большевицького оточення. Брав участь у поході на Київ у серпні 1919 року. Ціле життя жив спогадами про події визвольної війни й часто писав про них. Ось уривок із "Гомону з далека": "Болить мене туга за тобою, Рідна Земле!... Як згадаю бо ті глибинно-сині небеса над тобою, що в них ходить таке щире, добре, наше сонце! Як згадаю, як то в тих небесах пливуть білі хмаринки й несуть із собою гомін пісні жайворонка! Як згадаю ті волошки, що в шумах вітру розмовляють із

житами, то так мені стає банно, що туга, як буревій, гонить серцем, мов перекотиполем, по степах, полях, дорогах і стежках нашої України. В таку хвилину лине моя думка, обнявшись із тим серцем, у роки наших кривавих походів за волю. Зупиняється на полях, на обніжках, на суголовках, у балках, на схилах гір: я схиляюся над могилами тих, що своє життя для батьківщини склали...". А в спогаді "Пантерей", поміщеному в "Америці", згадував з тугою сотника Носковського, що завзято наступав на москалів під Раковецьким лісом, і сотника Андрія Мельника, що "затиснувши шапку на зад голови, ішов як у дим на чолі сотні", і красуня сотника Яримовича, що "не гірше списався в боях", і сотника Романа Сушка, що "таки найгостріше йшов", а з ним четаря Петра Франка, що "йшов дещо неуважно, бо за кожним розривом шрапнелі шукав за алюмінієвою шапочкою", і завжди стриману хорунжу Софію Галечко...

Добру заправу дістав Островець до письменницької і мистецької діяльності в Пресовій Кватирі УСС. Коли панувала тиша на фронті й не було боїв з москалями, наприклад, в Соснові, у Пресовій Кватирі кипіло літературне й мистецьке життя. В сільській хаті лунали нові пісні, творилася нова поезія, поставали нові малярські картини й карикатури. Працювали там майстри слова, кольорів і ліній, які черпали надхнення з фронтних подій і творили стрілецьку історію. Серед них треба згадати Р.Купчинського, Льоню Лепкого, Моля Голубця, Гриця Труха, пізнішого Василяника, Івана Іванця, Юл.Буцманюка, Ос.Куриласа, Ос.Сорохтея, Юл.Крайківського та ін. У Пресовій Кватирі збігалися всі новини з фронту, із Штабу, а

найважливіше - з Відня, з Бойової Управи. Після війни написав Островерха нарис із життя УСС "Коли цвіла калина", де показав цікаву галерію стрілецьких типів.

Звільнений із польського табору інтернованих, вернувся Михайло до Бучача. Довгий час ходив у сірій солдатській шинелі, в чоботях, з петлюрівкою на голові. Хоч був старший, товаришував із нами, гімназистами, і був свого роду нашим виховником. Показав нам культ кривавої стрілецької слави, розбуджував у наших серцях тугу за гарними днями визвольної боротьби. Багато писав, виступав в аматорських виставах і концертах, малював, а інколи мандрував по околичних селах, відвідуючи священі доми. Всюди його вітали, особливо в домах, де були дівчата, бо вмів цікаво розказувати й чарував їх своїм гарним й ніжним голосом. Згодом дістав від єп.Хомишина стипендію на студії співу й поїхав до Риму. Там вивчав італійську мову й полюбив Італію, до якої опісля досить часто їздив. Повернувшись, дав навіть у залі Музикального Інституту у Львові власний концерт. Зрозумівши, що співацької кар'єри не зробить, закінчив студії співу й посвятився журналістичній і письменницькій праці. Приїхавши до ЗСА, довгий час дякував у церкві на Бронксі, бо мав гарний голос, був дуже релігійний та знав усі церковні напиви й пісні. Написав і видав кільканадцять вартісних книжок. Чимало перекладав із італійської мови, писав ескізи й нариси, оповідання і етюди. Відзначався оригінальним обривчастим стилем. В наших часописах поміщував часто рецензії з мистецьких виставок.

Із смертю Михайла Островерхи збідніла українська культура, що їїтворила славна стрілецька гвардія. Після недавньої смерти Р.Купчинського, П.Постолюка й М.Островерхи осиротіло видавництво Червоної Калини, а з ним і вся українська громада.

Хай же Бог прийме заслуженого Покійника у свої хорони й дасть йому вічний відпочинок, а земля Вашингтона хай буде йому легкою!

Чикаго, 1979 р.

ПОЕТ - ДЕРЖАВНИК

Цього року припадає 25-ліття смерти великого українського поета, історіософа й мислителя, Василя Пачовського. Народився 12 січня 1878 року в Жуличах біля Золочева, помер 5 квітня 1942 року у Львові. Сьогодні він призабутий, хоч 40 років невтомно працював для літератури і створив около 30 творів, а всі його писання нараховують півсотні назв. Більша частина його творів спочиває в рукописах і жде видавця. Належав до "Молодої Музи", гуртка українсько - галицьких поетів, які наслідували західноєвропейський модерністичний напрям у літературі, її органом було видавництво "Світ", що працювало жваво в 1906-1909 роках. Тут поміщували свої твори такі представники "Молодої Музи", як Бірчак, Карманський, Лепкий, Луцький, Твердохліб, Чарнецький, Яцків, а також Пачовський, може, з усіх найбуїніший у поетичному леті.

Безсумнівна заслуга всіх тих письменників у тому, що вони ввели в наше письменництво красу українського поетичного слова. Бажаючи служити виключно ідеалові краси, письменники й митці "Молодої Музи" внесли нові засоби творчості в літературу й мистецтво. Всіх їх в'яже сильне намагання звільнити нашу поезію від злости дня й потреб громадського життя та віддати її повністю на послуги чистому мистецтву. З них усіх виявив особливо сильний і оригінальний талант Василь Пачовський в особистій ліриці і в драматичній творчості.

Прийшов на світ у сім'ї сільського священика, великого патріота і народовця, о.Миколи. Мати Марія походила з роду Боярських, в якому теж було багато священиків. В 1886 році почав Василь ходити до школи, а в 1889 році віддали його до польської гімназії у Золочеві. В 1891 році батько помер і син мусив часто голодувати. Батько рятував розп'ячених селян від боргів у крамарів-жидів. Вороги і злобні люди закинули йому в суді розтрату церковних облігацій. Не довіряв адвокатам, тому вивчив австрійське законодавство, щоб могли оборонити себе перед судом. Процес виграв, але збожеволів від напруження над наукою права. Він днями й ночами стукав у вікно й цитував безупину параграфи австрійського закону, аж дістав горляні сухоти. На саме різдво його ховали, коли Василь був у 2 гімназійній клясі. З великими труднощами склав хлопець іспит зрілості, як екстерніст у Львові, бо зі Золочівської гімназії його прогнали. Вписався до Львівського університету, як зараз незабаром прийшла славна "сецесія"³ наших студентів і

Пачовський виїхав до Відня, де закінчив університет і став гімназійним учителем, змінюючи часто посади й місця перебування.

Під час першої світової війни, на заклик "Союзу Визволення України", працював у Перемишлі і Львові. З приходом українців із царської армії, вів там національно - освідомлюючу, освітню й видавничу працю. Після війни вчителював у Берегові на Закарпатті, а потім вернувся до Галичини і працював у Перемишлі і Львові. З приходом большевиків став учителем української мови в середній школі N 32 (колишній польській гімназії ім.Стшалковської), де вчив ще до війни. Брав участь у засіданнях Організаційного комітету письменників Львова у Клубі письменників, де познайомився з Панчем, Десняком, Тичиною та іншими підсоветськими письменниками. Їздив у Київ на "Свято Злуки", побував теж у Харкові. В 1940 році покликано його викладати українську мову у Львівському університеті. Літом перебував на лікуванні в Трускавці, де зустрівся з А.Любченком. В листопаді 1941 року за допомогою Українського Крайового Комітету мав виїхати до Криниці для підняття здоров'я, але емфізема й ослаблене від недоживлювання серце не дозволили на подорож. Під кінець березня 1942 року перестудився від продуву з вікна при вітренні кімнати на сам Великдень закінчив життя. Як учасник і співучасник боротьби М.Міхновського, був В.Пачовський передусім поетом-державником. Його драма "Сон української ночі" виховала національно свідому інтелігенцію в Галичині на початку 20 століття. Ціле життя й велику частину своїх творів посвятив він для створення ідеології української державности.

Він один із тих, що випередили свою епоху на довгі десятки років. Своїм поетичним словом умів він виразити почування і мрії нашої патріотичної молоді, тому то вона колись так захоплювалася його творами. Що те захоплення мало свої підстави, показують хоч би оці два уривки із "Сну української ночі": "Спів підземних ковалів" і "Спів товпи". Ось перший із них:

Надходить час, великий час,
Гей, молоти візьмим ураз
До рук кувати меч -
Хай іскри б'ють, хай прискають,
Хай лиски шлють, хай блискають.

То царський кнут,
Кривавий кнут
Куєм на меч огнистий тут -
На Україні меч!

Надходить час, великий час,
Україна візьме від нас
До рук той ясний меч -
Покаже всім скайданеним,
Замученим, пораненим,

Хто люду кат -
А з тим сей люд
Вже зробить лад,
Кого покаже меч!

А оце "Спів товпи":

Хто живий уставай, меч у руки хапай,

На Україну трубить Богдан!
До борби, до борби кличе голос труби -
Люд стає від Кавказу по Сян!

Наш народ великан на ляха, москаля
В бій піде й поборе в борбі!
Від Кавказу по Сян українська земля,
Землю ту відберемо собі!

Від Кавказу по Сян лиш один буде лан,
Його власником - нарід цілий.
Спільна праця і край, блисне воля і рай -
України вінець золотий!

Завданням В.Пачовського було виховати новий тип українця - державника, рисами якого були б передусім національна гордість і самопошана. У своїй праці, що вийшла друком у Нью-Йорку 1917 року, він писав: "Чому нам не бути гордими за себе, за своїх героїв, за свою минувшину, коли вона така велична і сяє всіми світлотінями різних характерів і стремлінь?! Чому нам оглядатися довкола себе, що за нас скаже той або сей, і стосуватися до його ласки? Вдивімся в себе, побачмо себе, спізнаймо своє "я", високе з природи, перебудуймо себе, перекуймо себе, перекуймо сльозаву тугу на крицеву енергію - а тоді до нас стосуватися будуть і прийдуть до нас учитись, бо в нашій душі є велике творче джерело духа, за яке ми повинні й можемо бути горді!"

У своєму історіософічному творі "Світова місія України", що появився у видавництві "Краса і Сила" в Перемишлі 1933 року, каже поет пророчим тоном: "Амінь, амінь говорю вам, що воскресення прийде.

Білим світом високих зір сходить на нашу націю дух Володимира Великого й каже моїми устами сумним в Україні: солодко й почесно є для Рідного Краю вмерти, але солодше й почесніше й для Рідного Краю жити в часі його воскресення й серед бурі й натиску життя його переперти! Тому позмивайте сонні очі ранньою весною, підкріпайте ов'ялі руки, додавайте сили хитливим колінам, черпайте силу з праджерела нашої безсмертної культури і сійте її свідомість, аби виплекати національну гордість і самопошану, одним словом - зробіть націю, яка стане підметом, стане угольним камнем Божого храму. А тоді буде даний вам вінець замість попелу, замість плачу елей радощів, замість сумовитого серця - одежа слова. І назвуть вас світочами нового життя, сильними в справедливості, а нашу Україну найкращою піснею в молитві світу до Бога!"

З ідеєю відродження української держави пов'язані майже всі драми Пачовського, історичні вірші та велика кількість популярних книжечок і статей. В 1918 році вийшла друком у Вецлярі його "Дитяча гра", "Малий Святослав Хоробрий", метою якої було розбудити лицарського духа серед нашої молоді. Ввесь наклад твору післав автор в Україну. На Закарпатті постала драма "Світло Срібної Землі", сценарій для фільму "Чарівний перстень Карпат", що появився під назвою "Князь Коріятович". Лібретто опери на 3 дії "Замок залятої царівни" має теж закарпатський мотив, а саме переказ про княжну Настю Ярославну, що береже скарбів під замком у Хусті, і переказ про опришка Петю. Високу ідейну вартість має вищезгадана драма "Світло Срібної Землі", бо звернена вона проти наступу

мадярів і побудована на тлі боротьби князя Петра Петровича за злуку Закарпаття з Галицько-Волинською Державою. На "Слові о полку Ігоревім" побудував письменник драму "Після Дажбогових внуків". Гайворонський скомпонував музику до співу Ясині в 3-й і 4-й діях та до хору княжого війська. "Князь Михайлик" має за тему легендарного Михайлика і другу постать Марка Проклятого, як символу руйницького духа України. Драма "Байда, князь Запорожжя" має символічне забарвлення в кінцевій сцені смерті Байди й появи Золотих Воріт. Поруч Байди виступає султанка Роксоляна, її дочка Міріма, закохана в Байду, Сулейман і його син Мустафа. Драма "Орден Богатирів" із прологом "Розсуд Богів" основана на билині про витязів князя Сонечка. В цьому останньому творі Пачовського є виразний натяк на те, що ці герої символізують оборонні сили України проти московсько - німецької навали. В 1936 році написав Пачовський історичну веселу гру "Орел і сокіл" про лицарські змагання між Мстиславом Хоробрим і Ярославом Мудрим. З інших історіософічних праць письменника слід згадати історичну новелю про Богуна під назвою "Лицар слави" і новелю про Виговського "Гетьманська жертва".

В Богоревиці нав Закарпатті добуто із землі срібний дзвін з часів Ярослава Мудрого. Мадяри завезли його до Будапешту чи Братислави й розбили. На цій основі склав поет поему "Сріберний дзвін", яка стала найпопулярнішим твором на Карпатській Україні й неначе дзвоном воскресіння. Її декламували безліч разів у школах з нагоди різних свят. Її знала майже кожна дитина напам'ять. Подібно з життя Закарпаття взяв автор теми до цілої низки

інших творів, побудованих на історичних легендах, як: "Скарб Срібної Землі", "Сукмарський дзвін", "Тріє царі", "Казка про князя Коріятовича і змія Веремія", бойовий епос "Князь Ляборець" та інші. Взагалі в перших літах перебування на Закарпатті Пачовський писав твори для розбудження національної свідомости серед закарпатців.

"Українська думка", 1961, 14 вересня

**ТАЛАНОВИТИЙ ПИСЬМЕННИК-
ГУМОРИСТ**
**(У перші роковини смерти незабутнього
Миколи Понеділка)**

Є в нас на еміграції чимало гумористів, як А.Гак (Мартин Задека), Ан.Галан (Іван Евентуальний), Едвард Козак (Еко), Язичинська, Ікер (Іван Керницький), Гр.Мохнатий (От.Вусатий), Панько Незабудько, Зоя Когут, Ганна Черінь, але з усіх чи не найпопулярніший був Микола Понеділок. Прозаїк, драматург і гуморист М.Понеділок став улюбленцем української громади у ЗСА й Канаді. Не перебільшуючи, можемо сказати, що це був найбільш відомий наш письменник нової доби. Сміх, що є великою силою і могутньою зброєю, вмів Понеділок належно використати, щоб ударити по наших національних ворогах і висміяти наші національні хиби. Своім блискучим акторським виконанням умів він створити живі образи негативних героїв у своїх гуморесках і ліричних новелях.

Якраз минає рік, як знаменитий письменник-гуморист відійшов від нас у вічність. Дня 31 січня 1977 року його поховано на кладовищі в Бавнд Бруку. Завданням цієї статті є вшанувати незабутнього Миколу Понеділка в перші роковини його смерті.

Коли запитали В.Блавацького¹, хто цей "Невідомий Понеділок", що нагло з'явився в його театрі, Блавацький відповів: "Молодий хлопчисько. Має "нерв" і коли далі йтиме тією дорогою, то "наб'є собі руку" при перекладі добрих драматургів і буде колись сам непоганим драматичним автором", Передбачення Блавацького здійснилося: Понеділок не тільки був актором, перекладачем чужих драм і автором деяких оригінальних п'єс, але також вславився знаменитими гуморесками та нарисами й оповіданнями, навіяними глибоким ліризмом. Крім двох збірок гуморесок під назвами "Вітаміни" і "Соборний борщ", здобув собі велику славу збірками оповідань "Говорить лише поле...", "Смішні сльозинки", "Зорепад" і "Рятуйте мою душу".

Каже м.Брадович про творчість Понеділка, що вона наскрізь оригінальна; він не має ні попередників, ні школи. Його гумор справжній, український, міцний і гострий, але не злобний. Змістом багатьох його оповідань є протиріччя між оточенням і тугою за батьківщиною, що викликає "смішні сльози". Спосіб розповіді Понеділка безжурний, теплий, погідний. Він уміє розказувати весело й про сумні речі. Як Письменник, він наскрізь оригінальний. Пройшов самітньо півсвіту, даючи своїм розсіяним по світі землякам цілющу

творчість свого таланту. Постійною погідністю свого духа здобував собі всюди приятелів.

Велику мистецьку вартість має його "Зорепад". Це твір глибоко патріотичний. Понеділок якраз тим відрізняється від деяких наших модерних письменників, які думають, що славу легше здобути, вийшовши поза вузькі "провінційні" межі на широкий міжнародний шлях.

Може, не всі знають, що в останніх часах "Фільмова Продукція" Яр.Кулинича виготовила 2 платівки під назвою "Микола Понеділок". Цим названа фірма збагатила наше дуже вбоге видання того роду. Національне значення М.Понеділка в українському письменстві на еміграції полягає частково в тому, що він належить до письменників, які найпізніше прийшли з України.

Смішна є Понеділкова Гумореска "Симпатии одной ідеї", де фальшиву 50-долярову копію міняють у советській книгарні за 47 долярів добрих. В оповіданні "Телефон" розказує гуморист про хвалька Гуду, який телефонував до різних достойників телефоном, що його господарі вилучили. Сатиричний твір "Армія" має тлом советські солдатські казарми з їх бездушною муштрою. Тут показано советського солдата-інтелігента, що ніяк не може примиритися з приниженням людської гідности.

М.Понеділок був знаменитий знавець дитячої психіки. Цю його рису завдячуємо фактові, що він сам виніс жахливі спомини з власного дитинства. Перед нами в його творах пересуваються довгі трагічні ряди дітей, визискуваних, виголоджуваних і переслідуваних большевиками. В пам'яті Понеділка залишилися на все життя страшні картини, що їх він

бачив і переживив у роки колективізації і штучного голоду. І саме вони становлять тло його оповідань і новель у збірці "Говорить лише поле...". Кількома рисами накреслює письменник загадкову постать українця, старшини советського "штрафного батальйону між бандою московських злочинців". Згадана вище збірка - це мова української душі й серця. Стара Гапка ("Самогубство") очайдушно веде жінок проти колгоспу. В "Чорній хустині" батько пасивно терпить голод і висилає зимової ночі донечку Галю красти змерзлу картоплю, де вона й гине. Гнана несамовитим жахом, вона тікає з клунком змерзлої картоплі і вмирає на могилі своєї померлої з голоду матері. Полонений не хотів утікати на волю з табору від "німаків-песиголовців", поки його жінки не спонукали до того ("Стежка"). Батько зарізав дочку, замість тих, що її знеславили ("Многая літа"). Бабуня плаче над москалем - грабіжником її дому, якого застрілив українець за давні злочини, а вояк - українець не знаходить для зброї кращого вжитку, як кинути її в бур'яни ("Без назви"). Герой оповідання "Дорослий" забажав дуже почути дзвони на Великдень, але большевики їх забрали, а залишили тільки один дзвін, але ним міг дзвонити тільки сторож на випадок пожежі. Володька запалює в полі копичку сіна й цим змушує сторожа на Великдень ударити в дзвін.

Гарною рисою понеділкового таланту є його глибокий ліризм. У гуморесках Понеділка звучить часто "сміх крізь невидимі світові сльози". До найкращих гуморесок письменника належать його блискучі відповіді на забріхану большевицьку пропаганду. Наприклад, гостро висміяв він советський фільм "Донецькі шахтарі". Багатим

джерелом для гумору Понеділка була советська преса. В гуморесці "Сон рябої кобили" критично розглядає Понеділок збірку віршів "За синім морем" Андрія Малишка, який запевнює, що немає на світі цікавішої книги, як Історія РКП(б). Аналізуючи вірш "У ліфті", де Малишко, побачивши на праці стару мурирку, з патосом гукнув:

Поцілувати натруджену руку
Білу, чи чорну - нема біди,
За материнську глибоку муку,
За материнські великі труди.

Понеділок каже: "Дивно, що поет поїхав аж до ЗСА, щоб тут вклонитися тяжко працюючій жінці. Чому спочатку не вклонитися, поете, самим матерям на рідній землі, які придбали собі нові, досі незнані їм професії?!"

В багатьох своїх гуморесках Понеділок зображує побут емігрантів та їх хиби. Пампуша відкидає закінчення свого прізвища і називається "Пам", а його діти не хочуть говорити по-українськи. Степан Галушка цурається свого прізвища й міняє його на Стіф Гап. В циклі коротких реалістичних гуморесок Понеділка є велике, бо аж на 60 сторінок "лицедійство" під назвою "Вертеп". Тут висміяв гуморист егоїзм й жадобу наших емігрантів збагачуватися. В гуморесці "Кара Божа" дотепно зображує труднощі з паркуванням авт у великих містах. У гуморесці "Квітуче колгоспне життя" реагує Понеділок на повідомлення советської преси про брак відповідного посуду для молока, внаслідок чого молоко перевозять у бочках і діжках.

"Рятуйте мою душу" - це драматичні картини і книжка нарисів із переживань наших втікачів у таборах Німеччини. Головним героєм є тут Іван Криворучко, одчайдушний і безтурботний виселенець, поет і невдаха, якому не щастить. Книжка написана гарною спокійною прозою, а видала її "Свобода" в Нью-Джерсі - Нью-Йорк 1973 року. Зредагував її і дав передмову Юрій Клиновський (Стефаник), а обкладинку та ілюстрації виготовив Едвард Козак. На передостанній сторінці цієї великої повісті написав М.Понеділок, їдучи вже до Америки, таку просьбу: "Простіть, що я бешкетував і в таборі всіх осміював. Вони, мої кривні з табору, зовсім не такі вже й злі, не смішні й затяті. В них може половина серця і смішлива, а інша половина все таки золота. Навчала все добре, людське творити. Школи, церкви, театри, хори... Та я так провинився, що все хороше мені в тих людей й перелічити годі... Вони, ті таборові люди, не лише крали, а й будували, не тільки сварилися, а й вчилися. Вони не лише дні марнували, а і свої душі в чеснотах для вічності приготувляли... Простіть мені!"

Чикаго, 1978 р.

ІДЕОЛОГ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА

Улас Самчук розпочав свою письменницьку працю в 1925 році у варшавському журналі під редакцією Вол.Островського. Там помістив свої оповідання "На старих стежках". Але вже раніш писав

вірші й оповідання, які поміщував під псевдом Данильченко в гімназійному журналіку "Юнацтво" в Крем'янці.

Не забуваймо, що Самчук також визначний журналіст і публіцист. Почав свою журналістичну працю при кінці 1938 року, працюючи кореспондентом "Українського слова", куди висилав звідомлення про події та визвольну боротьбу Карпатської України, а водночас був звітодавцем командування Карпатської Січі. В Рівному в час німецької окупації редагував газету "Волинь", видавцем якої був Степан Скрипник і яка вже в перших тижнях мала 40 тисяч передплатників із Східної України, Широку журналістичну працю вів Самчук на еміграції в Німеччині, де 4 роки вів МУР, об'єднання українських письменників. У Канаді став одним із ініціаторів і співтворців українського тижневика "Наш Вік", де часто поміщував свої статті на актуальні теми з нашого життя,

Повісті Самчука показують сильних людей, що вміють пробиватися крізь життя своєю працею. Советський критик Юрій Мельничук у "Жовтні" ч.6 з 1957 року назвав Самчука "письменником куркульства". Може і є в тому трохи правди, бо герої Самчука цінують матеріальні добра, майно, приватну ініціативу. Самчук навіть протиставить комуністичному гаслу "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!" свій власний клич: "Кулаки всього світу, єднайтеся!" ("Кулак", ст.87), бо твердить, що не маса, але одиниця є рушієм поступу людства.

В усіх творах Самчука живо й безпосередньо відтворена українська дійсність. Уся його творчість - це мистецький образ життя українського народу в різні періоди останнього півсторіччя. Всі повісті

Самчука - це історія людей, що в найбільш несприятливих умовах борються за лад і поступ. Самчук не виявив захоплення модерністичними напрямками. Навпаки, в нього вже в перших його оповіданнях бачимо реалізм і втечу від романтизму.

Темою перших оповідань Самчука була нещасна любов ("Розбита богиня"), самотність і любовна трагедія людини в гаморі міста ("На двірці") або туга ("Собака у вікні", "Сильвестер"). В оповіданні "Останній могікан" показав автор історію смерті останнього поміщика, невдахи й зайвої людини. Він умирає спаралізований, розлютившись за неслухняність на свого лакея. В оповіданні "Моя осінь" показана марна закоханість.

Найкращий твір Самчука, повість "Волинь" це апотеоза¹ праці селянина. Вже в 30-их роках зараховано її до класичних творів нашої літератури, і навіть поляк Сільв.Прушинський писав про неї: "Життя, що пульсує на сторінках повісті, захоплює нас". Коли в 1 томі "Волині" село ще дремає, то в 2 томі воно вже пробуджене під впливом світової війни й революції, а в 3 томі село вже діє, дає своїх власних провідників, які підвищують його культуру й економічне життя. Щоб піднести розвиток України, треба вийти за її межі. Володько пробує пробитися на схід, але розчаровується і йде на захід здобувати широкий світ. Зате Матвій, його батько, лишається при землі. Володько, як і його батько, не боїться життя і чужини. Він знає, що пропадають тільки слабкі, а перемагають мужні й рішучі.

В повісті "Кулак" (1932) автор відходить від стилю хроніки, хоч та повість має багато спільного з "Волинню". Адже обидві повісті писав Самчук

одночасно. В обидвох насвітлює автор радянофільство в Західній Україні в 30-их роках серед молоді, в обидвох малює сильних людей, людей поступу й праці, яким протиставить пасивних і слабих. Поруч Лева Бойчука, промисловця, виступає в повісті "кулак" маляр Павловський, що живе в Парижі і здобуває там нагороди за свої картини. Створюючи ті постаті, Самчук неначе ставить знак рівності між матеріальними й духовними здобутками. "Кулак" вийшов у Чернівцях у 1937 році.

Дія 1 тому трилогії "Ост" відбувається на хуторі Григора Мороза біля Канева, над Дніпром, 2 тому - в різних місцевостях, а 3 - тому в післявоєнній Німеччині. Починається в 1917 році, а кінчається подіями 2 світової війни. Два брати Морози є виразниками авторових ідей: Іван виступає за імперію та федерацію всіх слов'янських республік, зате Андрій обороняє ідею самостійної України й каже до брата: "Це наше хуторянство і привело до загибелі наш славний рід. Доки ми тримали шаблю в руці, доти нас поважали...". В 2 томі тієї трилогії показав Самчук, що люди, які робили революцію, не здатні створити найпростіших життєвих умовин для населення краю. В тому томі автор розглядає творчу роль української людини в умовах ССРСР та насвітлює українсько-російський конфлікт в історичному аспекті. Тут розказує Самчук про чорні роки тотального наступу Москви на Україну, значить, тема та ж, що в "Раю" Барки і в "Ротонді душоубців" Осьмачки. Але тоді, коли герої Барки й Осьмачки - це жертви розбитого бурєю корабля, Самчукові герої виявляють сильний інстинкт самозбереження, відвагу, сприт і охоту жити. Отже, показав тут Самчук українську людину з її

біологічною силою жити, виживати й організувати своє життя.

Друга найкраща повість Самчука "Юність Василя Шеремети" (1947) має риси автобіографічного матеріалу. Автор малює дорогу Волинь і дає чудові картини Крем'янця та його околиць. Показує, як формувалася молодість сучасного авторові покоління в умовах польської займанщини. В 1959 році появилася повість "Чого не гоїть вогонь", де показав боротьбу УПА в час останньої війни проти німців і большевиків. У повісті "Гори говорять" показав автор відродження Закарпаття, в якому особисто брав активну участь.

"П'ять по дванадцятій" - це цінні спогади Самчука з війни, коли відбивали останні години для Третього Райху, а мільйони втікачів стояли на роздоріжжі між Сходом і Заходом, дожидаючи справедливого вирішення своєї долі. Це записки, які пригадують нам ту тривогу, яка мучила українців не лише про своє власне спасіння, але й тривога перед винищенням усього, що називалося українським, за яким полювала Москва, користаючи з довір'я своїх західних союзників.

В "Марії", що появилася в 1934 року, поруч головної героїні, виступають два її чоловіки: Гнат і Корній, що є представниками двох верств села: бідняків і багатих. Це теж образ волинського села, але по другій стороні залізної занавіси. Важкий був життєвий шлях Марії: молодість у наймах, любов і розлука з Корнієм, що пішов до війська, осоружне подружжя з Гнатом, смерть дітей, розлучення, життя з Корнієм, голод, зрада сина й голодова смерть сім'ї. Корній по 7 роках у російській армії, вернувся здеморалізований, але під впливом Маріїної любови

і праці знову став доброю людиною і зрісся з рідним ґрунтом. Став добрим хазяїном, побудував нову хзату.

Останнім романом Самчука є "На твердій землі", твір про людей, які врятувалися в час лихоліття народу й поселилися в Канаді. Автор дає трагічний образ малярки Лени, дочки репресованого харківського інженера, якого знищили большевики тільки тому, що мав неросійське прізвище. Лену з матір'ю викинули на вулицю, і вони були приречені на смерть. Але чудом дібралися до Одеси, де випадково мати влаштувалася на працю кондуктора трамваю. В час війни Лена вирвалася з советського пекла на волю та спинилася в Канаді. Цю повість присвятив Самчук сотим роковинам Канади та 75-літтю поселенню українців у тій країні, висловлюючи пошану до її творчого й організаційного генія. Дія відбувається в 50-х і 60-х роках у Канаді. Головний герой є неодружений харків'янин Павло Данилів, який, відбувши однорічний контракт у Ванкувері, влаштовується на працю в Торонто, де попадає в центр українського життя і швидко акліматизується. Він бажає працювати, жити вигідно й мати власний дім та родину. Це все він осягає і в цьому відношенні нагадує промисловця Лева Бойчука в романі "Кулак" та Івана Мороза в трилогії "Ост". Ці всі три постаті є втіленням ідей і мрій Самчука, який бажає бачити своїх земляків багатими, на провідних становищах. Він вірить у здібності українців, в їх особисту ініціативу, в їх творчу працю і вроджену життєздатність.

США, Іллінойс, ?

НА МАРГІНЕСІ ЗІБРАНИХ ТВОРІВ (1938 - 1978) ЯРА СЛАВУТИЧА

Тематика творів Яра Славутича дуже різноманітна. Та й сам Яр Славутич багатогранна людина. Його літературна творчість охоплює поезію, рецензії різних видань, редагування і видання збірників, альманахів і підручників до науки, він пише чимало на теми літературознавства й мовознавства, їздить багато по різних країнах світу, відбуває наукові конференції, дає доповіді й познайомлює чужинців з нашою українською правдою.

Треба з приємністю пригадати, що Яр Славутич з успіхом виконує величне післанництво, яке він собі в житті визначив і до якого зобов'язався ще малим хлопцем, складаючи присягу своєму дідові, що серед буревіїв збереже своє життя та понесе в чужий світ нашу Правду. Завдяки своїм здібностям й феноменальній працьовитості він є сьогодні не тільки одним із найталановитіших поетів свого покоління, але й одним із найпопулярніших. Його твори вже сьогодні діждалися перекладу на чужі мови. Щедро обдарований поет, а до того ж літературознавець і мовознавець, Яр Славутич уже здобув собі тривке місце в новій українській літературі. З природи він лірик, інколи навіть сентиментальний, із нахилом змальовувати події нашої історії.

Цінні в поезії Славутича є картини рідного краю, жагуча туга за соняшною Херсонщиною, з якої він родом. Його поезія повна творчого динамізму й оптимізму, наснажена бойовим духом. Поет боровся

колись у рядах УПА, а коли минула війна й можливості інформувати чужинецький світ про наші права і змагання, то він вибрав собі за зброю своє поетичне слово й науку і ними несе правду про Україну серед земляків на скитальщині й серед чужинців західного світу.

У творчості Славутича вражає нас широчінь і різноманітність мотивів. Деякі його поезії такі милозвучні, що до них наші композитори склали музику. І так Фоменко написав музику до кантати "Слава Мазепі", "Монолог перед шаблею" з опери "Мазепа", "Пісня про отамана Стрільця", "Партизанська" й "Діва Марія". Китастих склав музику до "Карпатських січовиків", що здобули собі широку популярність, і до "Думи про Кемптен", що стала окрасою наших академій. Яременко музично опрацював "Дует Мазепи й Мотрі" та "Саскачеванку", Бородієвич твір "Київ" і "Полтавська битва", Лепшинський скомпонував мелодію до "Юнацького маршу", а Білогруд поклав на ноти романс "Ти прийшла".

В багатьох лірично-епічних віршах Славутича відчуваємо Бурхливий драматизм, наприклад, у "Кальнишевій молитві" в поемі "Соловецький в'язень", чи "Монолог перед шаблею" в поемі "Мазепа". Славутич чудово малює картини природи, особливо рідної Херсонщини. Можна його назвати співцем степової України, єдиним досі й неперевершеним, бо другий херсонець, Є.Маланюк, у своїй тематиці мало приділяв уваги Херсонщині. Коли вже був у Канаді, дав чудові малюнки чужої природи, канадських прерій, зокрема канадської півночі. В них природа живе своїм буйним життям. Особливо гарно змалював поет (у "Завойовниках

прерій") зиму в північно-західній Канаді, коли довкола панує безмежний смуток, гуде видмами буревій, а "вітер ставить намети по крутих кутах".

В 1945 році видав Славутич збірку "Співає колос", переважно любовної і пейзажної лірики, де в одному з "Херсонських сонетів" склав своєрідну присягу:

Степи Херсонщини, степи родимі,
Соломоверхі клуні на току,
Розлогі верби в ранішньому димі,
Вас не забуду на своїм віку!

Поезія Славутича сповнена глибокого патріотизму й наснажена глибокою вірою в перемогу правди й волі України. Це особливо бачимо, коли поет пише про воїнів УПА. У збірці "Правдоносці" показана наша еміграційна дійсність, а українські емігранти виступають у ролі носіїв української правди на чужині, до якої тепер глухі інші народи:

Вчувай, о світе!
Зло несамовите!
Гримить Сибір скелетами борців!

Майже всі поезії Славутича пронизані глибокою вірою в силу й витривалість нашого народу, яким поет гордиться і звеличує його в далекій праісторії. Яр Славутич - романтик героїзму, але героїзму спокійного і холодного. В перші роки своєї творчості він захоплювався неокласиками й до деякої міри був із ними пов'язаний. Але насправді важко

Славутича приділити до якогось одного літературного напрямку.

Особливо цінні в його творчості картини рідного краю, якими він висловив свою гарячу любов до рідної землі. Поет вірить у призначення України, вірить у Творця всесвіту. Він, як і багато інших поетів, особливо колишні "вісниківці", поет-месіяніст. Він оспівує багато морів і Тихий океан. Але найближче йому таки Чорне море, бо з ним в'яжеться героїчна історія нашого народу. Балтичне море вікінгів, предків шведів і балтійських народів, Озівське море нагадує йому турецько-татарське лихоліття, а з ним упадок Запорізької Січі. Щоправда, морська тематика не домінує в творчості Славутича, бо він переважно поет безкрайого степу та історичних подій на ньому.

У творі "Донька без імені" бачимо багато драматичної напруги, яку поет створює яскравими малюнками епізодів та ліричними дегресіями. Поезії Славутича мають багато своєрідності: його слова ніби точені, образи яскраві, раз-у-раз натрапляємо в нього на словотвори. Тематика в нього багата: він описує дитячі роки, в нього виступає і любовна лірика, він приділяє увагу монгольським ордам і Козаччині, підсоветській дійсності й життю на чужині. Володіючи різними жанрами, Славутич написав навіть "Думу про Кемптен", де зобразив із рисами гострої сатири, як московські людолови з допомогою американських "жуйців гуми" по-звірячому репатріювали наших людей на "родіну". При цій нагоді зачитую вірш "Чужа весна", написаний у Швабії 1945 року, де поет думає про свою скитальщину та згадує рідну матір, з якою розпрощався назавжди:

Узятий з дому від гінкого поля,
Де рідна мати, як суха тополя,
До неба руки з пут підняла,
Марнує міць і час робочу спину,
Щоб на роздоллі цвіту і тепла,
Як ждану долю, стріти домовину.

У Славутича безліч метафор, порівнянь, контрастів, алітерацій, риторичних питань, асонансів тощо. Свою лексику він часто черпає з народньої мови. Його сонети "Зілійник", "Кам'яна баба", "Тарпани" та інші відзначаються яскравою пластичністю і дбайливим добором нових конкретних слів. Сонет, тріолет, рондо та інші неокласичні форми часто трапляються в нього, але таки найбільше виступає катрен. У збірках поета дивує уважно різьблена форма віршу й добірний словник, прикрашений де-не-де архаїзмами. Своєю збіркою "Гомін віків" Славутич закривав багато призабутих старих слів, зв'язаних із княжою давниною, наприклад, гридень, гридниця, румак, зегзиця, потала, ненатлий та інші. У творчості Славутича виступають три характерні риси: дбайлива техніка, різноманітність тем і напружена філософська думка. Маємо в Славутича багато канадизмів, які в його поезії мають свою стилістичну функцію. Дуже цікава з цього погляду його збірка "Завойовники прерій" (1968), присвячена "пам'яті перших українських поселенців". Стилістичний кольорит виявляється в тій збірці передусім у назвах. Хоч Славутич відомий як мовний пурист¹, то все ж у тій збірці, крім канадського назовництва, є деяка кількість

канадизмів. Подібного матеріалу є теж багато в збірці "Мудрощі мандрів" (1972), де маємо розповідну форму, але переважає сонет. Є в тій збірці добірні й незвичайні рими та часто виступають алітерації. Ось уривок із триптиху "Чорне море":

Для мене ти, нескорений причале,
Могутня звага і життєдайна кров,
Несчерпна плодь, буддя багатосале,
Розгін чайок і лопіт корогов.

Тут поет часто повторяє звуки Ч і Ш, бажаючи наслідувати шум морських хвиль. Здається мені, що поет зачасто користується "поетичною свободою", і через те в нього інколи стрічаємо незвичну форму слів або зміну наголосів. Назагал мова Славутича чиста й соковита, поетикою він володіє знаменито. Він знає добре всі форми віршування і є мистцем октав і сонетів, хоч сонет є найважчою поетичною формою. Поетичні рядки Славутича характерні багатством ритміки. Він уміє користуватися трохеєм, ямбом, та іншими комбінованими формами. Він - майстер у творенні епітетів, новотворів та інших поетичних засобів. Ритміка його поезії змінюється залежно від змісту віршів; вона багата й різноманітна. Для прикладу, звернім увагу на такі гарні персоніфікації і порівняння: "Шепочуть шестигранні ячмені", "Палають соняшники", "Ходить літо, як господар", "Сонце, як на струнах, золотим промінням грає", "Погойдуються після дощу рожеві колоски". З ліричних творів збірки "Співає колос" треба відзначити цикл сонетів "Перша любов" та "Херсонські степи". Багаті на образність,

написані доброю мовою, вони прикметні як зразки справжнього поетичного мистецтва.

З формального боку характеризує збірку "Гомін віків" різноманітність. В ній немає одноманітності; тут маємо гексаметр, сонет, чотирирядкові строфи, а навіть верлібр. Щодо літературних жанрів, стрічаємо у Славутича поеми, баляди, думи тощо.

В поемі "Соловецький в'язень" у декількох картинах показав автор трагічну долю останнього кошового Запорізької Січі, його 25-річне ув'язнення в Соловецькому монастирі. Тут усе витримано в суворому тоні - від описів природи до образу самого в'язня. Він "душею стомлено рида", коли "здається, мозок висихає і замерзає в жилах кров". Глибину страждань Кальнишевського побільшує образ чайок, які переплітають понад Соловками. Він просить їх:

Чайки! Чайки! Ласкаві птиці
Давно небачених країн!
Несіть, жадані вістивниці,
Хоч подув запаху степів!

А сам автор в епілозі до поеми каже:

Моїй землі здавили серце чорні болі.
Тож відплатімо за жалі
І двісті літ тюрми й неволі!

В поемі "Донька без імені" (Буенос-Айрес, 1952) поет втрачає дружину й одноденну доньку, що їх німці спалили в замкнутій хаті. Тут Славутич оповідає про боротьбу поліських партизан з гітлерівськими наїзниками, а на цьому тлі дає

"сюжетну" долю молодого подружжя Оксани й Гордія. Ця поема належить до найкращих творів, і тому була відзначена літературною нагородою на конкурсі "Америки" в 1951 році. Поема має характер лірично-драматичний. До неї спонукала Славутича його власна трагедія, бо його дружину із щойно народженою дитиною спалили німці.

Збірка "Спрага"(1950) повна роздумів і філософських рефлексій, яких поет не може втихомирити. Ту спрагу не може він погасити і в збірці "Оаза" (1960), яка є філософічною збіркою поезій. Власне своє життя і творчість поет розуміє як мандрівку, яка навчить його "мудрости людської" і дасть нагоду пізнати і розгадати світ. Але чужі краї не можуть у його душі затерти образу рідної землі. П'ята з черги Славутичевої збірка "Оаза" (Едмонтон, 1960) це вислів поетового патріотизму, до якого він знову повертається після подорожей по Європі й Америці. Вже перші 2 рядки цієї збірки накреслюють, до деякої міри, її зміст: "Ти мені - як примарна оаза на пісках африканських пустель". Основний тут мотив: туга за Україною. Поет мріє про Оазу, себто про Україну. "Оаза" тематично призначена погасити нашу духовну спрагу, що нас мучить на еміграції. Завданням цієї збірки є розбудити в наших душах почуття надії, що ми ще побачимо Рідний Край. Золотою ниткою крізь усю збірку тягнеться тут туга за Батьківщиною. У мандрах по чужих краях поетові ввижається, неначе спрагненому мандрівникові в пустині, прекрасна оаза, його чудова Україна. Але, крім центральної теми збірки, туги за Батьківщиною, говорить ще в "Оазі" про поворот до історичних спогадів: прославлення в окремому розділі історичного міту про Яра,

дохристиянського ідеалу добра і плодотворности.
Автор просить Бога:

Лиш дай у тяжкому сконі
Узріти євшан степів,
На онтім прадавнім лоні
Почути Дніпровий спів;
І, впавши на рідну землю,
Її цілувати вщерть...

Збірка "Маєстат" це величальна лірика. Це шоста збірка поезій Славутича. Значне місце в ній займає патріотична поезія. Поет прославляє українські військові й державні традиції козацько-гетьманської України. Ця збірка містить 2 розділи: "Маєстат булави" і "Фльорентійські сонети". До неї додано дещо з циклу "Північне сяйво". Книжка зачинається сонетом "Трофеї", де автор подає мету й напрям своєї літературної творчости чи свого життя.

Перша збірка Славутичевих поезій, "Співає колос" (Авгсбург, 1945), вийшла, коли поет мав 27 років. Вона складається переважно з описів природи, інтимної та патріотичної лірики. Поет із насолодою зображує враження з дитячих років та пейзажі півдня України, особливо рідної Херсонщини. Його перша збірка це немов заспів до дальших збірок поезій Славутича.

Свою другу збірку поезій "Гомін віків" (Авгсбург, 1946) заповнив автор героїкою української старовини з новітньою героїкою нашого національного руху й визвольних змагань народу. Всі вірші тієї збірки згруповані в 6 розділах, з яких кожен має за тему якусь епоху нашої історії:

"Старовічні марива" (мітична праісторія), "Дажбожі внуки" (слов'янські легенди), "Київська слава", "Запоріжці" і "Карби". Зачинається збірка милозвучним вільним переспівом заспіву до "Слова о полку Ігоревім", а кінчається 1943-м роком, коли почалася наша скитальщина, але бадьорою візією майбутнього:

О, земле рідна, пам'ятай про нас!
Ще вдарить грім і в пожаданий час
Ми, як герої, вернемось до Тебе.
Настане правда. Грізнолика мета
Віднайде ціль. Веселкою ясною
Зведеться воля...

"Гомін віків" показує глибокі роздумування поета над долею українського народу. Деякі поезії тієї збірки мають форму сонетів. Є в ній теж гарна історично-психологічна поема "Соловецький в'язень", про яку ми вже згадували. Остання війна з її жахіттям знайшла яскраво-образне відчуття. Ось, наприклад, образ полонених:

Мов кістяки, з запалими очима
Вони бредуть узбіччями шляхів
І падають під ляскіт нагаїв.

Сьома збірка Славутича, "Завойовники прерій", не лише прославляє життєздатність українців, що зуміли в далекій чужині відтворити свою рідну землю. Вона також вносить у нашу літературу екзотику полярного саява і водночас захочує канадських українців плекати свої рідні традиції.

Поет гордиться своїми земляками, завойовниками канадських прерій, і лине думками в Україну:

Поглянь же, Боже, в дальній край!
Пошли посланця в Україну,
Мечем вогненим покарай
Неправду люту, кривду тлінну!
Нехай же й мій поярмлений нарід
На битву збудеться й Тебе прославить!...

Більшість творів збірки віддзеркалює жертвну працю перших українських піонерів і їхніх нащадків, що, не зважаючи на чуже оточення, на тяжкі умовини життя серед диких просторів, зберігали свої звичаї, рідну мову, народну культуру. Поет милується красою канадських просторів, але водночас мріє бодай у сні побачити рідну Херсонщину:

Нехай нап'юсь цього простору,
Цієї красної пори,
Щоб, наситивши спрагу зору,
Не знав ні туги, ні жури,
Щоб, стрівши дні в Саскачевані
І привітавши Едмонтон,
Я в час вечірній чи доранній
Бодай у сні узрів Херсон.

Збірка "Завойовники прерій" цікава ще й тим, що, поруч українського тексту, рівнобіжно надруковано англійські переклади Р.Г.Моррісона. Ця збірка є свідомством нашого вродання в завойовані українськими руками прерії, вродання в

Канаду, з усіма позитивами - як український вклад у розбудову тієї країни.

Восьма збірка Славутича, "Мудрощі мандрів" (1972), це подорожі автора по різних суходолах. Він подає у ній свої враження і спомини, переплітаючи їх історичними подіями та постатями, що мали зв'язок з Україною. У збірці є теж кілька поезій, що лише здалеку зв'язані з подорожами Славутича. Їх він присвячує матері, дружині, шестидесятникам, нескореним героям, Україні. Облетівши світ, поет висловлює свої глибокі почування, стверджуючи, що рідної землі, рідної столиці, ніщо не може заступити.

Де б не жив ти і як не діяв,
По яких не блукав містах,
Твоя святість - твій рідний Київ,
Хоч ти сам - перелітний птах.

У збірці є деякі вірші, присвячені суто українським темам, зокрема твір "Живі смолоскипи". Кілька поезій присвячено тут пам'яті Палаха, Дідуха й Макуха, які спалили себе, протестуючи проти московських арештів і русифікації.

У своїй біографії каже Славутич, що почав писати вірші ще 8-літнім хлопчиною. На жаль, його вірші до 1933 року, оправлені дідом в окрему книжку, загинули разом із батьковим хутором у час насильної колективізації. На літературну ниву виступив Славутич у 1938 році. В "Літературному Журналі" помістив він тоді свій вірш "Коню мій буланій", де сказав:

Небесами чистий,

Землями плодистий,
Квітами барвистий
Наш Херсонський край!

Ранні твори Славутича писані деякі під Сосюру й Тичину, в інших бачимо помітний вплив народних пісень.

Славутич працює теж багато як перекладач. Він переклав з англійської мови сонети й оди Джона Кітса, а далі дещо з білоруської, польської, чеської і болгарської мов. Пробує свої сили також у прозі. Працює в ділянці літературознавства й мовознавства. В 1950 році видав книжку "Модерна українська поезія", в 1955 році - "Розстріляна муза", силуети українських поетів, знищених Москвою, "The Muse in Prison" в 1956 році, "Велич Т.Шевченка" в 1961 році, "Іван Франко і Росія" в 1959 році, "Шевченкова поетика" в 1964 році, статті про М.Ореста і Є.Маланюка, "Ukrainian Literature in Canada" в 1966 році, "Антологія української поезії в Канаді" в 1975 році, "Українська поезія в Канаді" в 1976 році. З ділянок мовознавства й методики навчання мов дав Славутич 6 книжок, а до них належить "Українська мова за зорослуховою методою", "Conversational Ukrainian" і "Ukrainian for Begginers".

На закінчення подам кілька подробиць із життя Славутича. Дуже цікавим закінченням збірки "Трофеї" є поміщена там автобіографія поета "Початок життєпису", звідки довідуємося, що Славутич народився 1918 року на Херсонщині, на хуторі, що був колись козацьким зимовником, поблизу села Благодатного, Долинського району. Його дід походив із козацької шляхти. У їх родовому

селі Жуках відомий козацький літописець Самійло Велико написав свій літопис про козацькі війни. В дідовій клуні до 1932 року зберегалися сволюки з запорізьких куренів, але місцева советська влада, заарештувавши сім'ю, забрала їх на паливо до клюбу. Його дід, гордий нащадок козацького роду, оплакуючи зруйнування Запорізької Січі, бажав запліднити ум свого внука, малого хлопчини, та вказати йому на майбутнє завдання в житті, - як пише Яр Славутич - казав йому скласти присягу, що розкаже світові про те, як Москва нищить Україну. Тому то Славутич бажав не тільки зобразити долю нашого народу, але й виконати місію українського правдоносця серед чужинців. Дід був приятелем відомого професора Дм.Яворницького, автора праці з життя Козаччини. У збірці "Мудрощі мандрів" говорив Славутич: "Я брів полями сивого Славути, Дніпровий син, Славутич молодий". А в Тегерані навіть пояснив поет паходження свого імені. Яр - це по-перськи любов. "Яре мій" - вона сказала... Яре мій! вона зітхала...".

15-літнім хлопцем вискочив Славутич із поїзду, що віз українців на північ Росії. В 1938 році став політичним в'язнем за читання забороненої режимом літератури. Потім воював у рядах повстанців. Прибувши 1949 року до ЗСА з освітою вчителя, став студентом Пенсильванського університету, де дістав ступінь магістра й доктора філософії.

Під Херсонським "ясним колоссям" проходила його молодість. Там склалися ті враження, які творять ліричну основу збірки "Співає колос". В одному вірші тієї збірки каже поет:

Під синім небом, над ясным колоссям,
Серед степів, де грала ковила,
Де щастя й горе прожить довелося,
Моя там юність розцвіла.

А оце у вірші "Мариво" ремінісценція з
родинного життя поета:

Лягає маривка хвилястий млин,
І каже дід, проходячи за тин:
"Святий Петро вигонить вівці пасти".
О, любий діду! Вас давно нема.
Над нашим краєм пропливла пільма.
І слід пустельний дика простелила.
Та я пам'ятаю вас і той день на пасіці.

"Дзвони", 1989, N 1-2

РЕЖИМНИЙ ПРИСТОСУВАНЕЦЬ

Два роки тому, 16 серпня 1976 року, на 76-му році життя, помер Юрій Смолич, основоположний української пролетарської літератури, відомий загально українській еміграції як той, що намовляв наших людей до повороту на батьківщину. Довгий час очолював спеціальний пресовий орган КГБ під назвою "За повернення на батьківщину" та був ловцем наївних душ серед емігрантів, закликаючи їх до повернення на батьківщину й обіцяючи їм прощення з боку тих, що ніколи нікому не прощали. На голову товариства, яке мало розкладати морально нашу еміграцію, пішов Смолич

не випадково. До тієї ролі приготовлявся ще з юнацтва, бо завжди шукав легкого життя і наживши, був у минулому відомий як автор детективно - кримінальних повістей та мав чималий досвід у боротьбі з противником. На чолі того гореславного товариства "полювання на душі людські" стояв Смолич аж до своєї смерти, щоправда, в останніх роках як почесний голова.

Ніде правди діти, хоч Смолич вірно служив Москві, вона його досить холодно попрощала на дорогу вічності, похорон його був скромним, коли порівняти його з похороном Корнійчука. Москва не довіряла Смоличеві та ставилася до нього з підозрою. Адже він став членом партії щойно в 1951 році, отже, на 51 році життя, упродовж 20 років був тільки кандидатом у члени КПСС, а коли прийшов до влади гетьман Скоропадський, то Смолич, хоч мав уже 18 літ, не включився до "червоних загонів", а пізніше, стояв досить далеко від таких українських 20-річних большевицьких горловізів, як Юрко Коцюбинський та його швагер Віталій Примаков. Чекав Смолич "чия візьме". Зате 5 років перебував на різних безпечних санітарних роботах, як боротьба із сипним тифом. Та й "літпоходження" і "соцпоходження" Смолича, наказували ставитися з недовір'ям до Смолича. Він був колись членом зненавидженого ВАПЛІТЕ й сином інспектора гімназії, а не простого народного вчителя, як подавала офіційна біографія. Тому й не дуже помагало Смоличеві його довголітнє вислужництво.

Смолич був не тільки редактором органу КГБ "За повернення на батьківщину", але й головою Спілки Письменників України, з якої за

"націоналістичні ухили" виключають письменників і тим самим призначають їх на фізичне знищення. На рахунок Смолича треба теж записати всі статті, в яких зображувалися "звірства" бандерівців і наших повстанців. Ідеологічним спекулянтом він залишився до смерті.

Був не тільки співредактором "Вістей з України", але й викладачем на курсах української мови й літератури в Київському університеті для студентів, що приїздили з закордону. Завжди гнувся туди, куди вітер віяв. Був членом ВАПЛІТЕ, а в січні 1927 року вже вступив до гостро конкурентної організації ВУСПП (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників) і писав пєани та панегірики щораз то новим партійним московським сатрапам. Не диво, що одержав у нагороду орден Леніна, 2 ордени "Червоного Трудового Прапора", орден "Знак пошани" та інші численні медалі. Вкінці дослужився золотій медалі "Серп і Молот", наданої у рік 70-річчя "Героя Праці". До ВАПЛІТЕ приєднався аж тоді, коли з тієї організації виключено Хвильового. Був тоді ще безпартійним большевиком". В 1960 році створив і очолив "Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном", яке потім переназвано у "Товариство Україна".

Народився 7 липня 1900 року в Умані в сім'ї Корнія Смолича, щирого українця, якого за українство переводили з Умані до Білої Церкви, Глухова, Кам'янця-Подільського, а вкінці до Жмеринки. Юрій учився в класичній жмеринській гімназії, а потім студював у Києві Комерційний інститут. Коли вибухла березнева революція 1917 року, батько відразу став на службу Центральної

Ради УНР. А син 1918 року, коли проголошено мобілізацію до Української Армії, втік із Києва, а в період визвольних змагань 1918 - 1921 років проводив у "загоні для боротьби з тифом". Коли ж більшовики зайняли Жмеринку, виступав у самодіяльних театральних гуртках як актор. Від 1924 року працював інспектором театрів Головнополітосвіти - Наркомату Освіти УСРСР, хоч був другорядним актором. Пізніш написав роман "Фальшива Мельпомена" - про "петлюрівський театр, що залишився на занятій більшовиками території, щоб далі, вже в нелегальних формах, вести національну, контрреволюційну" працю. Походячи з української інтелігентної родини, Смолич добре володів українською мовою. Писав легко, швидко, доступно, не дбаючи про форму. Пробирав писати по-російському й видав 1944 року твір "Як Сабір Мухтар і Айша допомагали фронту", але критики висміяли його мову. Після того не пробував писати в мові "старшого брата". Написав понад 15 романів, десятки оповідань. "Кінець міста за базаром" появилася 1924 року. Був теж автором памфлетів, скерованих проти "українських буржуазних націоналістів". Коли б зібрати все, що він написав, вийшла б сотня томів. Працював здебільшого в ділянці романів, спершу фантастичних, згодом мемуарних. Написав автобіографічний роман "Дитинство" (1937), що є найкращою його повістю.

Смолич є в нашій літературі ініціатором кримінальних повістей. Головні його криміналістичні й сенсаційні повісті є такі: "По той бік серця", "Господарство доктора Гальванеску". З автобіографічних творів крім роману "Дитинство", де

автор тонко проаналізував з психологічного боку переживання малого Юри, треба ще згадати твір "Вісімнадцятилітні" (1938), де автор часто пропускає подробиці, які йому невігідні. Малюнки деталей шкільного виховання виступають у психологічній повісті "Наші дні". В утопічно-пригодницькому романі "Останній Ейджевуд" пише автор, як советський уряд доручив одному комсомольцеві викрасти у ЗСА таємні формули отруйних газів. Остання книжка Смолича - це "Мир хатам, війна палацам", де повно наклепів. Голова Комітету для підривної роботи серед українських емігрантів обплывує в тій книжці Петлюру, Грушевського та інших наших державних діячів. У 1952 році Державне Видавництво Політичної літератури УРСР у Києві видало книжку Смолича "Вороги людства та їх найманці", пасквіль на українських націоналістів, які нібито служили Гітлерові, а їх недобитки тепер вислужуються американському імперіялізмові.

Починаючи від 1940-х років, Смолич більше за мався публіцистикою, видавши багато брошур і книжечок, в яких показував советських людей у їхній боротьбі проти фашистів (збірники "Мирні люди", "Битва" тощо). Нещадно лає особливо письменників, що втекли на Захід, називаючи їх зрадниками, ворогами народу, та відмовляючи їм усякого літературного хисту. Для Смолича Багряний це графоман, Аркадій Любченко - підлабузник і спритний перевидавач своєї єдиної збірки "Буремна путь", Гай-Головка - це велике ніщо в літературі.

Залюбки писав Смолич, особливо на старші літа, спогади. Очевидно, вони повні тенденційности й партійного забарвлення явищ і людей. У трьох

книжках "Розповідь про неспокій" згадує він багатьох письменників, але не каже, що їх знищило НКВД, висловлюючись евфемістично¹, наприклад, "він опинився в скрутному становищі", "його життя трагічно урвалось", або "це був загублений талант, жертва брутального свавілля". Багато подробиць він промовчує або перескакує через роки. Щоправда, автор "Розповіді про неспокій" не міг написати усього, ні з'ясувати події об'єктивно. Все ж таки знаходимо в тих книжках багато про особисте життя видатних українських письменників, які були репресовані, чи знищені. Найбільше місце присвятив Блакитному, Кулішеві, Довженкові, Вишні, Ірчанові, Галанові й Хвильовому. До ВАПЛІТЕ належало - каже Смолич - 27 письменників (Хвильовий, Яловий (Шпол), М.Куліш, Любченко, Бажан, Вразливий, Дніпровський, О.Досвітній, Г.Епік, П.Іванів, М.Йогансен, О.Копиленко, Г.Коцюба, М.Майський, П.Панч, І.Сенченко, Слісаренко, Смолич, Тичина, Громов, Квітко, Лейтес, Фельдман, Шкурупій та ще дехто): з них 16 "примусово відірвано від літературного процесу", себто були розстріляні, замордовані під час слідства або зникли без вістки; один покінчив самогубством, один виїхав на еміграцію і помер, 4 померли в Україні, а лише три врятувалися й писали. До останніх належав і Смолич.

"Українське слово", 1978 р., 1 жовтня

ПОЛУМ'ЯНА ЛЕГЕНДА ГЕРОЇЗМУ І ПОСВЯТИ

В лютому 1967 року минуло 25 літ, як німецьке Гестапо в Києві розстріляло поетку Олену Телігу, найвизначнішу жіночу постать нашої бурхливої доби, жінку, що була водночас поеткою і революціонеркою духу та чину. Була Олена Теліга героїнею наших визвольних змагань, яка з великою посвятою працювала в підпіллі нашої революції та пером і ділом служила до останніх днів свого життя великій справі. Поетеса з Божої ласки, своєю індивідуальністю мала могутній вплив на оточення, тому їй уважає її Донцов найгеніальнішою представницею нашої лірики після Лесі Українки. Як поетка визвольного українського руху відіграла вона поруч Маланюка й Ольжича визначну роль у формуванні ідеології молодого покоління.

Як націоналістка - революціонерка, горіла Теліга безмежною любов'ю до великої Ідеї і в кожній хвилині готова була піти на смерть за здійснення її. Тому то на тлі наших змагань із німецьким окупантом у час жорстокої другої світової війни стала вона світлою і просто недосяжною постаттю, яка, хоч могла врятуватися, загинула разом із своїми товаришами праці.

Належала до покоління, що виросло між двома світовими війнами та виховувалося на традиції учасників нашої визвольної війни 1917 - 1921 років, яке після національно катастрофи¹ опинилося на еміграції в Західній Європі. В такому середовищі пройшла Теліга тверду школу модерного націоналізму, що прийшов на зміну застарілим соціалістичним ідеям. Покидаючи Київ 15-літньою дівчиною, вона відчула, як з тим містом сполучене

щось грізне і трагічне для неї особисто і вернулася до нього зрілою жінкою при кінці 1941 року, щоб у ньому знайти героїчну смерть.

Батько О.Теліги був визначний гідрограф, професор та інженер, який викладав за царських часів у Політехнічному Інституті в Петербурзі. Називався Іван Шовгенів. Народився на Харківщині 1874 року, а помер 1943 року. Коли вибухла революція 1917 року, він вернувся в Україну і викладав у київській політехниці. Разом із урядом УНР пішов на скитальщину й опинився в Подєбрадах 1922 року на становищі ректора Української Господарської Академії. Друкував багато праць із гідрографії і гідротехніки, між іншим, працю про водне господарство України, яку видав 1940 року у Варшаві Український Науковий Інститут. Мешкаючи до 1917 року в Петербурзі, а потім до 1923 року в Києві з матір'ю і братом Сергієм Олена Теліга перебувала в середовищі російському, під впливом російської культури. Коли пізніше вона стала свідомою українкою, то її брат назавжди відчужився від України. Не можна цьому дивуватися, коли зважати, що навіть діти тодішнього лідера українства, професора Володимира Антоновича, виховувалися не в українському дусі. К.Гридень пише, що родиною історика керувала його жінка, російська радикалка, а сам професор, як антрополог, уважав, що українці й москалі так різняться між собою, що навіть якби почали говорити одною мовою, то їх це ніяк не наблизить... (Стаття "Олена Теліга" у збірці Ждановича² "Прапори духа").

Коли родина приїхала до батька до Подєбрадів, Олена перебувала здебільшого в товаристві

професорів і студентів Української Господарської Академії. В Подебрадах жило теж багато студентів і студенток празького українського Педагогічного Інституту, які на навчання доїздили залізницею до Праги. В місцевості Черношіце під Прагою, де родина Шовгенових мешкала кілька перших місяців після приїзду до Чехії, познайомилася Олена з молодим талановитим актором Василем Куриленком, людиною дуже веселою і начитаною, і він старався повернути Олену до українства. Швидко по приїзді до Подебрад одружилася Олена з молодим українцем із Кубані, Михайлом Телігою, тоді студентом Академії, визначним бандуристом, що загинув з нею разом 1942 року у Києві.

У своїй статті "На зов Києва", поміщеній у збірці "Прапори духа", присвяченій О.Телезі, подав О.Жданович багато цікавих подробиць їх життя родини Шовгенових. Батько Олени, майбутній міністер УНР, був селянського походження, а мати походила із священничого дому на Поділлі. Олена Шовгенів народилася в Петербурзі. Безжурне дитинство провела дівчина у висококультурному середовищі, в обставинах заможного дому, в товаристві старших братів і під опікою гувернантки, що вчила чужих мов. Щороку з батьками виїздила на вакації на Кавказ, або до Фінляндії, чи на Україну. Олена вивчила добре французьку, німецьку та московську мови, але не знала української, хоч батьки й розмовляли між собою часто по-українськи. Дуже здібна, винятково жива й амбітна дитина, Олена 5-літньою дівчиною, будучи на якомусь дитячому концерті, в антракті втекла від мами на сцену й продеklamувала віршик, щоб не бути позаду других

дітей, що збирали оплески. Своєю рухливістю справляла багато клопоту вчителям і гувернанткам. Змалку дуже багато читала й пробувала писати вірші. Коли батько після революції переїхав до Києва, почала Олена ходити до гімназії Дучинської. Діти Шовгенева були заскочені революцією. Універсали, прапори, паради - все це було для них нове й незрозуміле. Коли зближалися до Києва орди Муравйова, виїхав батько з українським урядом, а старший брат пішов до української армії. Мати говорила тепер з московським оточенням по-українськи, але з дітьми далі по-московськи. Для Олени та її молодшого брата Київ був далі російським містом. Мати залишилась без засобів до життя з двома підлітками й вічним переслідуванням советської влади. Замість проходів з гувернанткою, прийшли для Олени проходи на Євбаз міняти речі на хліб. Замість гімназії - трудова школа. Як каже О.Жданович у вище цитованій праці, в сірих, гнітючих обставинах підсоветської дійсності виростало "дівчатко довгоноге" зовсім не советською дитиною. Воно не приймало науки, ані історичного, ані якого-будь іншого матеріалізму. В роках голоду, злиднів, розкладу й деморалізації її яснокарі, бездонні й проникливі очі дивилися понад цим усім у далекі обрії іншого світу. Світу романтики, краси й чинности. Брутальні пропозиції матросів продати себе замість старої суконки навіть не ображали дитини, вона в своїй дитячій наївності просто не розуміла про що ходить.

Твердість поглядів кубанського козака Михайла Теліги, з яким познайомилась Олена в Подебрадах, заїмпонувала чарівній дочці ректора так, що він став для неї символом молодого,

невгнутого, бойового і шляхетного українця. Її захоплене серце відчуло, що це той рідний світ, за яким тужило. Світ гарний і великий, в якому для неї відтепер місце назавжди. Через нього увійшла дівчина в середовище українських націоналістів, де творився новий образ української духовності. Олену Телігу, як свого часу Лесю Українку, почав манити не образ тріумфуючого переможця, а завзятого, поваленого на землю переможеного, що, лежачи на землі з мечем на горлі, кидає переможцеві своє горде: "Убий, не здамся!" За цей образ вона стає до боротьби, до якої хоче запалити теж інших, хоче зформувати твердих, незламних, життєздатних, героїчних борців. Вона зрозуміла, що там, де перед нами стоїть боротьба розложена на десятиліття, на покоління, там треба виховувати характер і сталити волю.

Михайло Теліга зв'язав Олену із собою не лише любов'ю, він хотів її бачити не лише товаришкою свого особистого життя, але й своїх змагань. І в значній мірі через цього чоловіка стала вона не лише коханою дружиною, але й борцем за український ідеал. І як справжня жінка знала, що жінка буде такою, якою її хоче бачити чоловік, якщо цей чоловік стоїть справді високо. Тому й писала вона в статті "Якими нас прагнете", що виховання жінки не здійсниться через жіночі організації, а через високі лети чоловіків. З любови до чоловіка народилася в Олені повна любов до його ідеалів, і вона стала українською революціонеркою.

Ми знаємо покищо ледве 33 твори Олени Теліги. Бгато її віршів пропало в київському Гестапо, чимало загинуло в наслідок воєнних дій. Відомі її твори пройшли шлях - з Києва помандрували на

Волинь і тут були передані професорові А.Баранівському, що мав їх видати в партизанській друкарні. Баранівський загинув у бою з большевиками, але течки з його паперами не було при ньому. Селяни її зберегли й передали от.Т.Бульбі, а він передав їх 1943 року О.Ждановичеві. Вибір поезій О.Теліги перейшов крізь німецький концтрак³ і після війни став джерелом збірки "Душа на сторожі", що вийшла 1948 року у видавництві "Культура". Поетка не займалася літературною прозою, поза автобіографічним фрагментом "Або - або", що є одним з ранніх і єдиним джрукованим прозовим літературним твором Олени Теліги.

Оригінальна й неповторна у своїй творчості, Теліга духом своєї поезії споріднена з поетами "Вісника" і з Лесею Українкою. Донцов бачить теж багато схожості у творчості Теліги із Сковородою. Наприклад, Сковорода каже, що хоч щастя - в спокою, та "спокій не втік, щоб зупиняти і простягатися, як мертве тіло". Щастя в тім, щоб вічно йти, у невиннім русі - "до свого, рідного, безначального начала". Подібна ж ненависть до мертвого безруху і в Теліги. Вона жадає "якогось вітру, сміху, чи злоби, щоб серце рвалось за залізні ґрати, щоб варто було жити й вмитати".

"Українське слово", 1967, 16 квітня

**ТВОРЧЕ ЖИТТЯ СПИРИДОНА
ЧЕРКАСЕНКА
(З приводу 30-річчя смерти поета)**

В другому році світової завірюхи, 8 лютого 1940, помер у Празі визначний поет, повістяр і драматург Спиридон Черкасенко, що друкував свої твори також під псевдонімами Петро Стах, Провінціал і Верховинський. Почав писати свої вірші вже в перших роках біжучого століття, але найбільша їх кількість припадає на роки нашої визвольної боротьби.

Народився 1876 року в м.Новому Бузі на Херсонщині. Закінчивши 1895 року Новобузьку вчительську семінарію, учителював по шахтарських селищах Донбасу, а потім соужив на залізниці та в копальнях Катеринославщини. В 1905 році поїхав до Києва та співробітничав у газеті "Рада" (1906 - 1914) й журналі "Дзвін" (1913 - 1914). В 1919 році виїхав на еміграцію. Його творчість і участь у громадському житті на Закарпатті не подобалася чеській владі, що вела в краю політику послідовної чехізації і русифікації. Вона приневолила його залишити Закарпаття та виїхати до Чехії. Проживав у містечку Горні Черношиці біля Праги, де невтомно працював, дописуючи до української преси.

Черкасенко дав багато читанок і буквар для нашої молоді. Вони були надруковані за української державности у Відні по 100 й 150 тисяч примірників, але не встигли виконати свого завдання через окупацію України большевиками. Як педагог, працював Черкасенко для молоді й дітей ще в інший спосіб: співпрацював у дитячих журналах і писав твори для молоді, які вийшли окремими книжками. Перекладав теж чужих авторів. Особливо написав

багато п'єс для молоді, як "Бідний Лесько", "Вечірній гість", "Нехай живе дитя", "Лісові чари", "Сміх", "До світла й волі" та інші. Вони виставлялись по найдаальших закутинах Карпатської України. Ці п'єси друкувало видавництво "Пчїлка" та пласто́ве видавництво "Ватра" в Ужгороді. Черкасенкові треба завдячувати, що наш Пласт збагатився театральною пласто́вою літературою. Крім цього, Черкасенко є автор пласто́вого гімну.

Перебуваючи після першої світової війни в Ужгороді, Черкасенко дописував до різних місцевих газет і хурналів, чим у значній мірі спричинився до культурного й національного освідомлення Карпатської України. З його давніших статей згадаємо дві: "Шевченко й діти" (Записки НТШ, т.119) і "М.Коцюбинський" (ЛНВ,1913,т.5).

Перші поезії Черкасенка друкувалися 1904 року в Літературно-Науковому Віснику. Потім вони появлялися в різних наших видавництвах. На рідній землі написав три томи поезій. Майже дві третіх усіх поезій поета написані на патріотичні теми. Серед них замітна балада "Бранка":

Над сонце, над квіти, над ранню росу
Кохаєм ми бранку, Дівчину-Красу,
Без тями кохаєм!...

А бранка Дівчина, що в замку,
Аж поки прийшли козаки,
Закута в кайдани, марніла віки, -
То - люба Вкраїна.

Кохайте ж до смерти ту бранку краси,
Воздайте Вкраїні хвалу і ясу

За тяжкої муки!

В роки визвольних змагань написав поет багато віршів, у яких закликав земляків об'єднатися для оборони рідної держави. Справжнім соборницьким духом пройнятий цикл поезій "Братам галичанам" (1919), до якого входять вірші "Стрільці", "Наш псалом", "Стрілецький марш", "Хресна путь", "В Карпатах", "Весна" і "При дорозі".

Ми з гір, ми з полонин,
Ми з вільного Поділля.
Нас лучить дух один
Кривавого весілля.

З життя шахтарів узяв поет теми до збірки поезій "Хвилини" (1909). З його поем найкраща "У бурі білій". Не зважаючи на сумну дійсність, він не тратить віри в краще майбутнє, як ось у вірші "На роздоріжжі":

На роздоріжжі знову ми...
Наш дужий дух, як ураган,
Розбив дощету мур тюрми,
Та не розвіяв мар пільми
І не загоїв давніх ран.

Заблукались ми, хоч в далині
Горить нам сонцем ідеал:
Довкола темно, як в труні,
Блукають привиди страшні
І виє зляканий шакал.

Та геть зневіру! Певний шлях

Ми знайдем в темряві облуд,
Бо ж не ганебний рабський страх
На наших вільних прапорах,
А боротьба за вільний труд!...

Відгомін кривавих змагань народу бачимо теж у
наступній поезії:

Спускає ніч серпанок свій таємний,
Горять зірки, мов тихая любов,
У світ страшний хова свій образ темний -
На йому кров... усюди кров...

О, ніч, збавителько пречистая, святая,
В жалобу смерти ти його повий,
Хай щезне він од краю і до краю, -
Покрий його... навік покрий!...

Даремно все!... бо образ той кривавий
Не вкриє й ніч... Він тут... мовчи... мовчи.
І в п'їтьмі він малюється яскравий -
І важко дихає вночі...

Ще в Україні написав Черкасенко збірку оповідань "Вони перемогли". Його оповідання охоплюють переважно шахтарське життя і показують, що письменник те життя добре знає та вмiє вибрати з нього типові постаті. В 1909 році видав Черкасенко збірку оповідань "На шахті". Взагалі шахтарські поезії і оповідання внесли новий тон до нашої літератури. Це бадьорий і енергійний тон - неначе антитеза до його інших ліричних віршів.

Черкасенко є теж автором кількох повістей, між іншими, повісті для молоді "Пригоди молодого

лицаря", тритомовий роман із козацьких часів. А після 1900 року присвятив свою увагу головно драматургії. Написав такі п'єси: "В старім гнізді" (1907), "Хуртовина" (1908), "Земля", "Жарт життя" (1909), "Казка старого млина" (1914), "Про що тирса шелестіла" (1918), "Еспанський кабальєро Дон Хуан і Розіта", "Северин Наливайко" (1934), "Ціна крови", "Коли народ мовчить" (1933). У деяких драмах Черкасенка виступають тенденції символізму й мелодрами. "Коли народ мовчить" - це трагедія про І.Мазепу. На еміграції написав Черкасенко багато історичних драм. Крім двох, згаданих вище, сюди належать "Богдан Хміль", "Вельможна пані" й кілька дитячих драматичних етюдів. Легенду про Дон Хуана опрацював відмінно. З давніших п'єс слід ще згадати "Повинен", "Жах" і "Ні, ні!". Коли до влади прийшли більшовики, всі ті твори були заборонені. До драми "Про що тирса шелестіла" К.Стеценко написав музику. Гарна драма "Казка старого млина" наближається характером до "Лісової пісні". Темою є боротьба нових умовин і нових форм життя з давньою "казкою степів". Автор поруч реальних картин вводить символістичні образи, підкреслюючи ними основну свою ідею, оту боротьбу старого з новим. Поезію давнього життя характеризує словами:

Живе тут казка степу,
Як легіт ніжная, як фея красна,
І все навкруги - і степ, і срібні хвилі,
І дикі скелі, й хмари у блакиті,
І вільний вітер, ніч і день - усе
Живе. Але я почуваю вже,
Що йде нова натомість казка - ваша,

І казка степу вмере, як ваша прийде...

Черкасенко працював до останньої хвилини свого трудолюбивого життя. Помер несподівано, під час праці, з пером у руці - не встигши докінчити останнього свого твору.

Детройт, 1970 р.

ВИРАЗНИК ВОЛІ НАРОДНИХ МАС

Перша світова хуртовина з окремою силою прошуміла над нашою батьківщиною. Вона потрясла основами цілого народу й відбилася в нашому письменництві. Коли для інших, щасливіших народів закінчила вона добу страхіть і принесла довго очікуваний мир, для нас загорілося світло "кривавої зірки" й після короткотривалого тріумфу української національно-державної ідеї прийшла кривава диктатура пролетаріату. Українські письменники мусіли писати під диктат партії, оспівувати колгоспи й "квітуче, радісне життя". І тут розпочалася трагедія українських письменників: одні з них, сильніші характером, не хотіли нагнутися і пішли під розстріл, або самі наложили на себе руки, про інших слух загинув. Ще інші занепали духовно й разом із тим погасили в собі поетичну іскру.

До тих перших належав і Грицько Чупринка, новатор поетичної форми, співець болів і радощів української людини, поет і борець за визволення Батьківщини. Загинув 50 років тому, розстріляний

більшовиками за організування протибільшевицького повстання. Був Гр.Чупринка однією з тих мужніх постатей, що поєднували вояцьку рушницю і перо поета, бився сам за українську державу і ці змагання опікував у своїх чарівних віршах та закликав у них до збройної боротьби за незалежність України. Загинув від більшевицької кулі 28 серпня 1921 року, на 41 році життя, разом з іншими членами Центрального Повстанського Комітету, що підготовляв повстання проти більшовиків у зв'язку з другим Зимовим Походом під команду Юрка Гютюнника. Трагічна смерть Чупринки випередила на кілька місяців трагедію Базару.

Народився 1879 року в Гоголеві на Чернігівщині в сім'ї селян, що виводилися від колишніх козаків і ніколи не відробляли панщини. Після закінчення народної школи в Гоголеві пішов до київської гімназії. Але скоро хлопець попав у конфлікт з учителями-русифікаторами й мусів покинути гімназію та піти до двох інших. Але там повторилося те саме: хлопець був переслідуваний за свою національну свідомість. Не закінчивши гімназії, здобував дальшу освіту самотужки. Коли вибухла революція 1905 року, керував революційною організацією цілої Остерщини й за це попав у тюрму. Звільнений із тюрми й позбавлений права жити в рідній околиці, оселився в Києві, де жив під постійним наглядом поліції і писав свої літературні твори. Інколи таємно відвідував свій Гоголів, ідтримуючи зв'язки з нелегальною селянською організацією. В час одного такого таємного виїзду його заарештовано.

Коли прийшла перша світова війна, щоб не воювати за чужу справу, Чупринка втік з Києва і вступив на роботу до Трубчевського лісництва, що виконувало військові замовлення. Тут і перебував до початку Першої світової війни. З вибухом революції 1917 року повернувся до Києва й розгорнув широку літературну діяльність, друкуючись у різних видавництвах. Їздив часто на свою Чернігівщину, закликав земляків до національно-культурного будівництва, заснував "Просвіти" й самодіяльні мистецькі гуртки. В час визвольних змагань вступив добровольцем до першого козацького полку ім.Хмельницького, відзначився на фронті відвагою і рішучістю, здобуваючи собі пошану серед вояків і старшин. Брав участь у Другому Всеукраїнському Військовому З'їзді.

Коли Київ було евакуйовано, Чупринка залишився в столиці, організуючи повстання на Чернігівщині, де його ім'я було дуже популярне. Почувши, що в Києві заарештовано його родину як закладників за нього, приїхав до Києва й домагався звільнення родини. Але і його заарештовано та заслано в Кожухівський констабір під Москвою, звідки пізніше був визволений і згодом повернувся на Україну. Заарештований ще раз, був розстріляний. Через чийсь зраду був схоплений чекістами.

Після катастрофи наших визвольних змагань Чупринка твердо вірив, що не все ще загинуло й бажана воля таки прийде колись. У віршах він висловив свою рішучість боротися далі:

В мене ж не згасла ще сила могутня,
Хочу боротись ще, хочу ще жить!
Кличе і жде мене доля славутня,

Хто ж мене має спинить!?

З ентузіазмом привітав Г.Чупринка революцію 1917 року і всенародню радість з приводу здійснення мрій народу:

Моя відновлена країна
Вітає всіх, вітає всіх,
Вітає кожну доньку й сина,
Моя відновлена країна
Вітає пасинків своїх.

Він складає радісні пісні, присвячені воскреслій Українській Державі. Свої перші вірші писав ще у в'язниці, висловлюючи в них надію, що "скоро недоля минеться", що "ми будемо щасливі колись".

Нащадки прадідів дебелих,
В ярмі ідуть твої сини?...
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний!

А все ж надійним, вільним жаром
Твої сини вже розпеклись:
О, краю, може незабаром
Ти будеш вільним, як колись...

Чупринка увідомлявав собі свою роллю поета, як виразника й речника мас, що повинен запалювати і кликати народ до боротьби. Все ж реакція, яка запанувала в царській імперії після поразки революції 1905 року, відбилася в творах поета. Його вірші стають повні мелянхолії і замріяности. Він заглиблюється в народну міфологію, шукає в

ніч під Івана Купала квітку з огнецвітом, що має принести йому щастя, шукає сон-траву, яка дала б спокій його душі. Але й тоді поет горить бажанням нового чину серед мертвої тиші, яка запанувала в Україні після розгрому революції. Він хоче пронестися як метеор, як ураган, усвідомлюючи собі свою роль в суспільстві:

О, ні, поет - не глядіатор,
Що бавить натовп цирковий!
Поет - пророк, поет - новатор
І вільний мучень життєвий.

Навіть у часах найгіршого народного лихоліття він закликає до боротьби, бо цього вимагає знедолений рідний край. "Я так жду, я так хочу весни, що боюся її не побачити, - пише він, - і коли вона справді прийде вже тоді, коли я буду лежати в могилі, то прийди, я прошу, і скажи мені, крикни, що вже царство весни, царство щастя і волі настало навколо!"

Поезії Г.Чупринки відзначаються блискучою формою. Вони зворушливо щирі. Чупринка був першорядний віртуоз українського слова, новатор віршованих форм, що вмів поєднати палке завзяття ідейного борця за волю України з ніжними почуваннями поета-романтика. Він захоплюється красою природи й чаром кохання, змальовуючи у своїх творах настроєві образи з мотивами народних вірувань, але при тому не забував про мотиви громадської патріотичної лірики. В його поетичних творах музика слова й легкість будови доходять інколи до вершка технічних досягнень. Але трапляється й таке, що в жертву блискучій формі

поет приносить зміст, як це бачимо у вірші "З вікна", де змальовано зимовий етюд:

Мов пушинки, порошинки,
На покрівлі, на будівлі
Ніжно падають сніжинки.
Так легенько б'ються, б'ються,
Так тихенько в'ються, в'ються,
В сніговій молочній млі,
Мов не хочуть пригорнутись,
Мов бояться доторкнутись
До змертвілої землі...

Перший вірш Чупринки був надрукований 13 травня 1907 року в газеті "Рада". Пізніше появлялися окремі збірки його поезій: в 1910 - "Огнецвіт", "Метеор" і "Ураган", в 1911 році - "Білий гарт".

Детройт, 1971 р.

УКРАЇНЦІ У СПОГАДАХ АВРААМА ШИФРІНА

З приємністю мушу сказати, що книжка Авраама Шифріна "Четвертий вимір" (Видавництво "Сучасність", Мюнхен, 1973, переклад із російської мови В.Кобрини) зробила на мене дуже гарне враження. Це чи не перша книжка, якої автор, жид, ставиться до українців доброзичливо, з великою прихильністю і пошаною. Не дивуюся, що М.Островерха¹, коли писав статтю "Дивний жид" про Шифріна та його книжку ("Америка", р.63,

ч.27), закінчив її висновком: "Та й дивний той жид Авраам Шифрін: з такими жидами і з такими християнами дішов би світ до відродження Людини, а з нею до духовного оздоровлення народів, держав". Думаю, що те саме скажуть усі українці, коли прочитають спогади Шифріна. Книжка має 444 сторінки, ілюстрована знімками, на яких здебільшого виступають українці, друзі автора з концетраку. Обкладинку зладив Мирон Левицький².

Автор книжки ще відносно молода людина. Народився 8 жовтня 1923 року в Мінську в сім'ї Ісаака Шифріна. Два роки після народження Авраама, батьки перенеслися до Москви. В 1938 році батька арештували й заслали на 10 років до концтабору, де він і помер при кінці відбуття "строку". Коли вибухла німецько-советська війна, Авраам Шифрін був мобілізований до "штрафного батальйону", як син ворога народу, і післаний на фронт. Дослужився ранги майора й був двічі ранений. Не зважаючи на те, в 1953 році його арештували як "ізраїльсько-американського шпигуна" й присудили до розстрілу. Але кару смерти замінили йому на 25 років концтаборів, 5 років заслання і втрату громадських прав упродовж 5 років. Після 10 років його звільнено, і він перебув 3 роки в Караганді. В 1970 році виїхав до Ізраїлю, де й тепер перебуває.

У своїй книжці описує Шифрін страхіття і свої переживання в советських концтаборах. Разом із ним каралися там тисячі людей різних національностей і професій. Були серед них військовики, літератори, музики й селяни. Ще в 1946 році советський уряд

рішив побудувати дорогу від Центральної Далеко-Східньої магістралі до ріки Лени, до копалень золота. Загибло на цих роботах багато людей: українців, москалів, німців, балтійців, японців, корейців і жидів. Перших було найбільше, а серед них чимало відомих людей, як В.Горбовий, митрополит, а сьогодні патріарх УКЦ, Йосиф Сліпий, Юрко Шухевич, Михайло Сорока та інші. На першій пересилці в таборі ч.038 стрінувся автор із групою "воркутян", які брали участь у повстанні. Між ними був і 22-літній Євген Грицак, що очолював повстанський комітет. Його везли судити й, очевидно, розстріляли. Не розчулювався над своєю долею, говорив про Воркуту так просто, неначе повернувся із звичайної тюрми. Виявився він дуже цінною людиною і Шифрін із ним заприятелював.

Советська влада нацьковувала в таборі москалів на українців і німців, українців на москалів, а всіх разом на жидів. Ось, наприклад, оперативний уповноважений КГБ викликав ніччю впливових, але наївних українських націоналістів і казав: "Чого ви, дурні, чекаєте? На вас же руські ножі приготували!" Те саме говорив він і до москалів, щоб довести до різанини. Тоді з радістю звітував, скільки трупів винесено поза зону.

Траплялися такі курйози, що чужинців засуджували як "українських націоналістів". Таке сталося з відомим нам Гінсбургом, жидом, якого засуджено на 25 років за український націоналізм. Це тому, що він ховався від розстрілу в німецьких таборах, прикидаючись українцем. Спів'язні жартома назвали його українським націоналістом. Він лежав на нарах побіч генерала та цілими днями перекладав Бяліка з жидівської мови на російську.

Шифрін із жалем згадує, що в наслідок непорозуміння він ударив невинного українського юнака та вибив йому зуба. Коли Шифрін сидів на верхніх нарах, внизу розмовляли два українських юнаки й часто вживали слово "жид". Не зважаючи, що для українців це не образлива назва, Шифрін розлютувався і вдарив одного з тих юнаків.

З великою пошаною згадує Шифрін тих українців, що ціле своє життя вели боротьбу за визволення свого народу, а серед них особливо доктора Горбового й митрополита Сліпого. На руках багатьох українців були витатуйовані числа з концетраку в Авшвіц. Їх таврували як німецьких колаборантів. Горбового возили щороку до Києва і Львова, обіцяючи йому спокійне життя і професорську кафедру, якщо засудить українську повстанську боротьбу. КГБ привозило до табору сім'ю Горбового, сподіваючись, що сльози дружини й дітей зломлять його. Однак Горбовий був незламний і щороку повертався з тих поїздок до табору. А митрополіт Сліпий - каже Шифрін - виглядав велично навіть у своїй арештантській одежі. Його поведінка примушувала навіть вартових солдатів ставитись до нього ввічливо. Спокійний, висококультурний, він сидів у таборі вже друге десятиріччя і був хворий. Читав в'язням лекції з релігійної філософії, а сам слухав лекції жидівського професора атомної фізики Юрія Меклера. Не без глибокого зворушення згадує Шифрін Михайла Сороку, якого знав він уже раніше як дуже приємного і скромного провідника українського підпілля. Ця людина не розказувала нічого про себе і про своє горе, завжди була привітна і врівноважена. Його дружина, Катря Зарицька, каралася в

одиначці Владимирської тюрми вже більше десяти років. А він зносить свій біль без нарікань і готовий був завжди допомогти приятелям. Перед сном в'язні любили пожартувати. І між ними були українські хлопці, які пройшли важку життєву школу, але вміли про це розказувати з почуттям гумору. Одного дня трапилося чудо: по митрополіта Сліпого приїхали з Москви кагебісти й забрали його. Незабаром до одного українця в таборі приїхала дружина на побачення і розказала, що в закордонному радіо чула вістку про приїзд митрополіта Сліпого до Риму. Від'їзд митрополіта проголомував усіх: з безмежної віддалі до них прилинув промінь волі. Забрали митрополіта. Забрали митрополіта так швидко, що він ледве встиг розпрощатися з друзями по тюрмі. Шифрін подружив із Юрком Шухевичем³, якого Совети арештували 14-літнім хлопцем і заслали до дитячого концтабору (і такі концтабори існують у "найдемократичнішій" країні!). Коли йому минуло 18 років, перевели цого до дорослих. Замість статті кодексу, мав він букви "ЧСВН" - член сім'ї ворога народу. Був це веселий і говіркий хлопець. У дитячому концтаборі не мав змоги вчитися, тож тепер використовував кожен хвилину, щоб здобути знання від таборових інтелігентів. Дорослі друзі давали йому охоче лекції історії, літератури, філософії, математики. А він сам вносив бадьорість і радість та старався допомогти німечним виконати норму на роботі. В 1963 році КГБ несподівано перевезло його до Владимирської тюрми, найсуворішого політичного ізолятора. Після 20 років ув'язнення його звільнили, але не дозволили вернутися в Україну. А 1972 року його знову

ув'язнено й без ніякої причини засуджено ще на 10 років.

Згадує Шифрін також про якогось українця Михайла, що його раненого взяли в полон у боях з українськими партизанами під Станиславовом. Його вилікували, бо хотіли, щоб склав відповідні для них зізнання. Переконавшись, що він не зрадить своїх товаришів, засудили його на смерть. Все ж таки вдалося йому втекти на волю і він ще три роки воював у партизанських загонах, поки його знову схопили. Але тимчасово тоді була знесена кара смерті і він зберігся при житті. Була це характерна і спокійна людина, яка у всіх в'язнів, навіть серед чужинців, збуджувала почуття поваги й довір'я.

Автор "Четвертого виміру" вдячний провідникам українського націоналістичного руху, які сиділи з ним у таборі, що вони в суперечках про жидів мали відвагу відверто ставати на боці жидів. Він їх шанує за те, що вони трималися гідно супроти адміністрації табору. З ними часто він розмовляв про боротьбу українців проти русифікації та большевицького гніту.

Показавши рабство й жахливі відносини в країні диктатури пролетаріату, Шифрін докоряє вільному західньому світові за те, що він веде розмови з комуністами, дозволяє їм бувати на Заході й торгує з ними, словом, робить бізнес на крові жертв большевицького звірства. Заохочена цим советська влада чимраз більше гнобить поневолені народи.

Чикаго, 1978 р.

ДИВНЕ ЖИТТЯ ПИСЬМЕННИКА - БУНТАРЯ І МРІЙНИКА

Вічним мальконтом¹ і революціонером, босяком і мрійником був Осип Шпитко, добре всім львов'янам відомий перед першою світовою війною письменник і публіцист. Ніхто не знав, як він жив і чим жив. Непосидючий богеміст, ходив від каварні до каварні, нарікав на свою долю, критикував усіх і все. Повний злоби й ненависти до рідних, виїхав 1913 року до Бразилії. Поніс свою тугу до іншого життя під бразилійське небо. Але й там не змінився: обідраний, бідолаха, ніде не міг загріти місця, ніде не міг знайти собі пристановища. Як жив у Галичині, так жив і в країні Південного Хреста. Плакав там, коли згадував свій виїзд у далекий незнаний світ. Закам'янів на цім дні, коли покидав Львів. Страшна буває доля людини, яка відірвалася від рідного пня.

У Бразилії швидко вивчив португальську мову так добре, що - як розповідали мені там - писав промови для бразилійських достойників та статті до бразилійських часописів. Здобув собі місце в португальській літературі тієї країни, написавши такі твори, як "Потойбічні поезії", "Макабричний танок Смерти", "В могилі життя", "Історія виродка" та інші. Бразилійська критика прийняла його твори прихильно, але деякі письменники і критики перехвалювали його й тим ще більше деморалізували Шпитка, який і без того грішив часто несмачною самохвальбою й "гохштаплерством"². У португальських творах Шпитка багато автобіографічного матеріалу, на тлі якого можемо

собі відтворити життя того вічного богеміста, бунтаря й анархіста. Його автобіографічний роман залишився в рукописі. Доктор Іван Максимчук³, який помер у Бразилії, переписав на машинці португальський текст того роману й на руки брата Юліана в Чикаго передав його до музею у ЗСА. В рукописі зберігся лист Шпитка до доктора Жозе Ойтісіки. З нього довідуємося, що Шпитко жив у Бразилії в нужді, ішов пішки 560 км з Монтевідео до Сантани до Лівраменто 16 днів з тягарем 20 кг на плечах. Бажав тоді дістатися до Ріо-де-Жанейро, але не мав на це потрібних 200 крузейрів на дорогу. Перебував тоді в Порто Алегре, але тамошні відносини йому не подобалися: називав їх політичним бандитизмом. В тому ж листі згадує Шпитко якогось Жорже Баліса, що мав поїхати до Європи й вірив, що він стане анархістом. Там же каже Шпитко про себе, що хоч переживав упродовж сорока років муки, голод і злидні, і далі готов своє життя віддати за "ідеали анархіста".

Чому заголовок твору є "Історія виродка"? Відповідь на це дав автор у другому розділі. Він каже: "Батько та й усі інші називали мене виродком і бунтарем. Виродком не був я ніколи, а бунтарем я був уже в лоні матері, коли відчував тісноту в її лоні, бунтувався і прийшов на світ 2 місяці перед реченцем. Я спішився, щоб себе вписати на листу божевільного змогу за незалежне існування. Вже в перших днях життя зачав я відчувати твердість ліжка й холод, блохи, мухи, тому плачем протестував. Бунтарем я був, коли в холодний слотливий день березня повезли мене до церкви, де я зовсім протестував плачем проти священика, який лив на мене свячену воду. Багато разів потім моя хресна

мати розказувала, що я в час христин заваляв руки священика так, що він мав сказати: "Але ж це буде справжній антихрист!" Той автобіографічний роман кінчається виїздом Шпитка до Південної Америки.

Що Шпитко був великий хвалько й "гохштаплер" вказує оця сцена: директорка театру, - хвалився він, - цїнила в нього душу аристократичну і шляхетний характер, тому боронила його перед усіма напасниками. Вона просила його: "Дозвіль мені цілувати твоє гарне, шляхетне і свіже лице, твої руки...".

Цїнне в книжці є хїба те, що він від часу до часу малює наше положення в австрійській монархії під гегемонією поляків. Цим книжка робить нам добру прислугу перед чужинцями. На жаль, і тут занадто часто говорить про себе й несправедливо критикує українське суспільство. Він каже, що в "доброму товаристві" можуть бути тільки ті, що скінчили бодай гімназію, а Шпитко відчував це, бо не мав нашої освіти. Вернувшись з подорожі по середущій Європі й Росії, почав публікувати статті й сатири соціального змісту. Картав націонал-демократів, бо вони із своїм "Народним Комітетом" мали все у своїх руках. Його брошури було конфісковано. Земляки виступали проти нього, кажучи: "Хто є той чоловік? Хто дає йому право вчити нас патріотизму? Геть із ним!"

Коли ще був малим хлопцем, в один дощовий слотливий день, коли батька не було в хаті, вхопив молитовник батька й почав його читати разом із братами й сестрами. Щоб краще собі закарбувати в ам'яті вигляд буков, взяв кусник вугілля і рисував букви на білих стінах кімнати. Це дало йому щастя, коли він зумів написати на стіні своє ім'я, батьків і

всієї сім'ї, зложеної із 12 душ. За те, що помалював стіни, батько збив його до крові, а мати, побачивши синяки на його тілі, вхопила його на руки, плакала й пестила.

Пригода з розбитим глечиком і друга пригода з горохом мали великий вплив на бунтарського духа хлопця та його дальше життя. Він подумав собі тоді: "Як це могло бути, що я через глечик, який збив нехотячи, поніс незаслужену кару, а коли свідомо з'їв горох та й ще обманув батька, мене не тільки похвалили, але й нагородили? А найсправедливіший і наймилосердніший Бог не інтервенював⁴ у моїй справі! Як це могло статись, що Бог дозволив мене покарати за добро, а нагородити за зло? Вчили мене не брехати, але батько й усі люди жили брехнею, і коли я одного разу спитав батька, чому він сказав неправду жидові, продавши йому хвору корову, то батько відповів: "Говорячи правду, ніколи нічого не продав би!"

Хлопець зрозумів, що в цім світі не все є правдою, що читаємо в шкільних підручниках. І він рішив шукати тієї правди та її пізнати. За селом клякнув⁵ перед статуєю розп'ятого Христа й молився: "Христе милосердний! Якщо я злий, то зроби, щоб я став добрим і не терпів стільки! Ти добре знаєш, що я не хочу бути злочинцем! Хочу бути добрим, людиною добра і знання!" Встав з твердим рішенням стати добрим і чесним! Пішов далі назустріч Невідомому.

В малому селі найнявся за дяка в пароха русофіла, але скоро його покинув, бо не платив йому цілої третини доходів, хоч був дуже багатий. Зродилося тепер у нього бажання багато читати. Цікавили його такі історії: бандит-джентельмен

Рінальдо Рінальдїні, Робінзон Крузо тощо. Послух, скромність, покора здавалися йому добрими, але тільки для духовників і панів. Передусім хотів знати й шукати життя веселе, щасливе, життя без принижень, крові і сліз.

Приневолений голодом, брався до всякої роботи. Але були праці, яких не хотів прийняти за ніяку ціну. Наприклад, один мішух післав його на великий фільварок, якого власниця, дочка свинаря, вийшла за графа, що розтратив майно й шукав рятунку в добрій женячці; а "графиня", вийшовши за постарілого графа, знищеного морально й фізично, казала хлопцеві показати зуби, язик, оглянула його з усіх боків і прийняла на службу. Мав її лоскотати в підощви, а вранці брала його до своєї спальні. Хлопець утік від неї. Довго шукаючи праці і помираючи з голоду, найнявся за комінярського челядника. Чистив комини, а у "вільних годинах" помагав у хаті. Господиня мала сина теолога, який удавав дуже побожного і смирного життя, але був онаніст. По авантюрі з ним набив хлопець його і втік. Пішов десятки кілометрів від рідного села й найнявся в пароха за помічника дяка. Мусів досвіта вставати й усіх будити, потім чистив одяг і черевики цілій сім'ї, опісля дзвонив, а тоді щойно мав право з'їсти сніданок. Зате всі його любили, особливо парох, який його добре нагороджував за вірну службу. Віддали йому ключі і він став неначе економом. Але парох, не маючи власних дітей, адоптував^б своячку, сироту Оксану. Вона, розпущена, була примховата й робила в хаті, що хотіла. Вона спокусила хлопця до статевих зносин із нею, а пізніше сказала, що її згвалтовано. Дізнавшись про все, парох заплатив хлопцеві,

поблагословив його й відправив. Із своєрідним цинізмом виправдує Шпитко свій гріх, поповнений із Оксаною. Він каже без застережень: "Гріх?... Нема ніякого гріху! А втім, якщо я зробив гріх, то маємо церуви, маємо стільки священників, сповідників..."

Працював Шпитко і в театрі. Опанувавши добре польську мову, став (як хвалився) улюбленцем публіки. Але актори його ненавиділи, бо вважали себе чимось ліпшим від нього. Зате директорка театру закохалася в нього, хоч могла бути його мамою. Особливо ненавидів його актор Мечислав Наварскі і щоб його викурити, вкрав із каси гроші і підкинув до валізки Шпитка. Шпитка арештовано, хоч директорка з плачем запевнювала, що він невинен. Але по 3 днях його випустили, бо виявилось, що гроші вкрав таки Наварскі. Потім працював Шпитко три роки по провінціальних театрах. А що театрів було вже багато й не було з чого жити, артистки, щоб себе врятувати, продавали своє тіло. Багато людей радили йому студіювати спів, бо мав гарний баритон, але Шпитко зненавидів сцену й театр. Безсоромно описує він у подробицях сцени морального здичіння актрис. Мандрівну галицьку театральну трупу зображує він, як дім великої розпусти. Він пише дослівно так: "Ніде в світі я не бачив такого морального й сексуального упадку, такого свинства, як там!"

США, Іллінойс,?

ПРИМІТКИ

До цього видання увійшли вибрані газетні та журнальні публікації про українських

письменників відомого в Сполучених Штатах Америки українського журналіста і письменника Івана Боднарука. В кінці кожної статті вказується назва періодичного видання, в якому та чи інша стаття була надрукована, або тільки місце і рік написання матеріалу.

У примітках подаються коментарі до незрозумілих слів та до окремих зафіксованих у енциклопедичних виданнях маловідомих імен і назв. У тексті примітки позначаються цифрами.

ВАСИЛЬ БАРКА ТА СТИМУЛИ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

¹ УНС - Український Народний Союз - громадська організація взаємодопомоги, яка має свої представництва майже в 500 відділах у містах Америки і Канади.

² Василь Барка народився на Лівобережній Україні на Полтавщині в селі Солониця.

³ Лягнайм - місто в Німеччині. ЗСА - Сполучені Штати Америки.

КОСТЬ БУРЕВІЙ (ЕДВАРД СТІХА)

¹ Матура - складання іспитів на атестат зрілості.

² Атентат - замах на життя, вбивство.

³ Ревії - ревію - театральне видовище - огляд, що складається з окремих сцен і номерів, підпорядкованих певному задумові.

НАДХНЕНИЙ РОМАНТИК МОРЯ

1 Олекса Влизько був розстріляний у грудні 1934 року.

2 Галан Анатоль (1901 - 1988) - український письменник, який народився на Чернігівщині. Справжнє прізвище - Калиновський. У 20-х роках працював у "Вістях ВУЦВК", був членом літературної організації "Забой". Після другої світової війни - на еміграції в Аргентині і США. Анатоль Калиновський - автор ряду книжок оповідань: "Невигадане"(1967), "Розмова з минулим"(1971), віршованої поеми "Хам"(1970), поезії "Прорадість і біль"(1970) та ін.

"ЗОРЯ ПРОВІДНА" ВІРИ ВОВК

1 Мотто - тут: в значенні епіграфа.

2 Амбітна - честолюбива.

ТРАГІЧНО ОБІРВАНЕ ЖИТТЯ

(У 30-ті роковини трагічної смерті Андрія Гарасевича)

1 Гамсун (справжнє прізвище - Педерсен) Кнут (1859 - 1952), норвезький письменник. Автор психологічних романів "Голод"(1890), "Містерії"(1892), "Пан"(1894), "Вікторія"(1890), "Під осінніми зорями"(1906, автобіографічна трилогія), "Мандрівник грає під сурдинку"(1909), "Остання радість"(1917) та ін. Творам Гамсуна

притаманний глибокий психологізм, мотиви самотності людини.

2 Вісниківці - співробітники місячника літератури, мистецтва, науки й суспільно-політичного життя "Вісник", який видавався у 1933 - 1939 роках у Львові. Головним редактором був Д.Донцов, співробітниками і прихильниками часопису були В.Бірчак, Ю.Клен, Ю.Липа, Є.Маланюк, У.Самчук, О.Ольжич, О.Теліга та ін.

3 Рецитувати - декламувати.

КНИЖКА ПРО ЛЮБОВ І ПРАВДУ

1 "Українське слово" - тижнева українська газета, що виходить у Парижі.

2 Наїзники - тут: нападники, поневолювачі.

3 Маркантний - характерний.

МИРОСЛАВ ІРЧАН (АНДРІЙ БАБ'ЮК)

1 Сирени - за грецькою міфологією, діви, які своїми солодкими голосами - співами заманювали кораблі на скелі, де ті розбивалися.

2 Руханка - тут: фізкультура.

АВТОР ПОПУЛЯРНОЇ ПЛАСТОВОЇ ПІСНІ

1 ...пластова молодь - члени організації "Пласт", яка діє під гаслом СКОБ: Сильно, Красно, Обережно, Бисто. Цю молодіжну

організацію створено в Галичині в 1912 році за зразком скаутінгу, започаткованого в Англії. В 1930 році "Пласт" був заборонений польською владою. Відновлений в Союзі Українських Пластунів в еміграції. "Пласт" гуртує розсіяну по світу українську молодь.

2 ...щорічних прощ - щорічне паломництво тисяч людей до могили Т.Г.Шевченка.

РЕЧНИК НОВОГО СЕЛА

1...після процесу СВУ - процес СВУ - сфабрикована радянськими спецслужбами політична справа, яка була направлена на ліквідацію буцімто підпільної української організації Спілки Визволення України. Судовий процес над членами СВУ завершився репресіями над сотнями провідних українських інтелігентів в 1930 році.

У 100-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ І 30-РІЧЧЯ СМЕРТИ ОЛЕКСАНДРА КОШИЦЯ

1 Олександр Кошиць народився в 1875 році на Київщині.

2 Батура - диригентська паличка.

ДО 25-РІЧЧЯ СМЕРТИ ДОКТОРА ЮРІЯ ЛИПИ

1 РУП - Революційна Українська Партія була створена в 1900 році в Харкові студентами.

НЕСТОР УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ У КАНАДІ

1 Візія - тут: бачення.

ФЕДІР ОДРАЧ НА ТЛІ СВОЇХ ТВОРІВ

1 Рідний Край - Україна.

2 Мука питльована - гатунок борошна.

3 Лейд оф - тут: відмова.

4 Крейзі - божевільні.

5 Решпектувати - поважати.

6 Альянти - союзники.

7 Фольксдойтш - німці, які народилися за межами Німеччини.

ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ ЯК ПУБЛІЦИСТ І ПИСЬМЕННИК

1 ...в поступовому дусі - в прогресивному дусі.

2 інвазія - навала.

МИХАЙЛО ОСТРОВЕРХА

1 Конвікт - пансіон, інтернат.

2 Катехити - законовчителі.

3 Сецесія - відступництво.

**ТАЛАНОВИТИЙ ПИСЬМЕННИК-
ГУМОРИСТ**

1 Блавацький Володимир (1900 - 1953) - видатний актор, режисер, і керівник українських театрів у Галичині й на еміграції.

**ІДЕОЛОГ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО
СЕЛЯНСТВА**

1 Апотеоза - апофеоз.

**НА МАРГІНЕСІ ЗІБРАНИХ ТВОРІВ (1938 -
1978)**

ЯРА СЛАВУТИЧА

1 Мовний пурист - людина, яка прагне зробити недоторканими якісь норми мови, вберігти їх від іншомовних елементів.

РЕЖИМНИЙ ПРИСТОСУВАНЕЦЬ

1 Евфемістично - евфемізм - заміна слів з грубим або непристойним змістом чи забарвленим на слова й вирази, які виражають уцей зміст у пом'якшеній формі або завуальовано.

ПОЛУМ'ЯНА ЛЕГЕНДА ГЕРОЇЗМУ І ПОСВЯТИ

1 ... національної катастрофи - загибель Української Народної Республіки під ударами більшовиків в 1920 році.

2 Жданович Олег (1917) діяч ОУН, журналіст і літературний критик, з 1948 року редактор "Українського слова" в Парижі.

3 Концентрак - концентраційний табір.

УКРАЇНЦІ У СПОГАДАХ АВРААМА ШИФРІНА

1 Островерха Михайло (1897) - письменник, журналіст, родом з Бучача (Тернопільська область). У 1926 - 1929 роках співпрацював у львівських літературних журналах і газетах, згодом емігрував, з 1949 року в США.

2 Левицький Мирон (1913) - маляр і графік, родом із Львова, учень школи О.Новаківського. З 1949 року в Канаді, США, Франції.

3 Шухевич Юрко - син Романа Шухевича (1907 - 1950) - генерал-хорунжого і головного командира Української Повстанської Армії.

ДИВНЕ ЖИТТЯ ПИСЬМЕННИКА-БУНТАРЯ

І МРІЙНИКА

1 Вічним мальконтентом - вічно невдоволеним.

2 ...грішив "гохштаплерством" - грішив аферизмом, тобто був схильний до афер.

3 Максимчук Іван (1890) - адвокат і громадсько-політичний діяч у Старому Самборі (Галичина). Емігрував до Бразилії.

4 ...не інтервенював - не брав участі.

5 ...клякнув - клякнути - стати на коліна.

6 ...адоптував - удочерив.

Боднарук Іван

Між двома світами

*Вибрані статті про українських
письменників*

Упорядник: Вадим Оліфіренко

Редактор: Володимир Білецький

Замовлення N _____
Здано до виробництва _____ 1996 р.
Умов. друк. арк. _____
Друкарня

Набір та оригінал-макет виконані
Українським Культурологічним Центром
м. Донецьк